

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**“REMZİ OĞUZ ARIK’IN SOSYAL BİLİMLER ALANINDAKİ
ÇALIŞMALARI”**

Yüksek Lisans Tezi

Gülpınar PAZARCI

Çorum - 2024

**“REMZİ OĞUZ ARIK’IN SOSYAL BİLİMLER ALANINDAKİ
ÇALIŞMALARI”**

Gülpınar PAZARCI

Hitit Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Hatice YILDIRIM

Çorum 2024

KABUL ONAY SAYFASI

Gülpınar PAZARCI tarafından hazırlanan “Remzi Oğuz Arık’ın Sosyal Bilimler Alanındaki Çalışmaları” adlı tez çalışması 27/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Prof. Dr. Necdet HAYTA)

.....

(Doç. Dr. Hatice YILDIRIM)

.....

(Dr. Öğr. Üyesi Nermin ATİLA ONAT)

.....

(Unvanı, Adı SOYADI)

.....

(Unvanı, Adı SOYADI)

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararı ile Gülpınar PAZARCI 'ın Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Prof. Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Gülpınar PAZARCI

REMZİ OĞUZ ARIK'IN SOSYAL BİLİMLER ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Gülpınar PAZARCI

ORCID: 0009-0009-5408-1030

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Mayıs 2024

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve ardından Cumhuriyet'in ilanı ile birçok alanda yenilikler yapıldığı bilinmektedir. Bu yenilikler doğrultusunda modern bir ulus-devlet inşası hedeflenmiştir. Bu bağlamda, yeni kurulan devletin ayakta tutulması ve ileriye taşınması için kamu yönetimine hâkim bürokrat, eğitim sistemine hâkim profesörler gibi bilim insanı ve aydınlara ihtiyaç duyulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk için bu konu oldukça önemlidir. Atatürk, ülkenin kalkınması ve modernleşmesi için nitelikli ve aydın insan gücüne ihtiyaç duyulduğunu belirtmiş ve bu doğrultuda yurt dışına öğrenci gönderilmesi yeni kurulan hükümetin gündemine getirilmiştir. Bu süreçte atılan hızlı adımlarla yurt dışına öğrenci gönderilmesi sağlanmış ve çok geçmeden resmi olarak kanunlaştırılmıştır. Yapılan bu politikalarla yurt dışına gönderilen bu öğrenciler ülkelerine döndüklerinde birçok alanda Cumhuriyet'in kalkınmasında rol oynamış önemli isimlerdir.

Remzi Oğuz Arık da 1925 yılında yurt dışına gönderilen öğrenciler arasındadır. Arık, yurt dışı eğitiminin ardından yurda dönmüş ve ülkesine önemli katkılarda bulunmuştur. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve müzecilik alanında uzmanlaşan Arık, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sosyal bilimlerin temellerinin atılmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle Eski Anadolu tarihinin aydınlanmasında, Türk arkeolojisinin ve uluslararası milletlere adını duyurmasında büyük katkılar sağlamıştır. Remzi Oğuz Arık, ülkesine döndükten sonra biran bile durmamış sürekli üretmiş, eğitime gönül vermiş ve Türk akademisyenlerin yetişmesi için büyük emekler sarfetmiştir. Bunların yanında fikri görüşleriyle de ülkesinin geleceğinin kaygısını yaşamış hayatının son döneminde siyasete atılmış ve 1954 yılında yaşadığı bir kaza sonucu vefat etmiştir.

Remzi Oğuz Arık'ın kısa hayat hikayesi ve akademik çalışmalarına yer verdiğimiz özetle tezimizde Arık'ın sosyal bilimlere katkısı araştırılmıştır. Fikri görüşleri ve yaşadığı dönem göz

önünde bulundurulacak olursa Cumhuriyet dönemi tarih ve tarihe yardımcı bilimlerin gelişim evreleri dolayısıyla Remzi Oğuz Arık'ın bu alana katkısı incelenmiştir. Bu bağlamda, başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı olmak üzere Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şubesi, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, Süreli Yayınlar Bölümü, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi gibi birçok kütüphane ve akademik çalışmalardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Remzi Oğuz Arık, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Müzecilik, Tarih

Bilim Kodu: 118101

REMZİ OĞUZ ARIK'S STUDIES IN THE FIELD OF SOCIAL SCIENCES

Gülpınar PAZARCI

ORCID: 0009-0009-5408-1030

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

May 2024

ABSTRACT

It is known that innovations were made in many areas with the collapse of the Ottoman Empire and the subsequent declaration of the Republic. In line with these innovations, the construction of a modern nation-state was aimed. In this context, scientists and intellectuals such as bureaucrats with knowledge of public administration and professors with knowledge of the education system were needed to keep the newly established state alive and move it forward. This issue is very important for Mustafa Kemal Atatürk. Atatürk stated that qualified and enlightened manpower was needed for the development and modernization of the country, and accordingly, sending students abroad was brought to the agenda of the newly established government. With the rapid steps taken in this process, it was possible to send students abroad and soon it was officially legalized. When these students, who were sent abroad with these policies, returned to their countries, they became important figures who played a role in the development of the Republic in many fields.

Remzi Oğuz Arık was among the students sent abroad in 1925. Arık returned home after his education abroad and made significant contributions to his country. Arık, who specialized in history, archaeology, art history and museology, played an important role in laying the foundations of social sciences in the first years of the Republic. He made great contributions especially to enlightening the history of Ancient Anatolia and making his name known to Turkish archeology and international nations. After returning to his country, Remzi Oğuz Arık did not stop even for a moment, produced continuously, devoted himself to education and made great efforts to train Turkish academics. In addition, he was concerned about the future of his country with his intellectual views, entered politics in the last period of his life, and died as a result of an accident in 1954.

In our thesis, where we include Remzi Oğuz Arık's short life story and academic studies, Arık's contribution to social sciences has been investigated. Considering his intellectual views and the period in which he lived, Remzi Oğuz Arık's contribution to this field was examined due to the development stages of history and sciences auxiliary to history in the Republican period. In this context, many libraries and academic studies such as the Presidency of the Republic of Turkey State Archives, the National Library Periodicals Branch, Turkish Grand National Assembly Library and Archive Services Directorate, the Periodicals Department and the Turkish Historical Society Library have been used.

Key Terms: Remzi Oğuz Arık, Archaeology, History of Art, Museology, History

Science Code: 118101

TEŞEKKÜR

Remzi Oğuz Arık'ın sosyal bilimler alanındaki çalışmalarını değerlendirdiğim bu tez, benim için özel bir konuma sahiptir. Çünkü Remzi Oğuz Arık'ın eşine gönderdiği bir fotoğrafa yazdığı *“Bütün bir ömrü cepheymiş gibi yaşayacağız...”* sözleri sadece yüksek lisans eğitimim sürecinde değil tüm hayatım boyunca bana ilham olmuştur.

Her ne olursa olsun bana asla pes etmemeyi, mücadele etmeyi aşılayan ve bu yolda benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Asım Pazarcı ve fedakâr annem Azime Pazarcı'ya teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, bana can yoldaşı olan kardeşim Furkan Pazarcı, Ahmetcan Pazarcı ve oğlum Ramiz Efe Özbek'e sonsuz teşekkür ediyorum.

Bu süreçte moral ve motivasyonumu hep diri tutan dualarında bana da yer veren ve benden desteğini esirgemeyen dostum Talha Furkan Karakaya ve ailesine sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmalarım sırasında yardımlarını ve güler yüzlerini benden esirgemeyen TBMM kütüphanesi çalışanları başta olmak üzere, süreli yayınlar kısmı Mustafa Ergun beye, okuyucu hizmetleri görevlisi Ziya Kutluoğlu beye ve mikrofilm büro görevlisi Sibel Dilek Sarıgül hanıma sonsuz teşekkür ediyorum. İsmi sayamadığım Ankara Milli Kütüphane ve Türk Tarih Kurumu çalışanlarına bana gösterdikleri sabır ve yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ediyorum. Çukurova Üniversitesi Kozan İşletme Fakültesi Dr. Baş Öğretmen Abdurrahman Kütük hocama desteklerinden dolayı sonsuz teşekkür ediyorum

Üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerimin ve yıllardır öğrencisi olmanın gururunu taşıdığım tez danışmanım Doç. Dr. Hatice Yıldırım hocam başta olmak üzere tüm Tarih bölümü hocalarıma sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak çalışmamın içinde elbette eksiklikler olacaktır. Bu eksiklikler tabii olarak benim kusurumdur. Öte yandan 'Remzi Oğuz Arık'ın Sosyal Bilimler Alanındaki Çalışmaları' adlı çalışmamızın onu merak eden, Türkiye'nin aydın yüzlerine rehber olması ümidiyle.

Remzi Oğuz Arık'a sevgi, saygı ve rahmetle.

Gülpınar PAZARCI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

REMZİ OĞUZ ARIK'IN HAYATI

1.1. Çocukluk Yılları	10
1.2. Eğitim Hayatı.....	12
1.3. Çalışma Hayatı.....	16
1.4. Siyasete Girişi.....	20
1.4.1. Türkiye köylü partisi.....	22
1.5. Ölümü ve Yankıları	26
1.6. Eserleri.....	29

2. BÖLÜM

MÜZECİLİK

2.1. Müzeciliğin Tarihsel Gelişimi	34
2.2. Osmanlı Devleti'nde Müzecilik	35
2.3. Cumhuriyet Dönemi Müzecilik.....	37
2.4. Remzi Oğuz Arık'ın Müzecilik Alanında Çalışmaları.....	39
2.4.1. Müzecilik saha çalışmaları.....	39
2.4.2. Müzecilik alanında yayınları.....	40
2.4.3. Müzecilik alanında görüş ve eleştirileri	41

3. BÖLÜM

ARKEOLOJİ

3.1. Arkeolojinin Tarihsel Gelişimi	45
3.2. Osmanlı Devleti'nde Arkeoloji	46

3.3. Cumhuriyet Dönemi Arkeoloji Çalışmaları.....	50
3.4. Remzi Oğuz Arık'ın Kazı Çalışmaları ve Arkeolojiye Katkısı.....	53
3.4.1. Arkeoloji saha çalışmaları.....	54
3.4.2. Arkeoloji alanında yayınları.....	58
3.4.3. Arkeoloji alanında görüş ve eleştirileri.....	60

4. BÖLÜM

SANAT TARİHİ

4.1. Sanat Tarihi'nin Bilim Olarak Ortaya Çıkışı.....	64
4.2. Osmanlı Devleti'nde Sanat Tarihi	66
4.3. Cumhuriyet Dönemi Sanat Tarihi.....	69
4.4. Remzi Oğuz Arık'ın Sanat Tarihine Katkısı.....	71
4.4.1. Sanat tarihi alanında çalışmaları.....	71
4.4.2. Sanat tarihi alanında yayınları.....	72
4.4.3. Sanat tarihi alanında görüş ve eleştirileri	73

5. BÖLÜM

TARİH

5.1. Tarih Biliminin Gelişimi.....	76
5.2. Osmanlı Devleti'nde Tarihçilik	81
5.3. Cumhuriyet Dönemi Tarihçilik.....	85
5.4. Remzi Oğuz Arık'ın Tarih Bilimine Katkısı	88
5.4.1. Tarih alanında çalışmaları	89
5.4.2. Tarih alanında yayınları.....	89
5.4.3. Tarih alanında görüş ve eleştirileri.....	91

SONUÇ	94
--------------------	-----------

KAYNAKÇA	98
-----------------------	-----------

EKLER	109
--------------------	------------

Ek.1. Kararnameler	109
--------------------------	-----

Ek.2. Fotoğraflar	119
-------------------------	-----

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2. 1. Remzi Oğuz Arık'ın müzecilik alanında eserleri.	41
Tablo 3. 1. Remzi Oğuz Arık'ın arkeoloji alanında değerlendirdiğimiz eserleri	58
Tablo 4. 1. Remzi Oğuz Arık'ın sanat tarihi değerlendirdiğimiz eserleri.	72
Tablo 5. 1. Remzi Oğuz Arık'ın tarih alanında değerlendirdiğimiz eserleri	90

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bknz.	Bakınız
çev.	Çeviri
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TTK	Türk Tarih Kurumu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Tarihin tanımı, kapsamı, nasıl yazılması gerektiği ya da yorumlanması sosyal bilimler arasında tartışma konusu olmuştur. Tarih, belirli konumlardaki insanların yön verdiği bir bilim midir? Yoksa toplumları yöneten tiranları bilmek tarih bilmek midir? Bu soruların cevaplarını bu bilimle ilgilenen insanların sahip oldukları toplumsal değerler çerçevesinde düşünerek yorum yapmaya çalıştık. Öte yandan sosyal yapılar insan topluluklarının zamansal süreç içerisinde birbiriyle kurdukları etkileşim sonucunda meydana gelmiştir. Bu oluşum, o toplumun kültürünün şekil almasını sağlamıştır. Böylece farklı kültürler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, toplumların tarih anlayışları ve tarihe bakış açıları farklılık göstermektedir. Toplumların tarihe olan algılarının farklı olmasının nedenleri arasında yaşadıkları coğrafya ile birlikte sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik sebepler vardır.

Tarih, toplumların veya milletlerin kendini bilme sürecidir. Toplumlar geçmişten edindiği tecrübelerle geleceğine yön verebilir. Bu bağlamda, gelişen öğrenme süreci geçmişten gelen sözlü, görsel ve yazılı kaynaklar çerçevesinde gelişmektedir. Ağırlıklı olarak yazılı kaynaklara başvurduğumuz bu süreç, bazı bilimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Arkeoloji, sanat tarihi, tarih gibi sosyal bilimlerin ortaya çıkmasına ve bilim olmasına neden olan bu merak ve bilme süreci, kendi içinde yöntem ve türlerin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur. Ayrıca sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar her geçen gün genişlemektedir. Ortaya çıkan bu zenginlik çerçevesinde akademik alanda çalışma yürütmek sosyal bilimciler için kolaylıklar sağlamaktadır. Bu kolaylıklardan biri de teknolojinin gelişmesidir. Nitekim teknolojinin kötü etkileri elbette vardır. Son zamanlarda gelişen yapay zekâ teknolojisi, akademik çalışmalara da yansarak insanların analiz etmeye veya düşünmeye sevk etmeden bunu tek başına yapacak duruma gelmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise bilim dallarının kendi içinde gelişme sağladığı görülmektedir. Bu ilerleme ve gelişme süreci oldukça yavaş olmasına rağmen Türk fikir ve bilim insanları gazete, dergi ve mecmualarla bu süreci hızlandırmaya çalışmışlardır. İşte bu gelişmeler sırasında ortaya çıkan türlerden biri de biyografilerdir. Biyografiler belirli bir alanda ün yapmış insanların hayat hikayelerini konu alır. Tarih biliminin kapsam alanı içerisinde yer alan biyografiler, yaşanmış olaylar üzerine kurulmaktadır. Bu bakımdan zaman içerisinde kendine özgü yöntemi ile bağımsız bir bilim dalı haline geldiği görülmektedir. Geçmişte yaşanmış olaylar ve bu olaylara etkisi olan kişiler ve bu kişilerin hayat hikayeleri de olayların kendisi kadar önemlidir. Hadiselerin ortaya çıkmasında insanların etkisi olduğu düşünülürse, bu hadiselerin meydana geliş sürecini tespit etmek biyografinin konusudur. Günümüze kadar çeşitli süreçlerden geçen biyografileri üç kategoride incelemek mümkündür. Bunlar; bilimsel biyografiler, monografi çalışmaları, biyografik romanlar ve nekrolojidir (Y. Çelik, 2022, ss. 2-3).

Biyografiye konu olan kişilerin yaşadığı dönem içerisinde meydana gelen olayları görmek mümkündür. Ayrıca biyografiler bir bütün olarak ele alınırsa, o dönemin siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu tarz yazılan ilk hayat hikayelerine tezkirelerde rastlanmaktadır. Türk edebiyatının bir parçası olan tezkireler şairlerin hayat hikayelerini çeşitli açılardan objektif ya da subjektif olarak ele alan eserler olduğu bilinmektedir. Şairlerin hayatını konu alan tezkireler, ilk olarak İslam medeniyetinin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası Arap edebiyatından Farsça 'ya geçmiş oradan da Türk edebiyatına ulaşmıştır(Kılıç, 2007, s. 546).

Osmanlı Devleti döneminde Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar geçen sürede biyografi türü, tezkireler çevresinde ilerlemiştir. Tanzimat'ın ilanından sonra yazılan biyografi çalışmalarını incelediğimizde, edebiyat tarihi araştırmalarında ve dönemin kültürel özellikleri hakkında belirli çerçevede bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Bu zemin üzerine kurulmuş olan biyografi türü, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde geçmişten gelen kültür envanterini yansıtmaktadır. Ayrıca bu dönemde zengin bir biyografi kaynağı olduğu görülmektedir(Emecen, 1999, ss. 83-84).

Cumhuriyet döneminde yaşayan kişilerin veya o yıllarda yazılan biyografi yazıları, genellikle dönemin önemli şahsiyetlerinin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verirken, aynı zamanda o dönemin fikri akımlarını ele almaktadır. Bu bağlamda, Remzi Oğuz Arık da dönemin önemli şahsiyetlerinden biridir ve Anadolu'yu görüşüyle tanınmaktadır.

Anadoluculuk düşüncesi; Anadolu topraklarını yurt, coğrafya veya vatan olmaktan öte, daha kültürel bir anlamda ele almaktadır. Bu düşüncenin felsefi, siyasi ve sosyolojik olarak açılımları mevcuttur. Bu düşünceye göre ana yurt, ana vatan, Anadolu'dur. Anadolu'yu düşüncesi, Osmanlı Devleti dönemindeki siyasi ve zihinsel inkılapların radikal olarak yaşandığı süreçte doğmuştur.

Hilmi Ziya Ülken, Anadolu'yu görüşün doğuşu hakkında Türk Ocağı içerisinde Büyük Türkçülüğe karşılık olarak Küçük Türkçülük görüşü olarak ortaya çıktığını belirterek bu görüşün 1917 yılında ortaya çıktığını savunmaktadır. Öte yandan 1915 yılında, İzmir Türk Ocağı Başkanı olan Necip Türkçü'nün verdiği bir konferansta Anadolu ve Rumeli'deki Türkçülüğün ön plana çıkarmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, Anadolu'cuların benimsediği vatan toprağı olarak gördüğü Anadolu coğrafyasına olan bağlılık düşüncesine benzer bir görüş olması dikkat çekmektedir. Ayrıca Halide Edip Adıvar'ın Turan düşüncesinin mevcut şartlarda gerçekleşmesinin zor olduğunu, bu nedenle önceliğin Anadolu'ya verilmesi gerektiğini savunması yine Anadolu'yu düşünceyi oluşturan temel taşlar arasında olduğu söylenilebilir.

Hilmi Ziya Ülken, Halide Edip Adıvar ve Necip Türkçü gibi isimlerin Turancı fikrin faaliyet alanlarını dönemin koşulları sebebiyle sınırlandırıp yine aynı görüş çerçevesinde daha dar manada Anadolu'ya yönelmesi gerektiği yönünde olduğu görülmektedir. Bu görüş, Anadolu'cu

fikir hareketi ile paralel olarak ilerlemiştir. Fakat Anadoluçuluk fikri yine Hilmi Ziya Ülken' e göre dönemin ideolojik görüşleri olan Turancılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi düşünce hareketlerine karşı yapılan eleştiriler doğrultusunda gelişmiştir. Anadolu fikir hareketini savunanlar İslamcılığı, Osmanlıcılığı ve Turan hareketlerini birer hayali görüş olduğunu ve gerçekleştirme imkanının olmadığı yönünde eleştirmektedir. Oysa Anadolu fikir hareketine göre sınırları çizilmiş bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerinde Anadolu'nun vatan olduğunu ve millet anlayışıyla bu görüşün daha gerçekçi olduğu yönündedir. Onlara göre Anadolu, "Türk ulusunun tek vatanıdır" görüşü hakimdir (Obuz, 2011, s. 316; Vurucu, 2011, ss. 267-268).

Anadoluçuluk görüşünün ilk yayın organı, Hilmi Ziya Ülken'in 1918-1919 ve 1924-1925 yılları arasında yayımladığı Anadolu Mecmuasıdır. Bu mecmua, Anadoluçuluk görüşünü sistematik yazılarla basından yer edinmiştir. 1924 yılından sonra ise Anadolu görüşle karşımıza Mükrimin Halil Bey, Remzi Oğuz Arık, Cevat Şakir Bey ve Nurettin Topçu gibi isimler çıkmaktadır. Elbette Anadoluçuluk görüşü de kendi içinde fikir ayrılıkları taşımaktadır. Fakat burada söz konusu Anadolu topraklarının bir vatan olarak kabul edilmesi ortak noktadadır. Anadoluçuluk görüşünü savunan bu görüşü ideoloji olarak kendine benimseyen isimler Turancılık ideolojisini hayalci görmektedirler. Çünkü sınırları belli olmayan bir coğrafyada bir Turan ülküsü düşünmek onlara göre hayalci bir yaklaşımdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortaya koyulan Türk Tarih Tezi ile Anadoluçuluk görüşü bir bakıma örtüşmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşı olan Kılıç Ali Bey'in hatıralarında, Mustafa Kemal Atatürk ile Hikmet Tanyu Bey'in bir akşam yemeğinde bu konuda tartıştıklarını anlatmaktadır. Tartışma konusu Güneş Dil Teorisi olduğunu aktarmaktadır. Tartışma gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam ederken Kılıç Ali Bey ve arkadaşları odalarına çekilmiştir. Sabah uyandıklarında Mustafa Kemal Atatürk ile Hikmet Bey tartışmaya devam etmektedir. Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal Atatürk'e "Uyumamışsınız efendim?" der ve bu soruya karşılık Mustafa Kemal Atatürk, "Hocayı ikna edemedim" der. Burada Cumhuriyet'in ilk yıllarında Güneş Dil Teorisi ile birlikte ortaya koyulan Tarih Tezini etkisini göstermektedir. Ayrıca, tarih tezinin birden fazla amacının olduğu bilinmektedir. Nitekim bu görüş çerçevesinde, kurulan milli devletin ve ilan edilen rejimin karakteri haline gelen laikliğin tarihi temelleri bulunamamaktadır. Bu durumda, bu görüşü bir kenara bırakıp İslam öncesi tarihlerde kaynak aranmaya başlanmıştır. Bu görüş dönemin tarihçileri tarafından reddedilmiştir. Ancak tarih tezi, bilimsel amaçtan ziyade pragmatik bir amaçla ortaya atıldığı için bu konu üzerinde tartışma açılmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, devrin koşulları ve siyasi şartları itibarıyla çok fazla eleştiriye müsait olmadığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bazı tarihçilerin Osmanlı ya da Selçuklu tarihini atlayarak Orta Asya'nın Neolitik devirlerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yaklaşım İslam öncesi yerleşik medeniyetlere odaklanılarak Osmanlı ve Selçuklu tarihinin arka plana ittiği şeklinde de kendini göstermiştir. Aynı mantıkla dünya tarihine yoğunlaşan veya diğer devirleri göz ardı ederek sadece Osmanlı ve Selçuklu tarihine odaklanan tarihçiler de bulunmaktadır. Ancak bu tür

yaklaşımlar tarihçilik etiği ve sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde yanlış kabul edilir. Çünkü tarih, bir devamlılığın ve sürecin ifadesi olarak ele alınmalıdır, bu nedenle tarihçilerin seçici yaklaşımlar yerine bütüncül bir bakış açısıyla geçmişi değerlendirmeleri önemlidir.

Anadolucu düşünceye göre, Türklerin bin yıldan fazla tarihi vardır, ancak bu tarih içerisinde ayakta kalan tek toprak Anadolu'dur. Vatan kavramının vücut bulduğu yer, Anadolu'dur. Bunun dışında geçmişte yaşanan coğrafyalar birer hatıra olarak kalmıştır. Örneğin Tuna Boyları, Macaristan veya Balkanlar geçmişte Türklerin yaşadığı topraklardır. Fakat buralar vatan değildir. Sadece hatıradır. Anadoluculuk fikrine göre bir başka milletin vatan dediği topraklara göz dikmek yoktur. Turancılık görüşünde bahsi geçen vatan kavramı büyük müebbet ülke olarak anılmaktadır. Fakat Anadolucu görüş, Turan görüşündeki "müebbet ülke" kavramını eleştirerek meçhul ülkenin nerede olduğunu sorgulamaktadır. Çünkü Anadoluculuk fikrine göre vatanın sınırları Misak-ı Milli'nin çizdiği sınırlardır. Bu bağlamda, milliyetçilik misyonu Anadolu sınırlarının içerisinde gelişmelidir. Aslında temel amaç şudur; gerçekleşemeyecek bir hayale enerji harcanmaması gerektiği yönündedir. Önceliğin Anadolu'ya verilmesi ve Anadolu'nun kurtarılması, kalkındırılması gerektiği yönündedir. Bu bağlamda, değerlendirdiğimizde Anadolucuların daha gerçekçi bir görüş çerçevesinde düşündükleri anlaşılmaktadır.

Anadoluculuk görüşünü savunan idealistler aslında kendilerini siyasi bir hareket olarak değil kültürel bir hareket olduklarını savunmaktadırlar. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadoluculuk görüşünün önde gelen temsilcilerinden olan Arık, Anadoluculuğun ağırlıklı olarak kültürel ve akademik tarafında olduğunu görmekteyiz. Nitekim siyasete atıldığı tarihten itibaren bu görüşü siyasi kimliğiyle vücut bulmuştur. Remzi Oğuz Arık, Anadolucu milliyetçiliğin öncülerindendir. Hem eylem hem de kuram adamıdır. Vatan kavramını yaşadığı dönemde yazdığı eserler içerisinde en iyi tasvir eden kişidir. Vatan kavramını modern bir olgu içerisinde milli devlet ve milliyetçilikle birlikte kendine özgü bir form kazandırmıştır. "Coğrafya'dan Vatan'a" adlı eserinde bunun örneklerini görmekteyiz. Remzi Oğuz Arık hem bir tarihçi hem bir arkeolog olarak bütün olay ve olguları tarihi perspektiften değerlendirmiştir. Remzi Oğuz Arık, bir vatani vatan yapan kitlelerin farklı amaçlarla tek coğrafyada bir araya geldiğini ve bu birliktelik zaman içerisinde ortak kimliklerini kazanmaları, bir adlarının olmasıyla coğrafyanın belirsizleşerek vatan-a dönüştüğünü savunur.

Arık'ın Anadolucu görüşüne göre, bir arada yaşayan insanların milli bir fikir oluşturmadaki esas, vatan ile başlar. Ona göre, millet fikrinin temelleri de vatanın doğuşuyla başlamaktadır. Arık'ın Anadoluculuk fikrini diğerlerinden ayıran özelliği ise, Arık milliyetçiliğin doğuşunu Kuvayı Milliye Hareketi'yle başlatmaktadır. Ayrıca Osmanlıcılık ve Turancılık olarak ifade edilen fikir hareketlerini eleştiren Arık, bu iki fikrin anavatan kavramından uzak düşünceler olduğunu savunmaktadır. Özellikle Turancılık fikrinin milliyetçilik şuura uygun fakat, ideolojinin ana hatlarının yine anavatanın dışında tutulduğunu düşünmektedir. Anavatanı arka plana atmak, Arık'a göre Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi imparatorlukların tüm felaketlerinin

kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü Arık, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü, anavatan kavramının göz ardı edilmesi ve vatan bilincinin yeterince güçlü olmamasından kaynaklandığını düşünmektedir.

Turancılık Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş dönemi için ideal bir fikirdir. Yani Anadolu'daki İstiklal Mücadelesi, Turancılık fikriyle Cumhuriyet'e geçişin sırat köprüsü gibidir. Nitekim bu düşünce ile Türk dünyasını yok saymak gibi bir anlayışı kastetmemektedir. Çünkü Arık'a göre bütün dünya da varlığını sürdüren Türklerin kurtulması, yaşaması ve sürekliliğini sağlaması için Anadolu coğrafyasının müstakil ve güçlü kalması şarttır. Hareket Dergisi etrafında toplanan Anadolucular, Turancılığı tamamen eleştirirken Arık için Turancılık fikri değerini korurken öte yandan konjektürel açıdan ötelendiği görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık'ın milliyetçilik anlayışı laik bir karakter içine oturmıştır. Son dönem Hareket Dergisi etrafında toplanan Anadolucuların muhafazakâr yaklaşımlarıyla paralel değildir. Çünkü onun Türk milliyetçiliği hakkında kendine özgü bir tanımı vardır. Arık'a göre Türk milliyetçiliği, kimseye kendi yurdun bir parça vermeyen, kimsenin yurduna göz dikmeyen etrafı düşmanlarla çevrili olan buna rağmen dimdik ayakta durmaktır. Türk milliyetçiliği her şeyden ve her şeyin üstünde vatanını ve milletini sevmektir. Ayrıca başka milletlerden ve bu milletlerin vatanından nefret etmek Türk milliyetçiliğine göre değildir. Sadece kendi milletini ve vatanını severek harekete geçmektir. Nitekim nefret Türk milliyetçilerinin her şeyden üstün tuttuğu değerlerine olursa madalyonun ters yüzü gibi nefret orada ortaya çıkacaktır. Kısacası Anadolu'yu ve Türk milletini tehlikeye atacak ya da saldırı mahiyetli tehdit olduğunda Türk milliyetçiliği ancak o zaman nefretini gösterecektir. Remzi Oğuz Arık görüldüğü üzere keskin çizgilerle vatan sevgisini ve Türk milliyetçiliği hakkındaki görüşünü bu şekilde anlatmaktadır(Arık, 1974, s. 58)

Arık'a göre Türklük 2600 yıldır varlığını sürdürmüş, 900 yıldır da Türklük camiasının varoluşunu kabul edilmesine rağmen Türk milliyetçiliğinin varlığı çok kısa zamanlara dayanmaktadır. Coğrafya olarak Japon denizinden Endülüs dağlarına kadar hüküm süren Türkler Türk milliyetçiliğini bir türlü uyandıramayarak elinde bir tek Anadolu kalmıştır. Bu bağlamda Remzi Oğuz Arık, Türklüğün 900 yıldır varlığını sürdüren topluluk olduğunu ve adının var olduğunu belirterek kendi milliyetçilik fikirlerinin bu çizgide gelişmesini olağan görmektedir.

Türkler, ayrıca bin yıllık bir süreç içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu süreç içerisinde farklı din ve inanışları benimsedikleri bilinmektedir. Ancak bu inançlar içerisinde en etkin olanı İslam dini olduğu görülmektedir. İslam dini Türklerin sosyo-kültürel yaşamlarını etkilemiştir. Remzi Oğuz Arık İslamcılığı ya da Osmanlıcılığı eleştirmemiştir. Ona göre İslamcılığın cevap vermediği noktada Osmanlıcılığın devreye sokulduğunu, Osmanlıcılık o dönemde Türkler için ideal bir fikir olduğunu fakat Osmanlıcılığın başarısız olma sebebini devleti kuranların Türk milletini yalnız bıraktığından kaynaklandığını belirtmektedir. Böylece Türk milleti Türkçülüğü siyasi bir ideoloji haline getirmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir.

Arık burada Türkçülükten bahsederken Turancılık fikrini kastediyor olmalıdır. Çünkü yazılarında “ruhumuzdaki gurbet bütün Türk illerinin başına gelen felaket bizim de başımıza gelecek soydaşlarımızın ızdırabı bizim de yüreğimiz de çörekleniyor” demektedir(Arık, 1974, ss. 50-58).

Remzi Oğuz Arık Türkçülüğün ilk adımlarını Tanzimat’la başlatmaktadır. İkinci adım ise II. Meşrutiyettir. Anadolu’daki Kurtuluş Mücadelesi dönemi ise son merhalesidir. Ona göre 1897 yılında Mehmet Emin Yurdakul’un zikrettiği “Ben Türk’üm! Dinim cinsim Uludur!” sözünü Türk milleti haykırabilmek için Meşrutiyeti beklemiştir.

Türk milliyetçiliğın üçünce merhalesi olarak sınıflandırdığı Kurtuluş Savaşı’nı Türk milletinin ağır imtihanlar sonucu elde ettiğı başarıyla bugünkü Anadolu’nun sınırlarını çizmiştir. Böylece Anadolu ile Türk kavramı anlam kazanmıştır. Bu noktada Türk vatani, Türk devleti, Türk milleti gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Remzi Oğuz Arık, milliyetçilik kavramını statik ve dinamik olarak iki kategori de değerlendirmektedir. Statik olarak sınıflandırdığı alanda dil, din, soy, toprak ve tarih gibi kavramlardan bahsederken, dinamik olarak sınıflandırdığı alanda milliyetçiliğı gerçekleştirmek isteyen bir birlikten bahsetmektedir. Burada birlikten söz ederken iktisadi, tarihi, sosyolojik birliğin yanında aynı zamanda görüş birliğini anlatmak istemektedir.

Genel olarak Remzi Oğuz Arık Türklüğün kökenini Anadolucular gibi Anadolu ile sınırlandırmamaktadır. Arık farklı coğrafyalarda devletler kurarak yaşayan Türkler hakkında 2600 yıldır, Müslüman olarak ise 900 yıldır varlığını sürdürdüğünü kabul etmektedir. Turancılığı ise Türk milliyetçiliğine giden ilk adım olduğunu iddia etmektedir. Türk dünyasını tarihini hiçbir zaman olumsuz değerlendirmemektedir. Buna Osmanlı Devleti de dahildir. Ayrıca Diğer Türk devletlerini Anadolu Türklerinin karşısında ikinci planda tutmaktadır.

Remzi Oğuz Arık’ın fikri görüşleri çalışmamızın içeriğı bakımından da belirttiğimiz üzere bilimsel makalelerine de yansımıştır. Arık, ilmi ve fikri görüşlerini harmanlamış, bilimsel çalışmalarında bile görüşlerinin kaynağını ispatladığı görölmektedir. Özellikle arkeoloji ve tarih alanında yazmış olduğı bilimsel çalışmalarında Anadoluculuk fikrini neden bu kadar benimsediğini anlamak zor olmayacaktır. Aynı zaman da fikri yazılarında da dönemin tarih görüşü ve arkeolojik buluntular hakkında bilgi vererek Anadoluculuk görüşünü her fırsatta sağlam temeller üzerine oturttuğunu kanıtlamaktadır. Yalnız bunu yaparken Anadoluculuk görüşünü savunma mekanizması olarak geliştirmemiştir. Neden Anadolu sorusuna cevap niteliğı içeriklerdir. Bu bağlamda, yapılan ayrımcılığa da karşı çıkmaktadır. Örneğın Karadeniz kıyılarında bulunduğı sırada Arık’tan “*Adana’dan yabancı?(..)*” şeklinde bahsedildiğini belirtmektedir. Buna karşı Arık iç sesini kaleme dökerek “*Ben mi ? Yabancı? Yahu çıldırdınız mı? Şu fındık dibini eşeleseniz birkaç yüzyıllık farsak kemiğı bulursunuz.*” Diye sitem etmektedir. Aynı yazısında Çukurova’ya gittiğinde “*Şu Kayserilileri bir kovabilsek!*” denildiğini duyarsınız. Yine iç sesini yazıya döken Arık “*Ne yapıyorsun dostum ne yapıyorsun? (...) Çukurova’da Türk*

benliğini köklendiren kura erlerinin arasında, binler ve binlerce Kayserili şehit bulursun (Arık, 1969a, ss. 264-265). *Yokolası Ayrılık*¹ başlıklı fikri yazısında Anadolu toprakları içerisinde yapılan bu ayrıma sitem eden Arık, bu fikrin aslında geçmişten geldiğinin de farkındadır. Arık'a göre Anadolu artık her köşesinde, her ilinde ayrı bir beyin, ayrı paşanın olduğu devleti kışkırtan bir sistem içerisinde var olmaması gerektiği yönündedir. Ona göre Anadolu; yekpare, tarihin mühürlediği bir vatan haline gelmelidir. Arık bu fikirlerinin dile getirirken oldukça hâkim oluğu Türk tarihine saygısını dile getirerek Selçuklu ve Osmanlı döneminde yapılan iskanlara değinerek dönemi kendi içinde değerlendirdiği görülmektedir (Arık, 1969a, ss. 266-267).

Remzi Oğuz Arık'ın Türk Arkeolojisi ve Türk Tarihi alanında birçok katkısı olduğunu bunların yanında Türk siyasal hayatında da önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in yetiştirdiği ilk aydın sınıf olarak değerlendirebileceğimiz ekibin içinde yer almaktadır. Bu isimlerin içerisinde bulunan Cumhuriyet'in yetiştirdiği önemli arkeologlardan Ekrem Akurgal, Arık ile 1935 yılında tanıştığını belirtmektedir. 1935 yılının başlarında Berlin'de eğitim gören Akurgal aynı yılın yazında üç arkadaşıyla² birlikte Afet İnan'ın desteğiyle Türkiye'de staj görmektedir. Bu stajın amacı Türkiye 'deki ören yerlerini tanımak ve o yıllarda yapılan kazılar hakkında bilgi sahibi olmalarıdır. Bunun için de Afet İnan bu dört öğrenciye ören yerleri rotası çerçevesinde gezi düzenlemiştir. Ekrem Akurgal bu staj dönemi içerisinde düzenlenen gezi sırasında Remzi Oğuz Arık ile tanıştığını belirtmektedir. Onun aktarımına göre bu sıralar Remzi Oğuz Arık, Karalar Kazısında bulunmaktadır.³ Remzi Oğuz Arık'tan o dönemde çok etkilendiğini ileten Akurgal o tarihten itibaren Arık'ın çalışmalarını yakından takip etmektedir. Ekrem Akurgal'ın Remzi Oğuz Arık'la karşılaşması bununla sınırlı kalmamış, yurda döndüğünde Dil Tarih Coğrafya Fakültesine asistan olarak atandığında bölüm başkanlığını Arık yapmaktadır. Ayrıca Ekrem Akurgal doçentlik tezini Remzi Oğuz Arık'ın yanında verdiğini iletmektedir. Ekrem Akurgal'ın aktarımına göre Remzi Oğuz Arık fikri görüşleri çerçevesinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında Eski Anadolu Tarihi'ni aydınlatmada büyük başarılarla imza atmıştır. Özellikle Alacahöyük kazısına dikkat çeken Akurgal, Hamit Zübeyr Koşay'la birlikte Remzi Oğuz Arık'ın burada elde edilen başarının Türk arkeolojisine olan katkısının öneminden bahsetmektedir (Akurgal, 1987, s. 3).

Cumhuriyet'in ilk Hititolog'u unvanını taşıyan Sedat Alp ise Remzi Oğuz Arık ile Ekrem Akurgal gibi 1935 yılında Afet İnan'ın öncülüğünde yaptıkları staj sebebiyle tanıştıklarını iletmektedir. Sedat Alp, Hititolog olmasından kaynaklı Boğazköy'de görevlendirilmiştir. Sedat Alp'in

¹ Remzi Oğuz Arık'ın *Yokolası Ayrılık* başlıklı fikri yazısı ilk olarak 1942 yılında *Millet Dergisi*'nde ve 1948 yılında *Bizim Türkiye Dergisi*'nde yayınlandığını görmekteyiz. Daha sonra aynı yazı Arık'ın vefatından sonra çıkarılan *Coğrafyadan Vatana* adlı kitaba eklenmiştir.

² Diğer üç arkadaşı Halil Demircioğlu, Sedat Alp ve Rüstem Duyuran'dır (Akurgal, 1987, s. 1).

³ Ekram Akurgal 1935 yılının yaz ayında Remzi Oğuz Arık'ın Karalar kazısında olduğunu iletmektedir. Ancak Remzi Oğuz Arık o yıllarda Alacahöyük Kazılarındadır. Karalar Kazısı 1933 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin desteği ile yapılan kazı heyeti 1933 yılı Ağustos 22'de Ankara'dan yola çıktığı yine Arık'ın yazıları arasında mevcuttur (Arık, 1934, s. 102). Burada iki ihtimal söz konusu olabilir. Birincisi yakın bölge olmasından kaynaklı Arık, Alacahöyük ile Karalar Kazısı arasında gidip geliyor olabilir ve tesadüfen orda karşılaşmış olabilirler. İkinci ihtimal ise tarihlendirmede hata yapılmış olabilir. Çünkü Akurgal'a ait yazı konuşmasından yazıya dökülmüştür.

aktarımına göre, buradaki kazıyı o yıllarda Alman arkeolog K. Bittel yönetmektedir. 15 gün Boğazköy'de bulunan Sedat Alp, Alman kazı heyeti ile birlikte bir pazar günü Alacahöyük'e ziyarete gitmiştir ve ilk kez Arık'ı burada görmektedir. Remzi Oğuz Arık'ın büyük bir heyecanla burada çalıştığını aktaran Alp, o yıllarda Alacahöyük'ten çıkarılan eserlerin Trova kazılarında çıkarılan hazineye denklikte bir sansasyon yarattıklarını iletmektedir. Bunların yanında Sedat Alp'te Ekrem Akurgal gibi aynı dönem doçentlik tezlerini altı ay gibi bir zaman diliminde hazırlamış ve jüri de Remzi Oğuz Arık'ın da bulunduğunu iletmektedir. Remzi Oğuz Arık'ı bir çok kez evinde ziyaret ettiğini ileten Sedat alp onun alçak gönüllü ve Türk akademisyenlerin yetişmesi için daima teşvikkar sözlerle kendilerine destek olduğundan bahsetmektedir(Alp, 1987, ss. 297-298).

Dönemin edebiyatçılarından olan Peyami Safa ise Remzi Oğuz Arık'ın Anadoluculuk fikrine yalnızca romantik bir heyecanla bağlı olmadığını o davasını tarihçi olduğu için savunduğu fikrin içindeki köklerin nereden geldiğini bilen bir şahsiyet olduğunu iletmektedir. Peyami Safa'ya göre Arık, Anadoluculuk fikrinin nerden gelip nereye gittiğini anlayan aydın bir zekaya sahiptir. Arık'ın millet sezgisinin güçlü olduğunu vurgulayan Safa, onun millete dost ya da düşman olan şahsiyetleri tanıyacak kabiliyette olduğunu iletmektedir. Ayrıca Peyami Safa'ya göre Arık, Ziya Gökalp'ten sonra Türk milliyetçiliğinin, sayısı gittikçe azalan temel direklerinden biridir. Bu karakterde birinin sadece arkeoloji bilimi ile kendini sınırlaması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla siyasete atılması beklenen bir durumdur(Safa, 1954).

Görüldüğü üzere Remzi Oğuz Arık yaşadığı dönemde birçok isim üzerinde etki bırakmıştır. Remzi Oğuz Arık da sayısız ilim insanları gibi çok yönlü kişiliğe sahiptir. Bunu defalarca çalışmamızın içerisinde zikredeceğiz fakat o henüz hayattayken de yakın çevresi tarafından bu çok yönlü kişiliğinin fark edildiğini görmekteyiz. Arık'ın araştırmaları doğrultusunda ortaya çıkardığı veriler fikri görüşlerinin birer dayanağı olmuştur. Ayrıca sadece bir dayanak değildir, fikrini geliştirmesi için birer rehber niteliği taşımaktadır. Remzi Oğuz Arık gibi bilim insanlarının her yönü üstünde detaylı olarak durmak ve incelemek gerekmektedir. Onun yaşadığı dönem, içinde bulunduğu toplum ve toplumdaki yeri, özellikle onu izleyecek olan kuşaklar üzerindeki etkisi diğer bir deyişle kişiliğini, varlığını ortaya koymak bu incelemeler doğrultusunda olacaktır.

Remzi Oğuz Arık, tarih arkeoloji ve bu bilimlere yardımcı dalların batı ülkelerinde birer kültür müessesesi olduğunu savunduğu görülmektedir. Ancak ona göre Türkiye'de bu durumunun değişik olduğunu düşünmektedir. Türklerin ve dolayısıyla Anadolu tarihi arkeoloji ve sanat eserleri bakımından zenginliği ile ünlüdür. Nitekim bu zenginliklerin önemli kısmı yağma edilmiş ve uzun süre sahipsiz ve bakımsız kalmıştır. Eski Anadolu Tarihi'ni aydınlatmak sadece maddi mesele değil aynı zamanda eğitim ve araştırmacıya ihtiyaç vardır. Remzi Oğuz Arık'ta bu meselenin sadece fikriyatında kalmamış bu alanlarda eğitimin arttırılması için çalışmalarda bulunduğunu görmekteyiz.

Yukarıda Remzi Oğuz Arık'ın Anadoluçuluk fikri ve onu tanıyan sayılı isimlerin anıları hakkında aktardığımız bilgiler doğrultusunda hazırladığımız çalışmamız, Remzi Oğuz Arık'ın bilimsel eserleri ve çalışmaları çerçevesinde tarihe olan bakış açısı değerlendirilecektir. Arık, akademik çalışmaları ve siyasi düşüncesiyle yaşadığı dönem içerisinde fikri yazıları ve düşünce şekliyle de birçok tartışma içerisinde kendisini bulmuştur. Kendine özgü fikri yapısı ve çalışma yöntemiyle Cumhuriyet'in önemli isimlerindendir. Remzi Oğuz Arık, Osmanlı Devleti döneminde dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk yılları, gençlik anılarına şahitlik etmiştir. Arık, entelektüel karakteriyle Cumhuriyet'in ilk aydınları arasındadır. Cumhuriyet tarihinin ilk kuşak aydınları maddi manevi zorluklar sebebi ile kısıtlı imkanlar çerçevesinde Cumhuriyet meşalesini en yükseklerle taşımaya çalışmışlar ve bunun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamışlardır. Hem akademik hem de fikri açıdan yeniden bir ulus millet inşası içerisinde giren bu aydınlar hakkında günümüzde çeşitli biyografi çalışmalar yapıldığı bilinmektedir.

Biz bu çalışmamızda Remzi Oğuz Arık'ın biyografi temelleri üzerinde nasıl bir hayat şartları içerisinde yaşadığı ve bu şartlar doğrultusunda fikri yapısı nasıl etkilendiği üzerinde duracağız. Ayrıca Arık'ın yaşamış olduğu dönem itibarıyla şahit olduğu sosyal ve siyasal dönüşüm içerisinde tarihe bakış açısına nasıl yansıdı sorusuna cevap mahiyetinde çalışmada bulunduk. Bu çerçevede Remzi Oğuz Arık arkeolog kimliğiyle de fikri yapısı nasıl bir etkileşim içine girdi sorularına cevap aradık. Remzi Oğuz Arık'ın hayatı, eserleri ve saha çalışmaları bağlamında değerlendirmesi tezimizin odak noktası olmuştur. Öte yandan fikri görüşleri çalışma hayatını ne derece etkiledi ne gibi sorunlarla karşılaştı tezimizin konusu içerisinde olacaktır.

Remzi Oğuz Arık hakkında, birden fazla farklı disiplinlerde, literatüre katkı sağlayan değerli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Arık'ın sosyal bilimler alanına olan katkıları ele alınmış ve literatürdeki mevcut eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır

1. BÖLÜM

REMZİ OĞUZ ARIK'IN HAYATI

1.1. Çocukluk Yılları

15 Temmuz 1899 yılında Adana'nın Kozan⁴ ilçesine bağlı Kabaktepe köyünde dünyaya gelen Remzi Oğuz Arık⁵, dönemin şartları sebebi ile fakir, 6 çocuklu bir ailenin 3. üyesidir (Çongur, 2001, ss. 9-10). O yıllarda doğan birinin tam olarak doğduğu tarih belirlenemese de Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu'ya yazdığı bir mektupta 15 Temmuz'da yeni yaşına gireceğini belirtmiştir (Topçu, 1954, s. 27; Ünüvar, 2018, s. 8). Babası sandık eminliği yaparken, annesi Zekiye Hanım ev hanımıdır. Ancak kendisi Zekiye Hoca olarak anılmaktadır. Zekiye Hoca, Maraş doğumludur ve iyi yetişmiş bir ailenin kızıdır. Remzi Oğuz Arık, okuma-yazmayı iptidai mektebinde öğrenmiştir. Yaşadığı köyde asker mektubu okuyarak aile bütçesine katkıda bulunmuştur. 10 yaşına geldiğinde ise annesi ile Selanik'e gittiği bilgisine ulaşmaktayız (Çongur, 2001, s. 17; Ünüvar, 2018, s. 9). Selanik'e neden gittikleri hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber birçok kaynakta farklı yorumlar mevcuttur. Oğlu Oluş Arık'a göre, ailevi sebeplerden dolayı gitmişlerdir (Baçaru, 2016, s. 176). M. İhsan Kara'ya göre ise Zekiye Hanım çocuklarını ziyarette gitmiştir (Kara, 2022, s. 19). Bu ihtimaller elbette mümkün olabilir. Ancak bu ihtimalleri göz önünde bulundurarak bir de dönemin şartlarını değerlendirmekte fayda olacaktır.

Remzi Oğuz Arık'ın 1899'da doğduğu kaynaklar doğrultusunda bilinmektedir. 10 yaşında İşkodra'ya gittiklerinde tarih 1909'u göstermektedir. 1909 yılı Osmanlı Devleti'nin en çetrefilli dönemlerinden biridir. 31 Mart Vakası, Çukurova'da Ermeni İsyanları⁶, II. Abdulhamit'in tahttan indirilmesi gibi olaylar söz konusudur. Yerel tarih bağlamında, Remzi Oğuz Arık'ın doğduğu bölgeyi değerlendirdiğimizde, Çukurova'da Ermeni İsyanları ve Adana Olaylarının yaşandığı görülmektedir.

4 Kozan, Osmanlı Devleti döneminde sancak konumunda olmakla birlikte kaynaklarda adı Sis olarak geçmektedir. Sis'in yönetimi Kozanoğlu Beyliğine geçtikten sonra ismi Kozan olarak kayıtlara geçtiği bilinmektedir (Hallaçoğlu, 1979, s. 819; Sümer, 1963, s. 4). Günümüzde ise Adana'nın 15 ilçesinden biridir.

5 Yusuf Hallaçoğlu'na göre 1519 yılında Kozan'da 102 adet cemaat mevcuttur (Hallaçoğlu, 1979, s. 838). Remzi Oğuz'un ailesi Yusuf Hallaçoğlu'nun bahsettiği Arık soyundan olduğu düşünülmektedir. Arık ailesi, bugün hala bölgede varlığını sürdürmektedir.

6 Bu dönemde siyasi partiler kurularak etnik kökenli milletlere de söz hakkı verilmek istenmiştir. Kurulan siyasi partilerden güç alan Ermeni komitecileri, birlikte uyum içinde yaşayan halkı kışkırtma çabalarına girdiği görülmektedir. Başta Fransa olmak üzere ABD gibi ülkelerden Çukurova bölgesinde Ermeni Devleti kurma vaatleri Adana'da bulunan Ermeni halkını kışkırtılmak için efsaneler uydurulduğu bilinmektedir. Ayrıca Kıbrıs'tan gelen silahlar, Dörtyol üzerinden Ermenilere dağıtılmıştır. Silahlandırma bir kenarda kalsın, Çukurova'da sayı olarak Ermeniler az olduğu için bölgeye Ermenilerin göçü sağlanmıştır. Türkler ve Ermenilerin huzur içinde yaşadığı bölge, Ermeni komitacıların bölücülük faaliyetleri için gerekli kaynakların bir kısmı bölgede yaşayan Ermeni eşrafından zorla alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne vergi vermemeleri ve taşınmaz yani toprak, ev almaları konusunda propagandalar yine Ermeni komitacılar tarafından yapılmıştır. Bölge giderek kaosa sürüklenmektedir. Tüm bunlar olurken bölgeye hâkim olan askeri ve kamu görevlileri ses çıkarmamış göz yummuşlardır (Gülekoğlu & Eyicil, 2024, s. 194).

24 Temmuz 1908 II. Meşrutiyet'in ilanıyla Osmanlı Devleti himayesinde yaşayan etnik kökenli milletler için bölünmeye mahal vermemek amacıyla tek bir Osmanlı vatandaşı kimliği yaratılmak istenmiştir(Hayta & Ünal, 2018, ss. 204-206). Bu bağlamda, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Ermenilere de birtakım haklar verilmiştir. Tabiri caizse, Müslüman ve etnik kökenli milletler için özgürlük ortamı yaratılmıştır⁷. Bu ortam içerisinde Ermenilerin çeşitli yerlerde sıkıntılar çıkarttığı görülmektedir, bu bölgelerden biri de Çukurova'dır⁸.

Yukarıda kısaca anlatmaya çalıştığımız Adana Olayları, bölgeyi derinden etkilemiş ve izleri bugün bile bölge halkı tarafından anlatılmaktadır. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, Remzi Oğuz Arık'ın Selanik'e gitme sebebinin Adana'da yaşanan bu karışıklıklar ve bu durumun getirdiği maddi sıkıntılar olma ihtimali yüksektir. Oğlu Oluş Arık'ın bu durumu "ailevi sebepler" şeklinde yorumlaması olası ihtimaller arasındadır. Remzi Oğuz Arık'ın henüz çocuk yaşlarda maddi ve manevi sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Nitekim o yıllarına dair yeteri kadar kaynak bulunmamaktadır. Remzi Oğuz Arık'ın Selanik yıllarını hem dostu hem de öğrencisi olan Prof. Dr. Haluk Karamağralı'ya anlattığı anılardan öğrenmekteyiz. Genellikle bu anılarda çocukluğunda yaşadığı maddi sıkıntılar yer almaktadır. Aynı maddi sıkıntıları oğlu Oluş Arık'tan da dinlemekteyiz. Remzi Oğuz'un karakterini ve fikir hayatının temellerinin aslında o yıllarda atıldığını söylemek mümkündür. Selanik'te okula başladığı ilk gün, üzerinde kısa pantolon, eski bir ceket ve eski elbise kuşağından yapılmış kravat vardır. Ayakkabıları ise sadece sürükleyerek yürünebilen cinsten eskidir. Aynı hikâye farklı kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Remzi Oğuz'un arkadaşları ve öğretmenleri tarafından dışlandığı görülmektedir. Fakat kısa zamanda zekiliği ve çalışkanlığıyla dikkatleri üzerine çekmiş ve kendini sevdirmiştir (Bakırcıoğlu, 2000, s. 28). Remzi Oğuz Arık, o günlerini asla

⁷ Bu dönemde siyasi partiler kurulmuş etnik kökenli milletlere de söz hakkı verilmek istenmiştir. Kurulan siyasi partilerden güç alan Ermeni komiteleri birlikte uyum içinde yaşayan halkı kışkırtma çabalarına girişmiştir. Başta Fransa olmak üzere ABD gibi ülkelerden Çukurova bölgesinde Ermeni Devleti kurma vaatleri Adana'da bulunan Ermeni halkı kışkırtılmak için efsaneler uydurulmuş hem de bölgedeki Ermenileri silahlandırmak için Dörtyol üzerinden Kıbrıs'tan gelen silahlar Ermenilere dağıtılmıştır. Silahlandırma bir kenarda kalsın Çukurova'da sayı olarak Ermeniler az olduğu için bölgeye Ermenilerin göçü de sağlanmıştır. Türkler ve Ermenilerin huzur içinde yaşadığı bölge, Ermeni komitacıların bölücülük faaliyetleri için gerekli kaynakların bir kısmı bölge de yaşayan Ermeni eşrafından zorla alınmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne vergi vermemeleri ve taşınmaz yani toprak, ev almaları konusunda propagandalar yine Ermeni komitacılar tarafından yapılmıştır. Bölge giderek kaosa sürüklenmektedir. Tüm bunlar olurken bölgeye hâkim olan askeri ve kamu görevlileri ses çıkarmamış göz yummuşlardır(Gülekoğlu & Eyicil, 2024, ss. 193-194).

⁸ II. Meşrutiyet'in ilanıyla Osmanlı Devleti'nde hem sosyal hem de ekonomik alanda ciddi değişiklikler söz konusudur. Bu çalışmalar beraberinde sorunlar getirmektedir. 1909 yılı mart ayında tarihin tozlu sayfalarına 31 Mart Vakası denilen olay gerçekleşmiştir. 31 Mart Vakası üzerine zamanın geldiğini anlayan Ermeniler Çukurova'da isyan için düğmeye basmışlardır. 1909 Nisan ayına geldiğimizde bir gece Ermeni kadının Türkler tarafından evinden zorla kaçırıldığı iddiaları ile iki Türk gencinin bir Ermeni tarafından öldürülmesi ile Çukurova'da kargaşa başlamıştır. Dönemin mutasarrıfı olan Mehmed Asaf Efendi Adana olaylarını şu şekilde anlatmaktadır; Ermenilerin iki Türk gencini öldürmesi ile askerlerin bölgeye intikal ettiğini, bunun üzerine Ermenilerin askerlere ateş açtığını ve birçok askerin şehit olduğunu belirtmiştir. Türklerin de buna kayıtsız kalmayarak Ermeni mahallerine yürüdüğü ve bir iç savaş söz konusu olduğu yönündedir (Asaf, 1986, ss. 11-12). Talat Paşa ise; Adana Olaylarını başlatanların Ermenilerin olduğunu ve bu olayı Türk halkı üzerine kurulan bir oyun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ermenilerin gayesinin Türkleri kışkırtarak bir isyan çıkartmak ve Avrupa'ya karşı Türklerin Ermenilere kıyım yaptığını göstererek Çukurova'da bağımsız Ermeni Devleti kurmak istemeleridir(Kabacılı, 2017, s. 18). Talat Paşa Adana Olayları son bulduktan sonra Dâhiliye Nazırı olmuş ve yine anılarında Adana Olayları ile ilgili belgeleri soruşturma kapsamında detaylı olarak incelediğini belirtmektedir.

unutmayarak dostlarına yaşadığı acı günlerden bahsetmiş, ne zaman bir sefalet görse merhamet duygusuyla yardıma koşmuştur. Öte yandan tarihi göz önünde bulundurursak, Remzi Oğuz Arık'ın çocukluğu Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemine denk gelmektedir. Bu bağlamda, kötü şartlarda çocukluk geçirdiğini anlamak zor olmayacaktır. Ayrıca, Oğlu Oluş Arık'ın Rıdvan Çongur'a vermiş olduğu röportajda babasının çocukluğunu hatırladıkça üzüldüğünü ve Remzi Oğuz Arık, kendi yazılarında da çocukluğunu düşündükçe ne kadar çok hüznlendiğini anlatmaktadır.⁹

1.2. Eğitim Hayatı

Remzi Oğuz Arık'ın ilkokul eğitimine Kozan'ın İptidai Mektebi'nde başladığı görülmektedir. Arık'ın İptidai Mektebi günlerini "Coğrafyadan Vatana" adlı eserinde yazdığı küçük bir bölümde rastlamaktayız. Arık, mektepteki günlerini şu şekilde aktarmaktadır.

"Bizim sınıf cidden heybetliydi. On beş metre uzunluğunda, beş metre yüksekliğindeki geniş oda, ağzına kadar doluydu. İçimizde yedi sekiz yaşında tabii tahsil yaşında memur çocuklarından, köylü, eşraf çocuklarına kadar her yaşta, her biçimde erkek talebelerden başka birçok da kız vardı. Bu, kız-erkek karışıklığının en ufak bir uygunsuzluk bile çıkarmadığını bugün düşününce şaşıtıkça şaşıyorum (Arık, 1969a, s. 141)."

Dönemin şartlarını düşünülürse, kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda eğitim görmesi ilginç bir durumdur. Remzi Oğuz Arık'ın Kozan İptidai Mektebi'nde geçirdiği yılları hakkında daha fazla detaylı bilgiye ulaşamamaktayız. Ardından yukarıda da bahsedildiği gibi annesi ile Selanik'e gitmiştir. Eniştesinin işi sebebi ile orada bulunan ablasının yanına gittikleri bilinmektedir. Burada önce Yadigâr-ı Terakki Rüştîyesini bitirmiş, ardından Ticaret Lisesi'ne kaydolmuştur (Bakırcıoğlu, 2000, s. 28).

Çocukluğunu yaşamayan, erken büyüme zorunda kalan Remzi Oğuz, ablasının ölümü üzerine¹⁰ annesi ile İşkodra'ya abisi Mustafa Fevzi Bey'in yanına geçmişlerdir¹¹. Mustafa Fevzi Bey'in onun eğitimine ciddi katkıları olmuş; yine ağabeyinin desteği ile Fransızca'yı öğrenmiştir. Remzi Oğuz, İşkodra'ya geldikten kısa süre sonra Balkan Savaşları'nın çıktığı ve İşkodra'nın kuşatıldığı görülmektedir. Ardından İşkodra'dan göç etmek zorunda kalan kabile ile İstanbul'a geldikleri bilinmektedir. Remzi Oğuz Arık'ın Balkanlar'dan İstanbul'a geçiş süreci

⁹ "Profesör Remzi Oğuz Arık" isimli eseriyle H. Rıdvan Çongur, Remzi Oğuz Arık'ın oğlu Oluş Arık ile röportajına yer vermiştir. Eserin birinci bölümü bu röportajı içermektedir. Remzi Oğuz Arık'ın hayatı ile ilgili birçok kaynağa öncülük etmiş olan bu eser çalışmamızın da birinci bölümün de sıkça yer verdiğimiz eserdir. Detaylı bilgi için bkz. (Çongur, 2001, ss. 7-401).

¹⁰ Ziya Bakırcıoğlu ablasının ölümünden bahsetmemektedir annesi ve ablası şeklinde detay verilmektedir (Bakırcıoğlu, 2000, s. 29).

¹¹ Remzi Oğuz Arık ablasının ölümünden sonra memleketine döndüğü ve buradan İşkodra'ya abisi Fevzi Bey'in yanına gittiği yönünde H. Emin Sezer tarafından belirtilmiştir (Sezer, 1976, ss. 22-23). Ancak Rıdvan Çongur'un kitabında oğlu Oluş Arık'ın belirttiği üzere önce İşkodra'ya gittikleri ara ara Selanik'e gittiğini iddia etmektedir. Burada bir karışıklık söz konusudur. İşkodra'nın kuşatılmasından sonra İstanbul'a geldikleri göz önünde bulundurulursa önce Selanik'e gitmiş olmaları muhtemeldir.

kaynaklarda farklı anlatıldığı gibi eğitim hayatı hakkında da farklı bilgiler yer almaktadır¹². Ayrıca M. İhsan Kara, Remzi Oğuz Arık ve annesinin Balkanlar'a gidişi ve Adana'ya yeniden dönmeleri hakkında; bu dönemde Balkan Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle Zekiye Hanım'ın ölmüş olması rivayetinin memleketi Adana'ya ulaştığını, bunun üzerine, eşi Mehmet Ferid Efendi ikinci kez evlendiği ve bunun haberiyle de Zekiye Hanım'ın Adana'ya geri dönmediğini belirtmektedir (Kara, 2022, s. 19). Bu nedenle Remzi Oğuz Arık'ın eğitim hayatına İstanbul'da devam ettiği aktarılmaktadır.

Arık, İstanbul'a döndüğü dönemlerde Mehmet Emin Yurdakul ile tanıştığını ve Turancılık fikrini onun etkisiyle benimsediğini aktarmaktadır (Arık, 2017a, ss. 341-346). İstanbul'da geçimini sağlamak için küçük bir dükkânda bakkallık yaptığı, Rıdvan Çongur'un Oluş Arık ile yaptığı röportaj doğrultusunda bize ulaştırdığı bilgiler arasındadır. Öğrenim hayatına devam eden Remzi Oğuz, parasız yatılı olarak İzmir Sultanisi'ne geçiş yapmıştır. Ardından İstanbul'da Muallim Mektebi'ni bitirmiştir. Bu dönemde Türk Ocakları ile tanışmış, fikir hayatının önemli yapı taşlarını burada inşa etmiştir (Çongur, 2001, s. 19).

1918 yılını genel olarak değerlendirdiğimizde, Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiş ve İstanbul işgal altında olduğu görülmektedir. Ayrıca Arık, babasını savaşta kaybetmiştir. Balkanlar'da gördüğü ve yaşadığı savaş ve işgallerden sonra vatanını müdafaa için mücadeleye katılmak istemiştir. Bu bağlamda, İhtiyat Zabıtları Talimhahı'na gönüllü olarak yazıldığı görülmektedir (Ünüvar, 2018, s. 11). Karamağralı'ya göre, Talimhah'a katılmış ve bir kaza sonucu ağır yaralanarak İstanbul'da hastaneye yatırılmıştır.¹³ Bu yaralanmanın ardından yeniden orduya katılmak istemiş, fakat orduya kabul edilmemiştir (Bakırcıoğlu, 2000, s. 30).

Remzi Oğuz'un fikri yazılarından öğrendiğimiz üzere, o dönemde lise 10-11. sınıf dengi olanlar ve muallim mektebini bitirmiş olanlar sınavla Darülfünun'da eğitimlerini tamamlama fırsatı

¹² Ziya Bakırcıoğlu'na göre; İşkodra Muhasarasından sonra İstanbul'a yerleşen Remzi Oğuz Arık, öğretim hayatına devam etmiş ve Mercan İdadisine başlamıştır. Aynı zamanda küçük çaplı ticaret, bakkallık gibi işlerle uğraşıp ailesini geçindirmeye çalışmıştır. Ardından yatılı olarak İzmit Sultanisinde eğitimine devam etmektedir. Burada fazla kalmayarak İstanbul'a geri dönmüştür. Ardından İstanbul Muallim Mektebinde öğretim hayatını tamamlamıştır (Bakırcıoğlu, 2000, s. 29). Hem dostu hem öğrencisi olan Haluk Karamağralı'ya göre ise; Balkan Savaşları ve İşkodra Muhasarasından sonra İstanbul'a gelmiş ve burada sırayla Mercan İdadisi, İzmit Lisesi ve İstanbul Mektebinde eğitim hayatını tamamladığı yönündedir (Karamağralı, Mayıs 1954a, s. 31)..

¹³ Bu dönem, İstanbul'un işgal altında olduğu dönemdir. Yaralıdır hastadır ve çıplak denilecek durumda işgal kuvvetleri tarafından hastaneden atılmaktadır (Karamağralı, Mayıs 1954a, s. 32). Yaraları bir kenarda dursun kalabalık bir aileye bakmak zorunda olan Remzi Oğuz bir taraftan ülkenin işgal edilmesine şahit olmaktadır. Böyle bunalım ve sıkıntılar içinde her şeyi bir kenara atıp Batum'a kaçma girişiminde bulunur. Ancak burada işgal kuvvetleri askerleri tarafından saklandığı gemide yakalanır. Bu dönem Osmanlı için çözümler dönemidir.

bulmaktaydı(Arık, 2017b, ss. 147-149).¹⁴ Orduya tekrar katılamayan Arık, bu sınavı kazanarak Darülfünun'da eğitimini felsefe alanında yapmış ve burada öğrenimin tamamlamıştır.¹⁵

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Remzi Oğuz Arık'ın eğitim hayatına yurt dışında devam ettiği görülmektedir. 1926 yılı bu anlamda bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda, devlet tarafından açılan sınavla Fransa'da devlet adına eğitim için hak kazanmıştır¹⁶. Kendisi felsefe eğitimi almasına rağmen arkeoloji ve sanat tarihi öğrenimi için Fransa'ya gönderilmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın Cumhuriyet'in ilanından sonra yurt dışına gönderilen ilk öğrenciler arasında olduğu Rüstem Duyuran'ın 1954'te yaptığı bir konuşmada geçmektedir.¹⁷ Ancak Arık, yurt dışına gönderilen ilk katile içerisinde yer almasa da sosyal bilimler içerisinde arkeoloji dalında yurt dışına gönderilen ilk öğrencidir. 27 yıllık hayatı mücadele ile geçerken, Paris yılları da kayda değer bir şekilde mücadele ile geçmiştir. Sorbonne Üniversitesi'nde önce sanat tarihi, ardından Louvre Arkeoloji Enstitüsü'nde arkeoloji eğitimini tamamlamıştır. Burada hocalarının teşvikiyle Yaşayan Şark Dilleri Mektebi'ne devam etmiş ancak bitirmeden son sınıfta ayrılmıştır (Bakırcıoğlu, 2000, s. 31; Karamağaralı, Mayıs 1954a, s. 32). Paris'te geçirdiği yıllar, Remzi Oğuz'un karakterini ve fikir hayatını etkileyen en önemli dönemlerdir. Çünkü burada hem Arapça-Latince hem müzecilik hem sanat tarihi hem de arkeoloji ile ilgili eğitim alırken öte yandan kültürel ve siyasi gelişmeleri yakından takip etmiştir(Üçsu, 2022, ss. 77-79). Paris'in siyasi yönetimi ile ilgili karşıt görüşleri ve Kralcı Parti konferanslarına katılmış, her iki tarafların faaliyetlerini takip etmiştir. Bununla da kalmamış sanatla da yakından ilgilenmiştir. Batı musikisini yakından takip ederek piyano çalmayı öğrenmiş ve nota ile konser

¹⁴ Remzi Oğuz'un da içinde bulunduğu bu öğrenci gurubu dönemin önemli eğitimcileri olan Mehmet İzzet, Rıza Tevfik, Ahmet Naim gibi şahsiyetlerden ders almış ancak bu öğrenim hayatı savaş sebebi ile fazla sürmemiştir. İstanbul'un işgal altında olması sebebi ile düzenlenen mitinglere de yine bu dönemde katılmıştır. Yine kurtuluş mücadelesinde isimleri sıkça anılan Halide Edip, Hamdullah Suphi gibi isimlerin mitinglerine katılmış ve onları büyük bir ilgi ile dinlemiştir.

¹⁵ Remzi Oğuz Arık daha önce başlamış ve yarım bırakmış olduğu Darülfünun eğitiminin devamı nitelikte olabilir. Rıdvan Çongur 'un Remzi Oğuz'un oğlu Oluş Arık'la sohbeti sırasında karşılaştığımız anekdota göre oğlu Oluş Arık daha önce devam edip yarım eğitimini tamamladığını belirtmektedir. Öte yandan yine oğlu Oluş Arık' a göre bu yıllarda İstanbul'da kalabilmek için ilkökul öğretmenliğinin kabul etmek zorunda kalmıştır. Çünkü bakması gereken bir ailesi vardır(Ünüvar, 2018, s. 12).

¹⁶ 1920'li yıllar sadece Remzi Oğuz için değil Anadolu Coğrafyası içinde ciddi değişimler söz konusudur. Milli iradenin söz sahibi olduğu yeni bir devlet kurulmuş ve hızlı bir gelişme içerisinde girmiştir. Birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da köklü değişiklikler yapılmış ve sürdürülebilirliği sağlamak için yeni kurumlar açılmış eğitime yeni bir renk getirilmiştir. Örnek verecek olursak bunlardan bir tanesi 1924 de Tevhidi Tedrisat Kanunu, gibi devrimlerdir. Ayrıca Gazi Eğitim Enstitüsü'nün açılışı yine eğitimde yapılan köklü değişikliklerin sürdürülebilirliği ve çağdaştırılması açısından atılan önemli adımlardandır. Bu köklü değişikliklerle yeni Türk devletinin kademelerine nitelikli insan kaynağı sağlamak amaçlanmıştır. Ancak bu değişim ve yenilikler yeterli görülmemiş yurt dışına öğrenci gönderilmesi gündeme gelmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde uygulanan yurt dışına öğrenci gönderme sistemi cumhuriyette de devam etmiştir. Ayrıca burada belirtmek gerekirse Osmanlı Devleti'nin yıkılma döneminde yurt dışına gönderdiği öğrencilere sağlanan maddi kaynağın kesilmesinin üzerine bu öğrencilere maddi desteğin Cumhuriyet döneminde devam edildiğini görmekteyiz. Devletin belirli kademelerine vasıflı eleman yetiştirmek eğitim sisteminde yeterli olmak için yapılan bu uygulamanın yanında yurt dışından eğitimcilerinde Türkiye Devletine getirildiğini görmekteyiz(Şarman, 2021, ss. 13-15).

¹⁷ Milliyetçiler Derneği Neşriyatı sayı:1, Biyografiler kısmında Rüstem Duyuran tarafından yapılan konuşmada yurt dışına gönderilen ilk öğrenciler arasında olduğu belirtilse de Remzi Oğuz 1926 yılında Fransa'ya gitmiştir. Kansı Şarman'a göre 1924 de ilk sınav açılmış ve 1925 yılı 8 Ocak tarihli gazete ilanına göre ilk grup öğrencilerin yola çıktıkları belirtilmektedir (Duyuran, 1954, s. 5; Şarman, 2021, ss. 23-31).

takip edebilecek kadar bu ilgisine nitelik kazandırmıştır(Çongur, 2001, ss. 30-31). Remzi Oğuz Arık, Paris yıllarında eğitimine devam ederken sosyal hayat ve siyaset ile de ilgilenmiştir. Bunların dışında orada bulunan Türk öğrencilerini de takip etmiş ve onlara önderlik etmiş, birleştirici bir rol üstlenmiştir. Anadolu'dan Paris'e giden öğrenciler, yaşadıkları zorlu şartlardan sonra Paris'i kendilerine mükâfat olarak görmüş ve çoğu öğrenci orada lükse eğlenceye düşmüştür. Arık, çocukluk yıllarından gördükleri ve yaşadıkları sebebiyle yüreği vatan sevgisi ile dolmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Arık, Balkan Harbi'ni görmüş, işgali bizzat yaşamış bir Anadolu çocuğu olarak Paris'e neden geldiğini ve Anadolu için nasıl faydalı olacağını, ülkesinin geleceğini düşünen bir Türk gencidir. Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu'ya göre Anadolu'yu Paris'e götürmüş adeta bir havaridir. Savaş görmüş, işgal görmüş fakirliği iliklerine kadar yaşamıştır. Türk gençleri kendilerinin Paris ile mükâfatlandırıldığını düşünüp, neden orada olduklarını unutmuştur. Arık ise bu gençlere neden orada olduklarını hatırlatmış ve Türk gençlerinin içindeki kıvılcımı ateşlemiştir. Yurt dışına gönderilen öğrencileri takip eden ve onlar ile ilgili bilgi toplayan kontrol eden bir müfettiş elbette vardır (Şarman, 2021). Bu müfettişin varlığına rağmen Arık, Türk talebelerine sürekli olarak neden orada olduklarını hatırlatmıştır. Öte yandan bununla da kalmamış eğlence mekânlarının kapılarında sabahlara kadar beklemiş Türk talebelerinin yakasına yapışmıştır. "Bugün Anadolu için ne yaptın?" diye sormuştur. Remzi Oğuz Arık'a karşı gelenler elbette olmuştur. Kimden bu yetkiyi alıp kendilerine karıştığına dair tepkiler almıştır. Remzi Oğuz'un buna cevabı, vicdanından ve vicdanının asıl sahibi Anadolu'dan aldığını belirtmiştir. Remzi Oğuz Arık'a göre, "*Anadolu çocuğu kendini kurtarmazsa onu kim kurtaracaktır?*" Remzi Oğuz Arık hep bu gaye ile hareket etmiş, diploma almayı adeta kazma kürekle cephe kazmak kadar mühim olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, 1954'te Nurettin Topçu, Remzi Oğuz'u anma konuşmasında "*Diyebilirim ki Remzi Oğuz'a kadar Avrupa'ya pek çok Türk gençleri gönderildi, lakin bir Türk gençliği gönderilememiştir*"(Topçu, 1954, s. 19) demiştir. Bu sözden de anlaşılacağı üzere, Arık, gurbetteki Türk öğrencilere maddi manevi destekte bulunmuştur. Sadece Paris'te değil, Almanya'ya gönderilen öğrencilere de ulaşmıştır. 1930'lu yıllarda ortalama 200 öğrencinin olduğu Türk Talebe Cemiyeti'ni kurmuştur (Çongur, 2001, s. 33).¹⁸ Paris'te kurulan bu cemiyetle Anadoluçuluk fikrinin geliştiğini görmekteyiz. Balkanlar'da şahit olduğu olayların etkisi ve İstanbul'da yaşadığı yıllarda Turancılık görüşünü benimserken, Paris yıllarında bu fikri yerini Anadoluçuluğa bırakmıştır.

Remzi Oğuz Arık Paris yıllarında Nurettin Topçu, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Ahmet Kutsi Tecer, Şevket Raşit Hatipoğlu, Suut Kemal Yetkin, Sait Tahsin Tekeli, Adnan Saygun, Nuri Karahöyük, Hamdi Rakıp Atademir, Mükrimin Halil Yinanç, Reşat Şemsettin Sirer, Mümtaz Turan, Sedat Çumralı gibi birçok isimle tanışmıştır. Bu isimlerin bazıları ile yurda döndükten

¹⁸ Nurettin Topçu 1954 yılında Remzi Oğuz Arık'ı anma günü dolayısıyla yaptığı konuşmada Paris'te ilk talebe birliğini Remzi Oğuz Arık'ın kurduğunu belirtmekte ise de ilk talebe birliği olma ihtimali düşüktür. Çünkü Paris de 1928'den önce Türk Talebe Birliği vardır(Ünür, 2018, s. 15).

sonra da iletişim halinde olmuş, birlikte çalışmalar yürütmüş, dergiler çıkarmış hatta birlikte aynı kurumlarda çalışmıştır (Ünüvar, 2018, s. 16). Cumhuriyet dönemi, 1925 ile 1945 yılları arasında yurt dışında eğitim alan öğrenciler Cumhuriyet'in başta eğitim ve sanat olmak üzere birçok alanında öncülük etmiş ve bu alanların temsilcisi olmuştur (Şarman, 2021, s. 26). Görüldüğü üzere, yaklaşık 5 yıl yurt dışında eğitim gören Remzi Oğuz Arık, Paris yıllarını Anadolu'da olduğu gibi dolu dolu geçirmiştir. Bu süreçte fikri düşünceleri de şekil alan Remzi Oğuz Arık, artık Anadolu'ya dönmek istemektedir. Henüz yurda dönmeden Mustafa Kemal Atatürk'ten mektup almaktadır. Bu mektupta;

“Dönmek istediğini, artık iş başına geçmek istediğini, faaliyete, uygulamaya geçmek istediğini haber alıyorum. Bu alanda evvel ve ahir ilim kahramanımız sen olasan istiyorum. Doktoranı yapmadan, hatta mümkünse, daha ileri kademelere yükselmeden gelmeye bilersin. Kal, burada hayat daha yavaş cereyan ediyor. İlerleyebildiğin kadar ilerle. Şöhret ol, mesleğinde seçkin bir insan ol, öyle gel. Bu memleket seni orada okutmaya muktedir. Yük oluyorum gibilerinden korkma(Çongur, 2001, s. 34; Ünüvar, 2018, s. 19).”

Yukarıdaki gibi Mustafa Kemal Atatürk, Remzi Oğuz'un kalıp eğitimini sürdürmesini istemiştir. Ancak Mustafa Kemal'in bu mektubuna karşılık Remzi Oğuz şu cevabı yazmıştır;

“Benim burada daha uzun kalmam boynumu bükmez, nasıl ihtisas yapılacağını, nasıl iş yapılacağını, metodu falan, her şeyi öğrenmiş bir insanım. Bir an evvel memlekete dönüp, kendi alanımda işleri ele almak istiyorum; çünkü hala yabancılar kasıp kavuruyor memleketin hizmetini(Çongur, 2001, s. 35; Ünüvar, 2018, s. 19).”

Remzi Oğuz Arık, Mustafa Kemal Atatürk'e yazdığı bu cevaptan sonra İstanbul'a döndüğü görülmektedir.

1.3. Çalışma Hayatı

Remzi Oğuz Arık'ın çalışma hayatına, erken yaşlarda başladığı görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi, henüz çocuk yaşlarda öğrendiği okuma yazma ile köyde mektup okuyup kazandığı birkaç kuruşla ailesine destek olmaya çalışmıştır. Selanik'e annesiyle gittiğinde de durmamış, yine ailesi için çalışmıştır. Bakkal denecek kadar olmayan küçük çaplı ticaret yapmış, İstanbul'un işgali sırasında hamallık yapmış ve hiçbir zaman bıkmadan yorulmadan hem vatani için kaygılanmış hem de ailesini geçindirmek için çalışmıştır. Remzi Oğuz Arık'ın yurt dışına çıkmadan önce çalışma hayatına dair TBMM kayıtlarında yer alan bilgiye göre; İstanbul Darüleytam Yedikule Şubesi öğretmenliği, Adana Zafer-i Milli İlkokulu öğretmenliği, Adana Numune Okulu öğretmenliği ve Galatasaray ilk bölümü Türkçe öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur(K. Öztürk, 1999, ss. 963-964). Remzi Oğuz Arık'ın kendi

yazılarından öğrendiğimiz üzere, yetimler yurdunda birçok çocuğun hayatına dokunmuş, onların tüm sorunlarıyla ilgilenmiş ve onların iç dünyalarını anlamaya çalışmıştır. Tabiri caizse dertlerine ortak olmuştur. Galatasaray'da Türkçe öğretmenliği görevinde bulunan Remzi Oğuz, aynı zamanda öğrenimine de devam etmiştir.

Remzi Oğuz Arık, 1931 yılında İstanbul'a dönüş yaptığı bilinmektedir. İlk görevi, İstanbul Asarı Atika Müzesi'nde Bizans, Roma, Yunanı Kadim Uzman Yardımcılığı'dır. Göreve getirildikten iki yıl sonra, Mayıs 1933'te uzman yardımcılığından uzmanlığa yükselmiştir (Üçsu, 2022, ss. 77-81). Bu görevlerde bulunduğu süre içinde Yalova'da arkeolojik kazı idare etmiş ve Amerikalılar tarafından sürdürülen Alishar kazılarına devlet komiseri olarak katılmıştır. Aynı yıl Ankara'da Millî Eğitim Bakanlığı Müzeler Dairesi arkeoloğu olarak görevlendirilmiştir. Ankara'da yapmış olduğu çalışmalar neticesinde Karalar kazısında Galatlar'a ait olduğu düşünülen yeri bilinmeyen şehri ve kral mezarlarını bulmuştur. Ayrıca II. Deiotaros kitabesini de bularak arkeoloji bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Aynı yıllarda Niğde'de Göllüdağ'da Hitit şehrini ortaya çıkarmıştır.

Remzi Oğuz Arık, bilimsel çalışmalarını sürdürdüğü 1933-1934 yılları arasında eşi Türkan Hanım ile tanışmış onunla dünya evine girmiştir. Bu dönemde annesi Zekiye Hanım'ın da vefat ettiğini görülmektedir. 1934 yılı, aynı zamanda oğlu Oluş Arık'ın doğum yılıdır ve ilerleyen yıllarda İsmail Alev adında bir çocuğu daha dünyaya gelmiştir. (Bakırcıoğlu, 2000, s. 33).

Kariyer hayatında da durmadan ilerleyen Remzi Oğuz, 1934 yılında Gazi Terbiye Enstitüsü'ne tarih profesörü olarak tayin edilmiştir. 1935 yılında idare ettiği Alacahöyük kazısı ile bugün Ankara Üniversitesinin logosu olan Hitit Güneşi'ni gün yüzüne çıkarmıştır. Aynı yıl Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine seçildiği görülmektedir. Paris'te aldığı eğitim dolayısıyla sahada daha aktif çalışmış ve başarısını özellikle kazılarda ortaya koymuştur. Remzi Oğuz Arık, bitmek bilmeyen Anadolu sevdası ile çalışmalarına devam ederken, öte yandan milliyetçilik ile ilgili fikir yazılarına devam etmiş ve çeşitli dergilerde yayınlamıştır. Şevket Raşit Hatipoğlu'nun önderliğinde çıkarılan *Dönüm Dergisi*'nde ise köy ve köycülük ile ilgili fikir yazılarını seri halinde yayınlamıştır.

Ankara'da çalışmalarına devam eden Remzi Oğuz Arık, aynı zamanda devlet komiseri olarak 1935 yılında Amerikalıların Truva'da yaptığı kazıda görev almıştır. 1937 yılında Ankara dolaylarında Çankırıkapı ve Karaoğlan kazısı, 1939-1940 Hacılar kazısı, 1942 Konya'da Alaıttintepe ile Ankara Bitik kazılarının idaresini yapmıştır.¹⁹ 1942 yılında Ankara dolaylarında bulunan Bitik başlattığı kazıları ile Düzce'ye kadar süren saha çalışmalarında bölgenin tarihini aydınlatmıştır. Aynı yıl içerisinde Ankara'dan başlayıp Niğde-Ulukışla, Adana ve Hatay bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur. İskenderun dolaylarında bulunan Karaağaç çalışmaları neticesinde Myriandros şehrini bulmuştur. Remzi Oğuz Arık, saha çalışmalarını yaparken aynı zamanda akademik çalışmalara da önem vermiş ve makaleleri ile akademik

19 Burada belirttiğimiz Çankırıkapı kazıları önemlidir çünkü bu kazı ile Ankara'nın tarihini aydınlatmıştır.

hayata katkı sağlamıştır. Ayrıca arkeolojik buluntuların Türk milletine tanıtılmasını amaçlamıştır. Sadece Türk milletinin değil, uluslararası düzeyde tanıtılması için milletlerarası konferanslara da katılmıştır.

36 yaşından itibaren Türk Tarih Kurumu üyesi olan Remzi Oğuz, Finlandiya Arkeoloji Cemiyeti, Alman Arkeoloji Enstitüsü, Norveç Arkeoloji Cemiyeti gibi birçok cemiyet üyesidir (Bakırcıoğlu, 2000, s. 34). Anadolu toprakları üzerinde birçok kazıda yer alırken, uluslararası konferans ve kongrelerde de ülkesini temsil etmiştir. 1936 yılında TBMM’de çıkan bir karar ile Oslo’da düzenlenen uluslararası eskiçağ ile ilgili kongreye Antropoloji Profesörü Dr. Şevket Aziz Kansu ile Antikçağ ve Müzeler Dairesi Arkeoloğu olarak Remzi Oğuz Arık’ın Norveç’in Oslo şehrine gönderilmesi ile ilgili karar çıkmış ve masrafların Norveç kliringi yöntemi ile ödenmesi onaylanmıştır (Belge-1).

1937 yılında, TBMM kaynaklarına göre Kahire’de düzenlenen konferansa Antik Çağ ve Müzeler Direktörü olarak Hamid Zübeyr Koşay ve Antik Çağ ve Müzeler Arkeoloğu olarak Remzi Oğuz Arık gönderilmiştir. (Belge-2).²⁰ Bu konferansta ciddi derecede ün yapan ve ülkesinin en iyi şekilde temsil eden Remzi Oğuz Arık, bu konferanstan hemen sonra Cemiyet-i Akvam delegesi olmuştur. 1938 TBMM kararı ile Kopenhag’da düzenlenen kongrede ülkemizi temsil etmiştir (Belge-3)²¹. 1938 yılında çıkarılan kararlar incelendiğinde, Remzi Oğuz Arık’ın Maarif Vekâletine bağlı Antikiteker (antik çağ) ve Müzeler Dairesi Arkeoloğu olarak görev yaptığı görülmektedir. Temmuz 1939’da ise Ankara Müzesi Müdürlüğü görevine tayin edilmiştir. Türk müzeciliğine ciddi katkılarda bulunan Arık, Manisa müzesini kurmuştur. Öte yandan, müzecilikle ilgili resmi çalışmalar yapmış, kanunlar yazmış ve müze elemanlarının yetiştirilmesi için önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Müzecilikle ilgili çalışmalarından sonra, Arık sırasıyla Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’ne önce Arkeoloji Profesör Vekilli olarak, daha sonra da profesör olarak atanmış ve aynı zamanda Enstitü Müdürlüğü görevinde bulunmuştur (Bakırcıoğlu, 2000, ss. 34-35). DTCF’de sanat tarihi ve dinler tarihi alanlarında çalışmalar yapmış ve bu alanda eğitim vermiştir. 1939 yılında kazı çalışmalarına devam ederek Mogan Gölü dolaylarında Hacılar kazısını yapmıştır. Aynı yıl Avrupa’da başlayan İkinci Dünya Savaşı sırasında devlet nezaretinde Fransa’ya gönderilmiştir. Paris’e gönderilen Remzi Oğuz Arık için TBMM kararı ile Türk Tarih Kurumu bütçesinden 600 lira bütçe ayrıldığı görülmektedir. Bu belgeye göre, Sorbonne Üniversitesi’nde kurulan “*Centre d’etudes Turques*” te her yıl Türk Tarihi ve Türk Medeniyeti ile ilgili Türk ve yabancı profesörler tarafından düzenlenen konferanslar yapılmıştır (Belge-4). Arık, Sorbonne’da konferanslar vererek büyük ün kazanmıştır.

20 Bu karar içerisinde kendilerine siyasi pasaport ve Maarif Vekâletine Konferanslar ve Kongreler için ayrılan 30 bin lira tahsisattan Hamdi Zübeyr’e 700, Remzi Oğuz Arık’a 500 liralık döviz verildiği yer almaktadır.

21 Belge içerisinde Remzi Oğuz Arık ve Şevket Aziz Kansu’nun Maarif Vekaleti bütçesinden Türkiye Devleti sınırları içerisinde başlayarak kongre masraflarının karşılanması hakkındadır.

Ülkesine döndüğünde, Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne Arkeoloji Profesörü ve Enstitü Müdürü olarak atanmıştır. 1943 ve 1944 yılları arasında Ankara Etnografya ve Ankara Arkeoloji müzelerinde idareci görevinde bulunurken, 1945 yılında Arkeoloji ve Etnografya müzesi müdürü olarak görevlendirilmiştir. 1946 yılında Şevket Aziz Kansu ile birlikte Oxford'da düzenlenen Antropoloji ve Etnoloji Kongresine katılmıştır. TBMM kaynaklarına göre, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Profesörü unvanıyla Şevket Aziz Kansu, Ankara Etnografya Müzesi Müdürü unvanıyla Remzi Oğuz Arık'ın bu göreve gitmesi için gündelik çıkarılması onaylanmıştır (Belge-5).

1947 yılında Atina'da Fransız Arkeoloji Okulu'nun kuruluşunun 100. yılı sebebiyle düzenlenen toplantıda İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Aziz Ogan ile Ankara Etnografya Müzesi Müdürü olarak Remzi Oğuz Arık 15 günlük Millî Eğitim Bakanlığı'nın yazısı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilmiştir (Belge-6). Yurt dışı görevlerinde ülkesinin temsil eden Remzi Oğuz 1949 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Ankara İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Profesörlüğüne tayin edilmiştir. (Belge-7) Tayininden kısa bir süre sonra UNESCO geçici heyetinde görevde bulunmuştur.

Sadece fikir ve akademik çalışmalarla değil, 1950'li yıllarda "Devret Tiyatrosu Edebi Heyet Başkanlığı" görevinde de bulunmuştur. Arkeoloji ve sanat tarihi alanında sağlamış olduğu önemli katkıların dışında Türk müzeciliği hakkında kanunlar yazmış nizamnamelerin çıkarılması için büyük emek verdiği görülmektedir. Anadolu insanının sorunları ile ilgilenmiş ve bu sorunlara çözümler aramıştır. Yaşadığı dönemde Türk gençliğine ışık olmaya ve yol gösterici rol oynamaya çalışmıştır. Bu gücü, çocukluk yıllarından almıştır. Türk Ocakları'nın etkisiyle milliyetçilik anlayışını benimseyen Arık'ın bu anlayışını Türk Yurdu Dergisi, olumlu yönde etkilemiştir. Milliyetçilik anlayışı ile ilgili ilk yazılarını Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlamaya başlamış, 1932 yılında Dönüm Dergisi'nde Anadolu köyleri ile ilgili fikir yazılarını yayımlamıştır. 1939 ve 1941 yılları arasında Türk köycülüğü hakkında yazılarını Çığır Mecmuası'nda yayınlamaya devam ettirmiştir. 1940 ve 1943 yılları arasında fikir yazılarının aktif olduğu dönemdir. Özellikle 1942 Mayıs ayı itibarıyla Millet Mecmuası'nda yoğun olarak fikir yazılarını yayınlamaya devam etmiştir. Millet Mecmuası 1942-1944 yılları arasında 24 sayı çıkarılmıştır. Arık, bu süreçte yaşadığı dönemin sorunlarıyla yakından ilgilenerek fikir yazıları ile çözümler aramıştır (Ünüvar,2018, s. 34).

Remzi Oğuz Arık yukarıda belirttiğimiz üzere, yurda döndükten sonra asla bir an bile durmamış; mücadele ve bilim insanı olarak üretkenlik ile geçirmiştir. 1946 yılına kadar arkeoloji ve sanat tarihi alanında gerek yurt içindeki çalışmalarıyla gerek yurt dışında düzenlenen kongrelerde adını duyurmuş ve ülkesini layığıyla temsil etmiştir. İlahiyat Fakültesi profesörlüğü sırasında siyasete atılmıştır. Çocukluk döneminde şahit olduğu siyasi parçalanmalar ve ardından gelen Kurtuluş Savaşı, onun karakterini ve fikirlerinin şekil almasına neden olmuştur. Bir devletin yıkılışına ve bir milletin uyanışına tanıklık eden Remzi Oğuz Arık, Türk gençliğine meşale olmaya çalışmıştır.

1.4. Siyasete Giriş

İkinci Dünya Savaşı bittikten hemen sonra dünya devletleri üzerinde yeni düzenlemeler meydana gelirken Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de çok partili hayata geçiş süreci başlamıştır. Atatürk döneminde başarısız olan iki denemenin ardından,²² onun ölümünden sonra 1945'li yıllarda liberalleşme ile yeniden çok partili hayata geçiş dönemi başladığı görülmektedir. Çok partili hayata geçiş sürecinin ağır aksak ilerlerken Cumhuriyet Halk Partisi, devletin tüm kurumlarını tek başına idare eder duruma geldiği görülmektedir. Bundan kaynaklı olarak devlet ve parti iç içe geçmiştir. Bazı siyaset bilimciler tarafından Türkiye'deki durum, kültürel ve sosyal nedenlerden kaynaklı ortaya çıkan kısıtlayıcı tek parti sistemi olarak tanımlanmaktadır. Bu gibi sistemler toplumsal farklılıkları ortadan kaldırdığı gibi tek parti anlayışını da ortadan kaldırmaktadır. Kısaca, partilerin amacının dışına çıktığı ve ana vasfını yitirdiği görüşü hâkimdir (Karpas, 2019; Özbudun, 2016). Bu bağlamda, çok partili hayata geçişin vermiş olduğu sancılarla ülke gündemi oldukça yoğun olmakla birlikte yeni partiler de kurulmaya başlamıştır. Bu dönemde kurulan Milli Kalkınma Partisi ve onu takip eden süreçte Demokrat Parti kurulmuştur²³.

Remzi Oğuz Arık'ın böyle bir siyasal hava içerisinde pek çok projesini gerçekleştirme boyutunda bürokratik ve siyasi birtakım engellere takıldığı görülmektedir. Arık da bu projelerini hayata geçirmek için bir fikir insanı olarak siyasete dahil olmayı tercih etmiştir. Remzi Oğuz, oğlu Oluş Arık'a siyasete girme sebebini şu şekilde açıklamıştır: *"Oğlum, bu memlekette kurşun kalem almak için bile cumhurbaşkanı olmak lazım"* (Ünüvar, 2018, s. 39). Buradan da anlaşılacağı üzere, Remzi Oğuz Arık'ın memleketi için yapmak istediği projelerde

²² Cumhuriyet'in ilanından sonra baştan aşağıya gerçekleşen birtakım devrimlerle modern ulus devlet inşa etmek istenmiştir. Bu yaklaşımdan kaynaklı olarak Cumhuriyet sonrasında köklü değişimler ve devrimler gerçekleşmiştir. Örneğin; 3 Mart 1924'te alınan bir kararla din ve eğitim alanında köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu değişimler geleneksel-muhafazakâr çevreler tarafından olumsuz tepkiler almıştır. Tepki gösterenler arasında Atatürk'ün Milli Mücadele yıllarında birlikte çalıştığı arkadaşları Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Adnan Adıvar ve Kazım Karabekir gibi isimler bulunmaktadır. Köklü devrimler sonucunda Atatürk'e karşı cephe oluşmuş ve 17 Kasım 1924 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkasına karşı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Kurulmuştur (Akşin, 2017, ss. 193-199). Bu fırka etrafında toplanan muhalif kadrolar halk gücünün iktidar üzerindeki etkisinin artacağını ve tam manasıyla içinde bulunduğu durumdan kurtarılacak halk egemenliğine dayalı bir Cumhuriyet olacağını savunmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, devlet müdahalesini en aza indirerek liberal bir serbest piyasa anlayışı ortaya koymak istemiştir. Bu fırka Cumhuriyet Halk Fırkasına tepkili olan halk tarafından büyük destek görmüş ve kısa süre içerisinde iktidara muhalif olan tüm çevrelerce desteklenmiştir. Ancak 1925 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde Şeyh Said İsyanının patlak vermesi sonucunda iktidara karşı daha büyük bir kitlesel örgütlenmenin gerçekleşeceği korkusuyla Takrir-i Sükun Kanun'u çıkarılmıştır. Neticede Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyet döneminin ilk çok partili siyasi sistem denemesi başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. (Siyasal Tarih (1923-1950)", 2018, ss. 138-148). Diğer bir girişim Atatürk'e yüksek sadakat ile bağlı olan Ali Fethi Bey tarafından Atatürk'ün isteği üzerine kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile gerçekleşmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası gibi doğal bir gelişim gösteremeyen ikinci deneme, üç ayı aşan bir süre içinde kurulmuş ve kapatılmıştır. 12 Ağustos 1930 Ali Fethi Bey'in başkanlığında kurulan parti, mecliste iktidara karşı muhalefetin oluşması, dış dünyaya karşı demokrasi imajının yansıtılması ve hükümetin denetlenmesi açısından önemli yer arz etmektedir. Son noktada partinin Ege gezisinde desteğin çığ gibi büyüdüğü görülmüş ve Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu yaklaşımın sonunda fırka henüz beşinci ayındayken Genel Başkan Ali Fethi Bey tarafından feshedilmiştir. Böylelikle ikinci çok partili siyasi hayat denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Eraslan, 2019, ss. 65-69).

²³ Cumhuriyet Halk Partisi üyelerinin meclise sunduğu Dörtlülük Takrir ve devamında istifalar neticende Demokrat Parti kurulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. (Koçak, 2010, ss. 313-329).

birtakım sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu sıkıntıları aşmak ve memleketine daha faydalı olma arzusu ile Halk Parti saflarından Seyhan bağımsız milletvekilliği adaylığını koymuştur. Halk Parti saflarında bağımsız milletvekili olması, arkadaşları ve yakın çevresi tarafından desteklendiği gibi eleştirilere de neden olmuştur. Bu bağlamda, yakın arkadaşı Mehmet Kaplan, sınıf arkadaşı olan Ali Ölmezoğlu'na yazdığı bir mektupta, Cahit Okurer'in ona yazdığı mektuptan bahsetmektedir. Mehmet Kaplan, Cahit Okurer'in²⁴ onun İstanbul Dergisi'ne yazdığı yazıyı eleştirdiğini ve Remzi Oğuz'un Halk Partisi'nden bağımsız Adana milletvekili adayı olmasından rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir (Kaplan, 1992, s. 183; Ünüvar, 2018, s. 39). Bu rahatsızlıkların yanı sıra Remzi Oğuz Arık, bağımsız milletvekili adayı olmuş ancak seçimlerde başarısız olmuştur.

Halk Partisi saflarında başlayan siyasi hayatı, Demokrat Parti saflarından devam ettiği görülmektedir. 9. Dönem seçimlerinde Adnan Menderes'in çağrısı üzerine, 1950 Mayıs seçimlerine Seyhan milletvekili adayı olarak Demokrat Parti'den aday olmuştur. 93.163 oy alan Arık, Demokrat Parti Seyhan Milletvekili olarak seçilmiştir. 18 Mayıs tarihinde seçim tutanağını alarak 22 Mayıs tarihinde meclise gelmiştir. 6 Mayıs 1950 tarihinde tutanağı onaylanan Arık, resmen milletvekilliği görevine başlamıştır (Belge-8,9). Vekillik yaptığı süre boyunca Milli Eğitim ve Dışişleri komisyonlarında görev almış, ayrıca Milli Eğitim Komisyonunun sözcülüğünü de yapmıştır. TBMM kayıtlarına göre Genel Kurulda 33 değişik konuda 73 konuşması mevcuttur. Bu konuşmaların yanında doğum yeri ve milletvekili olduğu bölgenin sorunlarıyla yakından ilgilenmiş ve bu bağlamda Seyhan'da meydana gelen sel felaketi ve Seyhan Misis depremi konularında yazılı sorusu mevcuttur (K. Öztürk, 1999, s. 964).

Meclis konuşmaları içerisinde dikkat çeken bir diğer konu, öğrencisi ve dostu Haluk Karamağaralı'nın yaşadığı sıkıntıyla ilgilidir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Sanatları Tarihi bölümüne alınacak asistanlık sınavında Haluk Karamağaralı, birinci olmasına rağmen ataması yapılmamıştır.²⁵ Remzi Oğuz Arık, bu durum karşısında sessiz kalmamış ve meclis kürsüsünde ağır şekilde eleştirmiştir. Kamuoyunda ses getiren bu olay, dönemin gazetelerinde de yer almış ve Arık, Ulus Gazetesi'ne açıklama nitelikli mektup yazmıştır. Mektup, Zafer Gazetesi'nde 14 Mayıs tarihinde yayınlanmıştır.²⁶ Kısaca burada anlaşıldığı üzere Haluk Karamağaralı, Remzi Oğuz Arık ile yakınlığı sebebi ile ona karşı cephe alındığı

²⁴Cahit Okurer, 1950-1953 yıllarında dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri'nin Özel Kalem Müdürü olarak görev yapmıştır. Ayrıca Mümtaz Turan, Nurettin Topçu, Şevket Raşit Hatipoğlu, Mehmet Kaplan ve Remzi Oğuz Arık'ın bulunduğu o dönemde muhafazakar-milliyetçi olarak adlandırılan kesim ile birlikte çalışmalar yapmış ve bu cephede yayınlanan dergilerde yazılar yazmıştır (M. Gündüz, 2021, s. 321).

²⁵ TBMM görüşmeleri incelendiğinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri konuyla ilgili detaylı incelemeyi yapmış ve alamadığı için tayini onanmamış ve dekanlık tarafından Rektörlüğe yazı yazılmıştır. Neticede Üniversitenin yönetim kurulu karar almak için kendilerinin yetkisi dışında olduğunu belirtmiştir.

²⁶ Ulus Gazetesi'nde 18.04.1951 tarihli yayınlanan "Profesör Arsebük Cevap Veriyor" başlıklı "Kayırılmak istenen asistan" şeklinde devam eden yazıya istinaden Remzi Oğuz Ulus Gazetesi'ne cevap mahiyetli mektup yazmıştır. Mektupta Remzi Oğuz Arık, açılan sınavın haksız şekilde yapıldığının üç kez aynı sınavın yapıldığını sınavın üçüde de aynı adayın iyi derece ile başarılı olduğunu ancak ilgili fakülte dekanlığının bunu şahsi meselesi haline getirdiğini açıkça belirtmiştir (Zafer, 14 Mayıs 1951: 4).

görülmektedir. Ayrıca Remzi Oğuz Arık milletvekilliği yaptığı dönemde fikir ve görüşlerini Ankara Radyosu'nda "*Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz*" adlı programda dile getirmiştir (Ünvar, 2018, ss. 35-36). Ancak, kendisine muhalif fikirlerin çoğalmasıyla radyo konuşmalarına son vermiştir. Demokrat Parti yönetimiyle de görüş ayrılığı yaşayan Arık, partinin kırsal ile ilgili politikalarını da yetersiz bularak partiden ayrılmış ve fikir birliği yaptığı arkadaşları ile yeni parti kurma çalışmalarına başlamıştır.

Remzi Oğuz Arık ve arkadaşları Demokrat Parti içinde yaşadıkları fikir ayrılıkları nedeniyle partiden ayrılmıştır, fakat siyasetten vazgeçemedikleri görülmektedir. Bu bağlamda, fikir birliği yaptığı arkadaşlarıyla yeni parti kurma çalışmalarına başlamıştır. Arık ve fikir birliği yaptığı arkadaşları, Demokrat Parti'nin yukarıda belirttiğimiz gibi kırsal ile ilgili politikalarını yetersiz gördükleri için yeni kuracakları partiyi bu eksikleri giderecek eksende konumlandıklarını görülmektedir.

1.4.1. Türkiye köylü partisi

Demokrat Parti, iktidara geldiği ilk yıllarda yerel teşkilatlarıyla otorite sorunları yaşamaktadır. Merkez teşkilatlarında herhangi bir sorun yaşanmazken, yerele inildiğinde fikir ayrılıklarının olması partinin merkezi otoritesinde rahatsızlıklara yol açmaktadır. 1951-1952 yıllarında Demokrat Parti kongrelerinde yaşanan bu fikir ayrılıkları, yerel teşkilatların kaldırılmasına kadar ciddi sonuçları doğurduğu görülmektedir. Adnan Menderes bu olaylardan rahatsız olduğu gibi parti içi eleştirilere de kapalı olduğunu belirterek tavrını ortaya koymuştur. Ancak bu tavır, yerel teşkilatlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Parti yönetimi, içerdeki otoriteyi sağlamak amacıyla yapılan kongrelere müdahale etmiştir (Albayrak, 2004, ss. 240-247). Bu bağlamda, atılan ilk adım İstanbul il yönetiminden idarecilerin değiştirilmesiyle başlamış ve sırayla İzmir il kongresi, Bursa il kongresinde yaşanan müdahaleler sonucu parti içi bölünmeler başlamıştır. Bu bölünmeler, yerel teşkilatların Demokrat Parti'nin kendi içinde diktatörlük ile otorite sağladığını, fikir ve görüşlere izin vermediğini savunmalarına neden olmuştur. Bu görüş ayrılıklarının devamında düzenlenen Seyhan il kongresine Demokrat Parti yönetiminin kongrede yapılan seçimlere müdahalesiyle Seyhan ili teşkilatlanmasında ayrılıklar başlamıştır. Burada yaşanan anlaşmazlık, merkez teşkilatı ile mahalli teşkilatın çıkardığı adayların farklı olmasından kaynaklanmıştır (C. Eroğlu, 2003, ss. 109-110; Sunar, 2010; Toker, 1990, s. 163). Partinin Seyhan kolu, merkeze başkaldırmış ve kongre çatışma havasında geçmiştir. Genel merkezin adayı olan Ömer Başeğmez il başkanı olarak seçilmiştir. Genel merkezin belirlediği adayın seçilmesi, Demokrat Parti'nin prensiplerine aykırı olduğunun savunan vekiller parti üyeliğinden istifa yoluna gitmişlerdir (Pinar & Karapınar, 2021, s. 351). Demokrat Parti saflarında bulunan Remzi Oğuz Arık, burada da fikir ayrılıklarıyla karşılaşmış ve kongrede olan bu olaylar neticesinde kendisi gibi Seyhan Milletvekili olan Cezmi Türk ve 3 arkadaşıyla birlikte Demokrat Parti'den istifa etmiştir.

Demokrat Parti bünyesinde istifalar 5 milletvekiliyle kalmayıp sekiz bucak ve dört ilçe teşkilatına hâkim olan Hilmi Yalçın saflarından, on binden fazla istifanın geldiği dönemin gazetelerince yayınlanmıştır. Akşam Gazetesi'ne ait 1951, 30 Mayıs tarihli habere göre, istifa eden milletvekilleri ve parti üyeleri; Demokrat Parti, kurulduğu tarihteki prensiplerinden çıktığını ve demokrasiden uzaklaştığını belirterek beyanname sunmuşlardır. Bu beyanname şu şekildedir;

"... siyasi hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inandığını ve demokrasinin geniş ve ileri anlayışıyla gerçekleşmesinde ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet edeceği iddiasında bulunan Demokrat Parti'nin Seyhan ilinde kurulmasına ve inkişafına maddi ve manevi büyük hizmetler yapan bizler, son olaylar ve bilhassa il kongresinde genel kurulca çekilen bir telgrafa sahtelik isnat edilmesi sebebiyle partinin maksat ve gayelerinden tamamıyla uzaklaştığına ve şahıs partisi haline geldiğine, tüzük, nizam ve hukuk prensibi tanımamakta olduğuna ve millete hizmet edemeyecek hale geldiğine inanmış bulunmaktayız. Bu fena yolun yolcularıyla birlikte gidemeyecek olduğumuzdan ve milli duygularımız da biz fena yolda yürümekten menetmekte bulunduğundan Demokrat Parti'den istifa etmekteyiz."(Akşam,30 Mayıs 1951: 1-2)."

Bu beyannameden sonra parti içerisinde arabuluculuk yapılmak istense de artık geri dönülmez bir yola girildiği görülmektedir. Demokrat Parti içerisindeki muhalefet, bu olaylardan sonra da durulmadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz Seyhan kongresinden sonra, genel merkezin Zonguldak ve Eskişehir kongrelerine müdahalelerin devam ettiğini görülmektedir. Bu bağlamda, parti içinde ciddi bir temizlik yapılarak Adnan Menderes'e ve parti kurucularına sadık bir kadro oluşturulmak istendiği anlaşılmaktadır (Kabasakal, 1991, ss. 182-183).

Remzi Oğuz Arık ve görüş birliğinde bulunan arkadaşları, Demokrat Parti'den istifalarının üzerine yeni parti kurma hazırlıklarına başlayarak 17 Mayıs 1952 tarihinde parti tüzüğünü İçişleri Bakanlığı'na sunmuşlardır.²⁷ Remzi Oğuz Arık ve yol arkadaşları, 19 Mayıs 1952 tarihinde Merkez Temsilciler Kurulu'nu seçeceklerine dair beyanatta da bulunmuşlardır(Şişik, 2019, s. 17).

Türkiye Köylü Partisi'nin İç İşleri Bakanlığı'na verilen tüzüğüne göre, parti gayesi şu şekildedir:

"Tarihimizin son yüz yıllardaki seyrinin tabii bir neticesi olarak milletimizin ana kütlesini teşkil eden köylünün çok geri ve refahtan adeta mahrum bir seviyede kaldığını, hatta bu geriliğin bizzat şehirli ve aydın kütlenin hızla gelişmesine mâni olan ana sebeplerin başında bulunduğunu görüyoruz. Türkiye Köylü Partisi; köylüler başta olmak üzere bütün çalışan

²⁷17 Mayıs 1952 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin "Köylü Partisi Dün Resmen Teşekkül Etti" başlıklı haberinde; Köylü Partisi'nin bir yıldan beri hazırlığının yapıldığı tüzüğün 17 Mayıs 1952 tarihinde Hükümete verdiği ve resmen kurulduğu beyan edilmektedir(Cumhuriyet, 17 Mayıs 1952: 1-2). Ancak Türkiye Köylü Partisi'ne yayınlanan Kuruluş Beyannamesinde, "Türkiye Köylü Partisi 19.05.1952 günü milli vazife ve hizmet yoluna girmiştir." ibaresi yer almaktadır(TKP. Gaye-Prensip Program Beyanname, 1952, s. 45).

vatandaşları ve ailelerini kültürde, teknikte, refahta ileri bir yeni hayata kavuşturup söz ve mevki sahibi yaparak milletimizin dışardan, içerden gelecek her türlü tehlike ve taarruza karşı koyabilen, sağlam bünyeli bir millet birliği halinde getirmek ve böylece umumi emniyet ve refah sağlamak maksadıyla kurulmuştur (Türkiye Köylü Partisi, 1952, s.1952)."

Parti gayesinden anlaşılacağı üzere köy ve köyün kalkınması ön planda tutulmuştur. Türkiye Köylü Partisi kurucuları, partinin bayrağında mavi zemin üzerinde iki adet başak konumlandırmış ve bu başakları aynı kök ile birleştirmiştir. Başakları sarı renk ile çerçeveselendirirken, başakların birinin rengi kırmızı, diğerinin beyazdır. Buradan anlaşılıyor ki başaklardan biri köyü, diğeri şehri temsil etmektedir. Birbirine bağlı olması ise milli birliğin mesajını vermektedir. Ayrıca kırmızı ve beyaz renkler Türk bayrağından almıştır. Bu tasarımın tüm parti bayrak, rozet ve forslarında kullanıldığı görülmektedir(Şişik, 2019, s. 28).

Partinin ilk toplantısı Ankara'da yapılmıştır. Türkiye Köylü Partisi tüzüğü içerisinde, Liberal Köylü Partisi'nin kurulacak olan Türkiye Köylü Partisine katıldığını belirtilmiştir.²⁸ Partinin 19 Mayıs 1952 tarihinde Ankara'da yapılan ilk toplantısına; Adana, Eskişehir, Konya, Kastamonu, İstanbul, Çanakkale ve Kütahya illerinden kurucu 77 aza ve 370 partili katılmıştır. Toplantıda partinin amacı, prensipleri ve izleyeceği yol haritasını belirten konuşmalar yapılmıştır. Ayrıca bu toplantıda parti içi seçimler yapılmıştır. Partinin genel başkanlığına Remzi Oğuz Arık, genel sekreterliğe ise Tahsin Demiray seçilmiştir (Pinar & Karapinar, 2021, s. 352). Temsilciler Meclisi'nin seçildiği isimleri ise şu şekildedir; Cezmi Türk, Yusuf Ziya Eker, Süreyya Endik, Tahsin Demiray, General Osman Nuri Gürler, General Cemil Kandemir, Asaf İlbaý, Asım Güvenç, Cemal Azmi Soydaner, Kemal Aytemur, Salim Sarp, Tahir Ata, Halim Kayalı, Sabri Eryılmaz, Mithat Bayatlı, Hakkı Kâmil Beşe, Mustafa Enver Birol ve Hadi Zeren'dir. Ayrıca temsilciler Meclisi'nden dokuz kişilik Umumi İdare Heyeti seçilmiştir. Umumi İdare Heyeti; Remzi Oğuz Arık, Yusuf Ziya Eker, Süreyya Endik, Cemil Kandemir, Cezmi Türk Asaf İlbaý, Hakkı Kâmil Beşe, Asım Güvenç, Osman Nuri Gürler'den oluşmaktadır. Ayrıca parti bir de İstişare Heyeti kurmuştur. İstişare Heyeti, ayan meclisi gibi danışma heyeti mantığı ile kurulmuş bir meclistir ve tecrübeli isimlerden oluşmaktadır. Bu isimler sırasıyla şu şekildedir; Profesör Ethem Menemencioğlu, General Kemal Özeler, Profesör Lütfi Aksu, Feyzullah Sacit Ülkü'dür (*Türkiye Köylü Partisi Gaye- Prensipier*, 1952, s. 47; "Köylü Partisi", 1952, ss. 1-2). Ayrıca partinin fahri genel başkanı Prof. Dr. Ethem Menemencioğlu'dur(*Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006*, 2007, s. 98)

Türkiye Köylü Partisi, kısa zamanda 30 ilde yayılarak 100 binden fazla üye sayısına ulaşmıştır. Böyle bir hava içinde teşkilatlanmaya devam eden parti, 1954 yılına kadar yerel teşkilatlarını güçlendirmeye çalışmış ve yerelden genel merkeze doğru ilerlemeye devam etmiştir. Aynı zamanda kurucu üye sayısını 150'ye kadar çıkarmıştır. Böyle bir çalışma planı çerçevesinde

²⁸ Liberal Köylü Partisi, İstanbul'da düzenlediği kongreyle kendi kendini feshetmiş ve kurulacak olan Türkiye Köylü Partisi'ne katılacağını belirtmiştir. Ayrıca Türkiye Köylü Partisi kurulduktan sonra Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ve Müstakiller Birliği de partiye katılımını sağlamıştır(*Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006*, 2007, ss. 92-93).

parti teşkilatlanması devam ederken, Arık seçim çalışmaları için Adana'ya gitmiştir. Ancak bu yolculuğun dönüşü elim bir kaza sonucu vefatıyla sonuçlanacaktır.

Türkiye Köylü Partisi, 1952'den 1958 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde birinci Genel Başkan olarak Remzi Oğuz Arık görev yapmış onun ölümü ile ikinci Genel Başkan olarak Tahsin Demiray seçilmiştir. Parti siyasi hayatı boyunca 5 olağan ve 1 olağan üstü kongre düzenlenmiştir²⁹. Bu kongrelerden ikisi, Remzi Oğuz Arık'ın hayatta olduğu dönem içerisinde onun varlığında yapılmıştır. Remzi Oğuz Arık'ın ölümüyle parti mensupları derinden üzmüş ve bu durum seçim çalışmalarını da etkilemiştir. Üçüncü kongre 23 Ekim 1954 tarihinde yapılmıştır. Bu kongrede Remzi Oğuz Arık'ın uçak kazasıyla ilgili raporlar konuşulmuş ve ayrıca Tahsin Demiray Genel Başkanlığa seçilmiştir. Dördüncü ve beşinci kongrelerin ardından 1 Kasım 1958 tarihinde Olağanüstü Kongre toplanmış ve bu kongrede Tahsin Demiray, Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme kararlarını gerekçesiyle birlikte parti üyelerine duyurmuştur(Şişik, 2019, ss. 41-42). Kongrede birleşme kararı ile ilgili bir oylama yapılmış ve bu bağlamda Türkiye Köylü Partisi, tüm mallarıyla birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne katılmıştır(*Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006*, 2007, s. 101; Şişik, 2019, s. 42).

Türkiye Köylü Partisi, Türk siyasal hayatında varlığını sürdürdüğü 6 yıl içerisinde iki milletvekili seçiminde bulunmuş ve bu seçimlerden sadece 02.05.1954 tarihinde yapılan seçime dahil olmuştur. 1957 yılı seçimlerine Türkiye Köylü Partisi girmemiştir. 1954 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde ise yeteri kadar oy alamamış ve TBMM'ye vekil çıkaramamıştır³⁰. YSK verilerine göre; Adana, Ankara, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Diyarbakır, Elazığ, Eskişehir, Mersin, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Malatya, Kahramanmaraş, Niğde ve Şanlıurfa olmak üzere 19 ilden toplamda 56.511 oy almıştır(*YSK Web Portal*, t.y.).

Yukarıda belirttiğimiz üzere, Kasım 1958'de Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne katılma kararı alan Türkiye Köylü Partisi'nin Türk siyasal hayatındaki varlığına son verildiği görülmektedir. Parti içinde birleşme kararına olumsuz tepkiler almış, ancak çoğunluğun kararıyla birleşme sağlanmıştır. Birleşmenin ardından, yeni kurulan partinin ismi ortak karar ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak Türk siyasal hayatında yerini almıştır.

²⁹Türkiye Köylü Partisi, 3. Olağan Kongresi'nde Cumhuriyetçi Millet Partisi ile birleşme kararı aldıkları yönündedir(*Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006*, 2007, ss. 97-98). Ancak Hakan Şişik'e göre Türkiye Köylü Partisi 5 olağan ve 1 olağan üstü olmak üzere 6 Kongre düzenlendiği yönündedir(Şişik, 2019, s. 31). Dönemin gazeteleri incelendiğinde Hakan Şişik'in tezinin doğruluğunun payı büyüktür.

³⁰ Prof. Dr. Kemal H. Karpat'a göre; 1954 yılı seçimlerinde 60.900 oy almış ve bu da kullanılan oyların tamamının %0,56'sını temsil etmektedir(Karpat, 2019, ss. 514-515). Mete Kaan Kaynar ise 1954 seçimlerinde 50.935 yani % 0,6'lık bir oran aldığını belirtmektedir(*Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006*, 2007, s. 98). Kendi araştırmalarımız doğrultusunda, YSK kesin sonuçları bilgilerine dayanarak 1954 yılı seçimlerinde 9.095.367 seçmen oy kullanmış bu oyların 56.511 adetini Türkiye Köylü Partisi'nin aldığını ve bu da genel yüzdelik oran üzerinden %0,6'ya denk geldiğini görmekteyiz(*YSK Web Portal*, t.y.).

1.5. Ölümü ve Yankıları

Remzi Oğuz Arık, son günlerinde hem parti teşkilatlanması için çalışırken hem de 1954 seçimlerine hazırlanmaktadır. Öte yandan, mecliste milletvekilliği görevine de devam etmektedir. Seçimlere ağırlık verdiği bu süreçte memleketi olan Adana'ya seçim çalışmaları için gitmiştir. Dönüş yolunda, Devlet Havayolları'na ait D.C 3 tipi Ark-47 yolcu uçağının Toros Dağları'nın eteklerinde bulunan Kurttepe Mevkii'nde infilak etmesi sonucu vefat etmiştir (Cumhuriyet,4 Nisan 1954:1.6.; Akşam,4 Nisan 1954: 1-2;Yeni Köylü Sesi, 4 Nisan 1954:2,3).

Remzi Oğuz Arık'ın Adana'ya son gidişine şahitlik eden Oğuz Çetinel,³¹ birlikte geçirdiği günü en ince detayına kadar anlatmaktadır. Oğuz Çetinel yazısında Arık ile geçirdiği son günü şöyle anlatmaktadır:

"1954 yılı Mart ayının son günlerinden biriydi. Ben, Kadastro Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Rahmetli Sacit Yarimoğlu telefonda "Öğleden sonra Remzi Oğuz Bey gelecek, seni de görmek istiyor." dedi. Müdürümden izin istedim: "bu zat kimdir?" deyince ben de ballandırarak anlattım. "Gidebilirsin evladım. Keşke ben de tanıyabilseydim." Deyince soluğu Yarimoğlu'nun yazıhanesinde aldım. Ne göreyim? Meğer Remzi ağabey gelmiş bile, oturmuşlar kahve höpürdetiyorlar.

Beni görünce fincanını önündeki sehpaye bıraktı ve hatırlamı sorduktan sonra "Haydi çocuklar Kozan'ı dolaşalım." dedi.

Üçümüzde birlikte Yukarıçarşı'daki merdivenlerden çıkıp o zaman Jandarma Komutanlığı, Belediye, Askerlik Şubesi ve Hapishanenin bulunduğu alandan geçip Elif Ebe'nin (Arık) evinin önünden dolaşarak tarihi Manastır'a vasil olduk.

Bize o tatlı ifadesiyle Manastır'ı anlattı. (Ortaokul derneğince taş temin etmek için darmadağın edilen Manastır'ı). Fakat bu iyi niyetli yanlışlığı yapanlar hakkında en küçük bir tarizde bulunmadı.(...)

Sonra havadan sudan konuştuk, son politik olaylara değindik. Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki sert tartışmaları nezaketle eleştirdi. Yarimoğlu'nun da benim de CHP taraftarı olduğumuzu biliyordu. Eleştirileri sert ancak ifadeleri efendiceydi. Konuları anlatırken heyecandan gözleri yaşıyor ve şöyle diyordu: "Bu işin sonu kötü çocuklar." Dedikten sonra 3 Nisan'da Ankara'ya döneceğini söylemişti.

³¹ Oğuz Çetinel, Cezmi Çetinel'in oğludur. Cezmi Çetinel ise Millî Mücadele yıllarında, bir süre Adana'nın Feke ilçesinde Reji Müdürlüğü ve Feke Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunmuş, Kozan'ın önde gelen isimlerindendir. Remzi Oğuz Arık, Cezmi Çetinel'i ve eşi Nedime Hanım'ı bizzat tanımaktadır.

“Bizim Orhan’ın işini takip için³².” diyordu(Çetinel, 2013, ss. 30-31).

Oğuz Çetinel yazısında Remzi Oğuz Arık ile yapmış olduğu kısa Kozan gezisinden sonra ayrılıp işyerine dönmüştür. 3 Nisan günü ise Remzi Oğuz Arık’ı hava alanına kadar yolcu etmiştir. Uçak kalktıktan sonraki o an yaşadıklarını Oğuz Çetinel şöyle aktarmaktadır.

“3 Nisan 1954... Günlerden hangisidir şimdi hatırlamıyorum. Adana Havaalanı’nda kalkan uçağa el sallıyorduk. Kuğu gibi süzülerek kalkan bu uçağın içinde tanıdığım olarak Remzi Oğuz Arık, annemin amcaoğlu Sabri Ünsal’ın eşi Nimet Abla, Kozan Savcısı Orhan Arık ve Demokrat Parti İstanbul Milletvekili Salamon Adato bulunuyordu. Gözden kaybolmak üzere olan uçağa bakıp dururken omuz başımdan telaşlı bir ses geldi “Eyyvah uçağı kaçırdım. Tüh be!”

Dönüp baktığımda uçağı kaçırmış olması nedeniyle hayıflanan kişinin Kozan’ın çilekeş doktoru Hayri Gül olduğunu gördüm. Gördüm ama o anda duyduğum çığlıklarla irkilip doktor amcamı bıraktım etrafıma baktım. Neler duyuyorum Allah’ım?

“Uçak mı? diyebildim. “Evet!” dediler, “Uçak...” Uçak düşmüştü. Kalkıştan birkaç dakika sonraydı. Düşmüş... düşmüş.

Havada patlamış. Kaza mıymış kasıt mıymış?(Çetinel, 2013, ss. 32-33)”

Remzi Oğuz Arık’ın son gününe şahit olan bir diğer isim ise Köylü Sesi Gazetesi yazarı Erol Aykaş’dır. Uçağın hareketinden 15 dakika önce Remzi Oğuz Arık’ı gördüğünü belirten Aykaş, onunla selamlaşmış ve sohbet etmiştir. Ayrıca Remzi Oğuz Arık, Erol Aykaş’tan Köylü Sesi Gazetesi’nde çıkan dış politika konulu 3 yazısının yayınlanan sayılarını kendisine, Ankara’daki adresine göndermesini istemiş ve adresini de vermiştir. Erol Aykaş, kendisine verilen bu görevi yerine getirememiş olmanın üzüntüsünü yazında derin bir acı ile belirtmektedir. Onu son görüşünü yüzündeki gülümsemesini anlatan Erol Aykaş, çok geçmeden feci haberle sarsıldığını eklemektedir (Erol Aykaş, 4 Nisan 1954 s. 3).

Uçağın düşmesi, ülke gündeminde büyük yankı uyandırmış, yerel ve ulusal gazete manşetlerinde bu habere geniş yer verilmiştir. Adana’nın yerel gazetesi olan Yeni Adana, Köylü Sesi gibi gazeteler kazanın kasten yapıldığına dair haberlerin yanında, kaza detaylarına da yer vermiştir. Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri de haberle ilgili detaylara yer vermiştir. 4 Nisan 1954 tarihli Cumhuriyet Gazetesi, “Adana Uçağı Düştü, 25 Kurban Verdik” manşetiyle habere geniş yer vermiştir. Haberin detayları şu şekildedir: “13:42’de Adana’dan Ankara’ya hareket

³² Remzi Oğuz Arık’ın yeğeni Orhan Arık o dönemde Kozan’da savcıdır. O dönemlerde hükümete boyun eğmediği iddialarıyla başka bir şehre tayin edilmiştir. Remzi Oğuz Arık ise bu durumu kendisine kasıtlı olarak yapıldığını düşünmüş tayin olayını takibe almıştır.

eden uçak bir çeyrek sonra havada infilak etti. Facianın sebebi anlaşılamadı. Kurbanlar arasında İstanbul ve Ankaralı birçok tanınmış zevat var: Köylü Partisi lideri Remzi Oğuz Arık, İstanbul Milletvekili Salamon Adatto da kaybettiklerimize dahil(Cumhuriyet,4 Nisan 1954: 1.6.).” Uçakta 25 kişi bulunmakta olup, bunların 5’inin mürettebat, 20 kişinin ise yolcu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Remzi Oğuz Arık’ın yeğeni Kozan Cumhuriyet Savcısı Orhan Arık da uçaktadır (Yeni Köylü Sesi, 4 Nisan 1954: 1). Havaalanından kalkan uçak, telsizle Adana havalimanı ile iletişimde olan uçak mürettebatı, uçuşla ilgili herhangi bir sorun olmadığının raporunu verdiği esnada konuşma birden kesilmiştir. Adana’ya 42 km mesafedeki Kurttepe mevkiinde ani infilak etmiş Kabasakal köyü istikametinde sinyalleri tamamen kesilmiştir. Uçak, parçalara ayrılarak iki kilometrelik alan içine dağılmıştır. Uçağın tahkiki için Ankara’dan heyet gönderilmiştir. Devlet Havayolları Genel Müdürlüğüne bağlı heyetle birlikte bir de savcı görevlendirilerek, 4 Nisan günü uçağın düşmesiyle ilgili rapor sunulacağı belirtilmiştir. Uçağın neden düştüğüne dair tahkikatlar yapılmış, fakat gerekli açıklamalar yapılmamıştır. Ayrıca Amerika’dan uçağı imal eden teknisyenler de getirilmiştir. Uçağın düşmesi ile ilgili iki teknik heyet çalışmıştır. Adana’nın yerel gazetelerinden Köylü Sesi Gazetesi olayla ilgili haber detaylarına yer vermiştir. 25 kişinin vefat haberi Adana gündemine ve daha sonra Türkiye gündemine feci bir kaza olarak düşmüş, dönemin başbakanı Adnan Menderes dahil taziye mesajlarında bulunmuştur. Yeni Adana Gazetesi’nin haberine göre, Remzi Oğuz Arık’ın kafası parçalandığı için hayatını kaybetmiştir (Yeni Köylü Sesi,4 Nisan 1954: 1). Uçağın havada infilakı sonucu kazayı görenler havadan cesetlerin düştüğü yönünde bilgiler vermektedir. 3 Nisan’da meydana gelen olayın perde arkası 8 Nisan’a kadar aydınlatılamamıştır. Bu bağlamda, uçağın kaza değil, kasten düşürüldüğüne dair haberler çıkmıştır. Ancak 8 Nisan tarihli Yeni Adana Gazetesi haberine göre; Adana Havaalanından kalkan uçağın Toroslara giderken Gülek Boğazı dolaylarında sis tabakası ile karşılaşmış ve pilot sis tabakasının içine girmemek için sert bir manevra yaptığı belirtilmiştir. Bu manevra sonucunda uçağın kanadının biri kopmuş ve uçak düşmüştür. Resmi bir açıklama beyan edilmese de, güvenilir kaynaklardan edinilen raporlara dayanarak böyle bir haber yapılmıştır(Yeni Adana, 8 Nisan 1954: 1).

Remzi Oğuz Arık’ın ölümü, sevenleri tarafından büyük bir acı ile karşılanmış, Köylü Sesi Gazetesi’nde onu anmak için köşe ayrılmıştır. Uzun süre bu köşede, onu seven insanlar tarafından yazılan anı, şiir ve ağıtlar yayınlanmıştır. Ayrıca, 13 Nisan saat 14:00’da Milliyetçiler Derneği tarafından Eminönü Öğrenci Lokalinde toplantı organize edilmiştir (Yeni Köylü Sesi,10 Nisan 1954: 1).³³ 25 Nisan 1954 tarihinde onu anmak için Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi salonunda bir program düzenlenmiştir (Yeni Köylü Sesi,30 Nisan 1954: 1,3). Bu programlarda, Remzi Oğuz Arık’ı tanıyan dönemin önemli fikir ve siyasi isimleri onu andıkları konuşmalar yapmıştır. Remzi Oğuz Arık’ın ölümü ile ilgili birçok haber yapılmış kaza raporuyla ilgili çeşitli

³³ Yapılan bu toplantıda Remzi Oğuz Arık’ı anmak için yapılan konuşmalar ve ona ait seçilmiş makale ve eserlerine ait bibliyografya bir araya getirilerek Milliyetçiler Derneği Neşriyatı:1 Biyografiler: 1 olarak yayınlanmıştır. İçerisinde tezimizi yazarken faydalandığımız Rüstem Duyuran, Prof. Dr. Mümtaz Turan, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Peyami Safa, Doç. Dr. Nurettin Topçu, Prof. Fındıkoğlu’na ait konuşmalar mevcuttur.

yorumlar yapılmıştır. Pilot'un hatası kaynaklı haberler, uçağın motorundan gelen ses ile haberler mevcuttur. Ancak bu haberleri çürüten deliller de mevcuttur.

Remzi Oğuz Arık, doğduğu yıl itibarıyla bir devletin yıkılışına ve bir devletin kuruluşuna şahit olmuş bir şahsiyettir. Balkanlar'ın parçalandığı Osmanlı Devleti'nin kan kaybettiği yıllara birebir şahitlik etmiştir. Doğumundan ölümüne kadar hayatı mücadeleyle geçmiştir. Çocukluk ve gençlik yılları maddi sıkıntılar içinde geçmiş ve yaşadıklarından kendine hep ders çıkarmıştır. Bu da onun karakterine şekil vermiş, doğru bildiği yolda yürümüş ve dürüstlüğünden ödün vermemiştir. Onun bu yönlerini çevresindeki insanların, ölümünden sonra yaptığı konuşmalardan anlamaktayız. Ayrıca, dostları ve arkadaşları onun için methiyeler düzerken, kendisine muhalif olan dönemin önemli isimlerinin de onun dürüstlüğü ve çalışkanlığı üzerine konuşmalar yaptığı görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık, vefat ettikten sonra Milliyetçiler Derneği'nde bir anma programı düzenlenmiştir. Ayrıca o dönem yayında olan İstanbul başta olmak üzere birçok gazete ve dergide onun kişiliği hakkında ona ithaf edilen yazılar yazılmış, üstelik Gurbet Dergisi'nin ilk sayısı ona ithaf edilmiştir. Remzi Oğuz Arık hakkında yazılan yazılar incelendiğinde, vatansever olduğunu vatani için çalıştığını anlamak zor değildir. O, Türkiye Cumhuriyeti'nin yurtdışına gönderdiği ve yetiştirdiği ilk şahsiyetlerdendir. Yurt dışına gittiğinde bile durmadan vatanını düşünmüş, vatanını hayalini kurmuş vatani için çalışmış bir vatanseverdir. Siyasete girdiğinde de karakterinden ve doğru bildiklerinden ödün vermemiştir. Çünkü siyaset adamı denildiğinde, belli bir kalıba sığdırılamayan ve içinde bulunduğu vaziyete göre şekil alan fikir yapısına sahip kimseler olduğu düşünülmektedir. Oysa Remzi Oğuz Arık asla çizgisini bozmamış, Mehmet Kaplan'ın onun için söylediği gibi "o bir şahsiyettir." Mehmet Kaplan'ın "*Biz günü gelir faşist, günü gelir sosyalist, günü gelir Kemalist, icab ederse komünist oluruz diyebilen siyasetçiler vardır. Günün icablarına göre her şey olabilen bu kimseler, bir tek şey olamazlar: şahsiyet*"³⁴ tek bir kelime onu tanımlamaya yetmiştir. Onun hakkında yazılan ve yapılan konuşmalarda, ayrıca kendisinin radyo ve meclis kürsüsünde yaptığı konuşmalarda çizgisini asla bozmadığını anlamak zor olmamıştır.

1.6. Eserleri

Remzi Oğuz Arık'ın pek çok alanda farklı eserlere sahip geniş bir külliyatı bulunmaktadır. Arık, ilk eserini henüz 15 -16 yaşlarındayken yazdığı bilinmektedir. Bu eser; Turancılık, vatan ve millet sevgisini benimsediği 1918'li yıllarda kaleme aldığı "Sancağım" adlı manzumedir. Bu manzume, Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanmıştır. Sancağım manzumesinden anlıyoruz ki, o yıllarda vatan ve millet kavramlarını benimsemiştir ve Mehmet Emin Yurdakul gibi dönemin önemli isimlerinden etkilenmiştir. İkinci eseri, erken yaşlarda öğretmenliğe başlaması sebebiye çocuklara yönelik olmuştur. Eğitim alanında yaşanan kopuklukları ve yetersizliklerin

³⁴ Mehmet Kaplan'ın bu yazısı, Remzi Oğuz Arık'a ait olan İdeal ve İdeoloji kitabının önsözüne eklenmiştir (Arık, 1969b, s. I-II-II). Kitap Remzi Oğuz Arık, öldükten sonra Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 1000 Temel Eser olarak basılmıştır.

analizini yaparak, eğitim sisteminin çocukların ihtiyaçlarına yeterince cevap vermediğini ifade etmiştir. O yıllarda “Akıl ve Talih” adlı çocuk romanını kaleme almış ancak bu eserini yayınlamamıştır. Çünkü o dönemlerde çeviri kitaplar daha popüler olduğu görülmektedir. Remzi Oğuz’da Jeanne Meret’a ait “Küçük Borçlu” adlı çocuk kitabını çevirmiştir (Ünüvar, 2018, s. 12). Kendi çocukluğunda yaşadığı derin analizler ve erken yaşlarda başladığı öğretmenlik mesleği sebebiyle yetimler yurdunun çocuklarıyla meşguliyeti, eğitim sistemi ve çocukların eğitimi konularının onun için önemli meseleler arasında yer almasına neden olmuştur. Bu bağlamda, “Küçük Borçlu” çevirisini genel yayın müdürlüğünü yaptığı Millet Dergisi’nin ilk kitabı olarak bastırmıştır.³⁵ Arık’ın tabiriyle çocuklar, Türk milletinin sermayesidir. Bu yüzden eğitime önem vermiş ve eğitim meseleleri ile yakından ilgilenmiştir (Arık, 2017b, ss. 148-149). 1924 yılında çevirisini yaptığı “Küçük Borçlu” kitabından sonra, aynı yıl “Adana Ticaret Rehberi” adında eserini yazmıştır. Bu eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Çukurova bölgesinin coğrafi özellikleri, ticari faaliyetleri ve faaliyet gösteren esnafların ilanları ile kapsamlı bir rehber niteliğindedir. Rehberin amacı Adana’yı tanıtmaktır. Bu nedenle kitabın içerisinde Fransızca eklerin yanında, dünya ticaret kurumlarına kitabın ücretsiz dağıtılacağına dair not da yer almaktadır. Ayrıca, bu eserini Mustafa Kemal Atatürk’ün Adana gezisi sırasında ona sunmuştur.

Remzi Oğuz Arık’ın 1931 yılı ve 1940 yılı arasında genel olarak kendi alanı olan arkeoloji alanında kaleme aldığı eserleri mevcuttur. Ancak istisna olarak, *Dönüm Dergisi*’nde 1933 ve 1934 yılları arasında fikir yazıları bulunmaktadır. Arkeoloji alanında yazdığı eserler, makale tarzında akademik yazılardır. 1940 yılından sonraki eserleri, arkeoloji alanında yazılarının yanı sıra ağırlıklı olarak fikri yazılardır. 1937 yılından 1950’li yıllara kadar eserlerinin yayınladığı dergiler şu şekildedir:

Ar; 1937’den 1938 yılına kadar arkeoloji alanında yazmış olduğu yazıları mevcuttur.

Bizim Türkiye; 1948 yılın da arkeoloji ve fikir yazıları mevcut iken 1950 yıllarında yayınlanan eserleri çoğunluk olarak fikri yazılardır.

Çığır; 1940’tan 1942’ye kadar yayınlanan eserleri mevcuttur. Bu dönem içinde hem arkeoloji alanında bilimsel yazıları yayınlamış hem de fikri alanda yazıları bulunmaktadır. Ayrıca, kitap değerlendirmelerini de yine bu mecmuada yayınlamıştır.

Dönüm; 1933-1934 yıllarında birkaç sayıda fikri yazılarının yanında Nurettin Kemal’e ait kitapların değerlendirmesi de vardır.

Hareket; 1947-1948 yılları arasında bazı sayılarda fikir, sanat tarihi, tarih görüşü hakkında yazıları mevcuttur.

³⁵ Küçük Borçlu adlı çeviri eseri 1926 yılında ilk bakışı yayınlanmış olup, 1943 yılında ise Ankara Radyosu’nda çocuk oyunları serisinde piyes olarak aynı isimle yayımlanmıştır (Çongur, 2001, s. 39).

Hisar; 1950,1951 ve 1952 yıllarına ait sayıların bir kısmında sanat tarihi alanında yazmış olduğu eserleri yayınlanmıştır.

*Millet*³⁶;1942 ve 1944 yılları arasında arkeoloji ve fikir yazıları mevcuttur. Ayrıca Ziya Gökalp ve Mehmet Emin Yurdakul'un ölüm yıl dönümleri vesilesi ile yazmış olduğu yazıları mevcuttur.

Özleyiş; 1946 ve 1947 yıllarında birkaç sayıda fikri yazıları mevcuttur. Ayrıca bu mecmuada 1955 yılına ait Remzi Oğuz Arık'ın ölümü dolayısıyla ona ithaf edilmiş yazılar mevcuttur.

Şadırvan; 1949 yılına ait bazı sayılarında sanat tarihi alanında yazıları mevcuttur.

Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi; 1933, 1934, 1936, 1940 yıllarına ait çıkan bazı sayılarında Remzi Oğuz Arık'ın bulunmuş olduğu kazılar neticesinde yazmış olduğu arkeoloji yazıları mevcuttur.

Türk Yurdu; 1929 ve 1930 yıllarına ait yazmış olduğu arkeoloji alanında yazıları mevcuttur. Ayrıca yukarıda belirttiğimiz üzere ilk yayınlanan eseri olan sancağım manzumesi yine bu dergide yayınlanmıştır.

Ülkü; 1934, 1935, 1942,1941, 1944, 1945 yıllarında arkeolojik kazıları neticesinde yazmış olduğu eserleri yayınlanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz mecmuaların yanında Remzi Oğuz Arık'ın Bayrak, Belleten, Düven, Gurbet, Mefkure, Şafak, Türk Dili, gibi dergilerde ve yabancı mecmualarda yazıları vardır. Fikri ve bilimsel makalelerinin yanında kitapları da mevcuttur. Bunlar; *Adana Ticaret Rehberi*, *Alacahöyük Hafriyatı*, *Göllüdağ Hafriyatı Üzerine İlk Kısa Rapor*, *Türkiye'de 1935 Yılında Arkeoloji İşleri*, *Türkiye'de 1936 yılında Arkeoloji İşleri*, *Les Fouilles de Karaoğlan: Les Premiers Resultats*, *Küçük Borçlu*(çev.), *Köy Kadını*, *İdeal İdeoloji*, *Halkevlerinde Müze*; *Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu* *Millet Anlayışımızda Değişmeler*, *Ankara Anıtı Hakkında*, *Les Fouilles Archeologique en Turque*, *L'Organisation des Musees en Turque*, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, *Turuva Kılavuzu*, *Coğrafyadan Vatana*(basılmamıştır) (Karamağaralı, Mayıs 1954a, ss. 34-35).³⁷

Remzi Oğuz Arık vefat etmeden önce fikri görüşlerini içeren yazıları *Köy Kadını*³⁸ ve *İdeal ve İdeoloji*³⁹ başlıkları altında iki farklı eser olarak hazırlamıştır. Remzi Oğuz Arık'ın vefatının

³⁶ Millet Dergisi, Remzi Oğuz Arık'ın genel yayın yönetmenliğinin yaptığı bir dergidir. Toplam 24 sayı çıkarmıştır(Ünüvar, 2018, s. 34). Ayrıca Milli Kütüphane Süreli Yayınlar arşivinde derginin 23 sayısını inceleme fırsatı bulmaktayız. Dergide birçok edebiyatçı, bürokrat ve fikir insanlarının yazılarının olduğunu incelemelerimiz sonucu ulaşmaktayız. Dergi içerik olarak ilim, fikir ve sanat alanlarında yazılar yayınlamaktadır.

³⁷ Remzi Oğuz Arık'ın eserlerine ait kaynakça birçok kişi tarafından hazırlanmıştır. Ancak yapılan her bir liste onun ölümünden sonra hazırlanmıştır. Hazırlanan kaynakçalar bazen eksik bazen de acele ile hazırlanmış listelerdir. Yukarıda vermiş olduğumuz gazete ve kitaplardan oluşan içerikler hazırlanan kaynakça listelerinden derlenmiştir(Çongur, 2001, ss. 224-255; "Prof. Remzi Oğuz Arık'ın Eserleri Hakkında Bibliyografya", 1954; Sezer, 1976; Temizer, 1987; Ünüvar, 2018, ss. 35-38)

³⁸ Bu kitap Millet Mecmuası Neşriyatı tarafından Remzi Oğuz hayatta iken 1943 yılında basılmıştır.

³⁹ Bu kitabın ilk basımı 1947'de Kutulmuş Basımevi ile basılmıştır. Kitabın 1955, 1967 ve 1969 yıllarına ait farklı basım evlerine ait yayınları mevcuttur. 1969 yılına ait basımı ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Devlet Kitapları 1000 temel eser arasındadır. Ayrıca bu eserin önsözünü Mehmet Kaplan yazmıştır. İçerik olarak fikri yazılarının yanından Ankara Radyosunda yapmış olduğu 8 konuşması mevcuttur(Arık, 1969b, ss. 77-146).

ardından sevenleri ve arkadaşları bir araya gelerek Remzi Oğuz Arık'ın Eserlerinin Yayma ve Anıtını Yaptırma Derneği kurarak onun çeşitli dergilerde yayınladığı yazıları ve Ankara Radyosunda yaptığı konuşmaları Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz adlı kitapta toplamışlardır. Derneğin bir çalışması olan Coğrafyadan Vatana adlı kitapta ise Remzi Oğuz Arık'ın Dönüm, Millet ve Çığır gibi mecmualarda yazmış olduğu fikri yazıları toplanmıştır.

Remzi Oğuz Arık'ın eserlerinin yaşatılması bağlamında son olarak emeği olan kişi Ezel Erverdi'dir.⁴⁰ Arık'ın eserlerini üç farklı eser ile bir araya getirmiştir. Bunlardan ilki *Coğrafyadan Vatana*⁴¹ adlı eserdir. Diğerleri Remzi Oğuz Arık'ın Türkiye Köylü Partisi'ni içeren yazıları, parti programı ve Remzi Oğuz'un meclis konuşmalarını içeren "*Siyasi Yazılar, Konuşmalar ve Türkiye Köylü Partisi*"⁴² isimli eserdir. Sonuncusu ise sanat tarihi ve arkeoloji konulu yazılarının bir araya toplandığı *Türk Sanatı ve Arkeolojisi*⁴³ adlı eserdir.

Remzi Oğuz Arık'a ait eserlerin kaynakçası o vefat ettikten sonra yakın çevresi tarafından birkaç kez hazırlanmıştır. İlk kaynakça listesinin Milliyetçiler Derneği tarafından yapıldığı görülmektedir. Kimin hazırladığı belirtilmeyen bu liste, Arık'ın başlıca eserleri ve belirli dergilerde çıkan eserlerini içermektedir ("Prof. Remzi Oğuz Arık'ın Eserleri Hakkında Bibliyografya", 1954, ss. 32-37). Bir diğer kaynakça listesini ise, 1954 yılında Haluk Karamağaralı hazırlamıştır. Hazırlanan bu liste ve Remzi Oğuz Arık'a ait biyografi İlahiyat Fakültesi Dergisi tarafından yayınlanmıştır (Karamağaralı, 1954b, ss. 83-87). Haluk Karamağaralı'nın çalışmasının üzerine, bir diğer listeyi Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu hazırlamıştır. Sefercioğlu kaynakçayı hazırlarken dönemin dergilerini tarayarak hazırladığı listeye ek olarak Remzi Oğuz Arık'a ithafen yazılan yazıların bibliyografyasını da eklemiştir. Hazırlanan bu çalışmaya *Remzi Oğuz Arık Armağanı*⁴⁴ adlı kitap içerisinde yer verilmiştir. Ayrıca kitap içerisinde eski uygarlıklara dair kazıların sonucu bağlamında birçok arkeolog ve tarihçinin yazısı mevcuttur. Bir diğer çalışma ise H. Rıdvan Çongur tarafından hazırlanan *Profesör Remzi Oğuz Arık* adlı eserdir. Kültür Bakanlığı tarafından basılan bu kitap, Remzi Oğuz Arık'ın oğlu Oluş Arık ile röportajı ve onun ölümü dolayısıyla dostları tarafından anma konuşmalarına ve onun fikri görüşlerini yansıtan seçme yazılarına yer verilmiştir. Ayrıca Çongur'un kitabında "*Remzi Oğuz Arık'ın Bibliyografyası Yayınları Hakkında Yazılar*" başlığı altında toplanan bölüm Prof. Dr. Necmeddin Sefercioğlu'na ait olduğu görülmektedir (Çongur, 2001, ss. 223-281). Son olarak bibliyografya çalışması Ziya Bakırcıoğlu'na ait çalışmadır (Bakırcıoğlu, 2000, ss. 141-156).

⁴⁰ Ezel Erverdi, Ziya Bakırcıoğlu'nun "Remzi Oğuz Arık'ın Fikir Dünyası" eserini ön sözünde Arık'ın fikir dünyası ile 1963'de Haluk Karamağaralı'dan dinlediğini, 1965 yılından itibaren eserlerini topladığını ve çeşitli yayımlarla kitaplaştırdığını belirtmektedir. 1972 yılında ise Ziya Bakırcıoğlu İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Mehmet Kaplan'ın danışmanlığında tez çalışması yaptığı ve Arık'a ait bibliyografyanın genişletilerek yayınlandığını belirtmektedir (Bakırcıoğlu, 2000, s. 22)

⁴¹ Bu eser Dergâh Yayınlarından 2017 yılında basılmıştır

⁴² Dergâh Yayınları tarafından 2017 yılında basılmıştır

⁴³ Dergâh Yayınları tarafından 2017 yılında basılmıştır.

⁴⁴ Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları no:360 1987 yılında basılmıştır.

Görüldüğü üzere, Remzi Oğuz Arık yukarıda yazılan eserlerden daha fazlasını yapmıştır. Araştırmalarımız neticesinde tüm ömrünü üretmekle geçirmiş ve bunu ülkesine borçlu hissetmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz dergiler, arşivler ve kütüphane taramaları neticesinde birebir ulaştığımız kaynaklardır.

2. BÖLÜM

MÜZECİLİK

2.1. Müzeciliğin Tarihsel Gelişimi

Müzecilik kelimesi müze kökünden türemiştir. Müze kelimesi ise Grekçe mouseion, Latince museum olarak geçmektedir. Grek mitolojisinde Mousa diye tabir edilen dokuz ilham perisinin adından türediği bilinmektedir. Sözlük anlamı ise “Musalar ’ın yeri\tapınağı” manasındadır (Yücel, 2006, s. 241). Enver Behnan’a göre müze kelimesinin anlamı Ege havzasında bulunan Aka Türklerinin inandıkları dokuz ilahi kızı temsil etmektedir. Bu kızlar Jüpiter’in kızlarıdır ve her biri güzel sanatlardan bir tanesini himaye etmektedir. Bunlardan (Kliyi), tarihi himaye etmektedir. Kliyi’lerin her birine Müz denilmektedir. Tarihte ilk kez Atina’da Müzlerin bulunduğu tepelerdeki yapılara müze denilmiştir(Behnan, 1934, s. 428). Uluslararası International Council of Museums (ICOM) kuruluşuna göre müzenin tanımı şu şekildedir; tarihi ve arkeolojik eserlerin, doğadan toplanmış nesne ve eşyaların sergilendiği mekanlar, açık alanlar, doğal yapılar, nebatat, hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve halkın ziyaretine açık biçimde düzenlenmiş tarihi öğren yerleridir (Yücel, 2006, s. 241). Türk müzeciliğinin önde gelen isimlerden Halil Etem Bey ise müzeyi şu şekilde ifade etmektedir:” *Müzeler şu binalardır ki; onlarda ilim, fen ve sanatların her şubesine mahsus asar ve eşyadan mürekkep koleksiyonlar teşhir ve muhafaza olunur*(Etem, 1932, s. 532).” Görüldüğü üzere müze hakkında birden çok geniş manada tanımlar mevcuttur. Buradan anladığımız üzere müze kelimesi, tarihi kalıntıların sergilendiği mekanlardır. Müzelerin amacı ise doğanın ürünü olan varlıklarla, insan aklının ve sanatının ürünü olan eserleri tarih sırasına göre düzenleyip sergilemektir. Böylece gelecek kuşaklara tarihini, kültürünü ve ilmini aktaracaktır.

Dünya’da ilk müzelerin, milattan önceki dönemlerde kurulduğu bilinmektedir. Kurulan bu müzeler bugünkü müzeler gibi modern manada değildir. Biriktirme mantığı ile yapılmıştır. İlk müzenin ise, Antikçağ da Pinakotheka adıyla Atina Akropolü’nde, Propylai’nin bir salonunda kurulduğu bilinmektedir. Mouseion kelimesi ise ilk olarak Mısır Kralı Ptoleme Filadelf’in İskenderiye’ de eşya ve kitapları bir araya topladığı salona verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından Bergama, İstanbul, Antakya gibi şehirlerde müzeler inşa edildiğini görmekteyiz. Öte yandan Roma ve Atina’da resim ve heykellerin saklandığı müzelerde vardır (Etem, 1932, ss. 532-534).

Orta Çağ’da ise müzeler geçmişten gelen kıymetli eşyaların kilise ve saraylarda krallara ait özel odalarda saklanmasıyla başlamıştır. Bu durumu asillik gösterisi olarak gören zenginler birbirleri ile yarışa girmişler ve değerli eşyalarını aile hatıralarını, değerli eşya salonlarında biriktirmeye başlamışlardır. Ancak bu müzelerde toplanan eserlerin içeriklerinin hangi özelliklerine göre müzelere getirildiği hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir (Çal, 2009, s.

315). Eski eserler biriktirilirken, maddi değerine göre mi? yoksa işlevine göre mi? biriktirildiği konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

16. yüzyıla geldiğimizde ise Fransa Kralı I. Fransuva ve XIV. Lui, tarihi ve güzel sanatlar içerikli eşyalar toplamışlardır. Burada önemli bir nokta XIV. Lui kendine ait olan eşyaları farklı ülkelerden toplamıştır (Etem, 1932, s. 546,551). Özellikle Türkiye’den toplattığı kıymetli eşyalar konsoloslar aracılığıyla Fransa’ya kaçırıldığı görülmektedir. Müzecilik, 17. yüzyıla gelindiğinde daha modernleşmiş fakat günümüze kıyasla hala ilkel biriktirme şeklinde devam ettiği görülmektedir. Avrupa’da sanat ile bilimin, rönesans ile geliştiğini görmekteyiz. 17. yüzyılda ise daha büyük ve değerli eşyalar toplanmış koleksiyonlar oluşmaya başlamıştır. 18. yüzyılda ise bu koleksiyonlar müze haline gelmiştir. Özel müzeler şeklinde oluşturulan koleksiyonlar ziyarete her zaman açık yerler değildir. Ancak özel müzelerin devlet tarafından satın alınıp, halka açılmasının bu yüzyılda gerçekleştiği bilinmektedir. Bugün hala ününü kaybetmeyen Louvre Müzesi, British Museum 18. yüzyılda halka ziyarete açılmıştır. İngiltere’de bulunan British Museum 1759’da devlet tarafından satın alınmıştır. Louvre Müzesi ise 1793’te Fransa Hükümeti tarafından Louvre Sarayı’nı müzeye çevirmesi ile ziyarete açılmıştır. Philadelphia müzesi ise 1785 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından açılmıştır (Etem, 1932, s. 552; Yücel, 2006, s. 241)

Yukarıda kısaca müzeciliğin gelişiminden bahsettiğimiz üzere, 16 yüzyıla kadar oluşturulan müzelerin biriktirme mantığı ile yapıldığını görmekteyiz. Ancak oluşturulan bu müzelerin içeriği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamaktayız. 17. yüzyılda ise müzecilik gelişim sürecine girmiş olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde oluşturulan müzelerde bulunan eserler hakkında kısada olsa verilere ulaşılmaktadır. Bu aşamadan sonra müzeler, devletler tarafından satın alınarak halka ziyarete açılmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda müzeler farklı sanatsal ve antik nesneleri toplayan, koruyan ve tarihi sıraya koyup sergileyen kurumlar olmuştur. 19. yüzyıla kadar klasik koleksiyon müzeciliği dönemidir. 20. yüzyılda müzeler çağa ayak uydurup teknolojinin gelişmesiyle çağdaş müzecilik dönemine geçerek günümüze kadar gelmiştir.

2.2. Osmanlı Devleti’nde Müzecilik

Türk devletlerinde müzecilik savaşlarda elde edilen ganimet ya da hediye edilen eşyalarının saraylarda saklanmasıyla başlamıştır. Anadolu Selçuklularının antik dönem heykellerinin Konya Kalesi surlarında kullanılması müzeciler tarafından Anadolu’da ilk müzecilik örneği olarak gösterilmektedir. Müzecilikle ilgili bir diğer gelişme ise Osmanlı’da Fatih Sultan Mehmet’in Bizans eserlerini toplatıp 1489’a kadar Hristiyanlığın kutsal eserleri ve savaş silahlarının Güngörmez Kilisesi’nde muhafaza ettirmesidir. Ardından Yavuz Sultan Selim döneminde İslam’a ait bazı kutsal eserlerin dini sebeplerle de olsa Topkapı Sarayı’nda korunup muhafaza edildiği bilinmektedir (Çal, 2009, s. 317; Gerçek, 1999, s. 79). Bunların dışında Yavuz Sultan Selim’in isteğiyle değerli eşyalar saraya toplatılmıştır. Özellikle o dönemde çiniler

değerli olduğu için koleksiyonun çoğunu çiniler oluşturduğu bilinmektedir (Muşmal & Gümüş, 2021, s. 20). Bu dönemde Güngörmez Kilisesi yıldırım çarpması sebebi ile hasar görmüş, eserler ise Aya İrini Kilisesi'ne taşınmıştır. Ardından Yedikule'ye nakledilen çiniler ve değerli eşyalar, 17. yüzyıla kadar yani III. Murad dönemine kadar Yedikule Kalesi'nde saklandığı bilinmektedir. III. Murad kendi döneminde kıymetli ve tarihi değeri olan bu eşyaları yeniden Aya İrini Kilisesi'ne taşıtmıştır. III. Murad Döneminden sonra uzun süre kaynaklarda Aya İrini Kilisesi hakkında herhangi bir gelişme olmadığını görmekteyiz. Ancak kilisenin kitabelerine göre 1726 ve 1740 yıllarında onarım yapıldığı bilgisine ulaşmaktayız. Kilisenin Darü'l-esliha adıyla onarılması buranın hala müze niteliği taşıdığının göstergesidir (Çal, 2009, s. 317; Muşmal & Gümüş, 2021, ss. 20-21).

Sultan Abdülmecid döneminde ise İstanbul Beşiktaş'ta Yıldız Sarayı'nda Müze adlı bir salon yaptırılmıştır. Meşrutiyet'in ilanına kadar bu sarayda biriktirilen eşyalar, Meşrutiyet'in ilanından sonra muhtelif müzelere dağıtılmıştır. Müze'nin içinde bulunan padişaha ait hususi kütüphane ise Darülfünun'a taşınmıştır. Tahsin Öz'e göre Osmanlı'da ilk tarihi eserleri bir araya toplayan 1846 yılında Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa'dır (Öz, 1949.s.7). Fethi Ahmet Paşa Osmanlı Devleti'nin çeşitli yörelerinden tarihi değeri olan eşyalar istemiştir. Toplanan eşyalar İstanbul Sarayı'nda bilinen Harbiye Anbarı olan geçmişte Bizanslılar tarafından yapılan yukarıda bahsi geçen Aya İrini olarak bilinen yerde sergilenmiştir (Muşmal & Gümüş, 2021, ss. 25-30). Burada tasnifi yapılan tarihi eşyalardan iki ayrı bölüm oluşturulduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri Mecma-ı Esliha-i Atika (Askeri Müze) diğeri ise Mecma-ı Asar-ı Atika (eski eserler)'dir. Böylece birçok müzeci tarafından 1846 yılı müzelerin kuruluş yılı olarak kabul görmektedir. 1896 yılında Sadrazam Ali Paşa döneminde Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın talimatıyla müze ziyarete açılmıştır. Ayrıca resmi olarak buraya Müze-i Hümayun adı verilmiştir. Müzenin ilk müdürü Edward Goold adında Mektebi Sultani öğretmenidir (Eyice, 1985, ss. 1599-1600; Gerçek, 1999, ss. 86-87; M. Şahin, 2020, s. 133). Bu arada Müze-i Hümayun'da bulunan belli başlı eserler ile ilgili Fransızca tanıtım kataloğu da hazırlanmıştır. Ancak 1871 yılında Saffet Paşa'nın ölümüyle yerine Mahmud Nedim Paşa sadrazam olmuştur. Mahmut Nedim Paşa müze müdürü olan Edward Goold'u görevden almış ve Müze-i Hümayunu lüzumsuz görerek kapatmıştır. Onun yerine eşyaları muhafaza etmesi için Avusturyalı Terenzio adında memur görevlendirmiştir. Ancak 1872 yılında Mahmut Nedim Paşa'nın azledilmiştir. Maarif Nazırı Ahmet Vefik Paşa, müze müdürlüğüne Alman Doktor Philipp Anton Dethier'i görevlendirerek müzeyi yeniden açtırdığını görmekteyiz. Doktor Dethier görevde bulunduğu süre içerisinde Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu nizamname ile yabancıların Osmanlı toprakları içerisinde yaptığı kazılardan elde edilen eserlerin üçe ayrılmasını, bundan birinin kazıyı yapana, diğeri arazi sahibine, üçüncüsü de devlete kalacaktır. Ayrıca nizamname içerisinde kazıyı yapanın istediği eseri seçme hakkının bulunduğunu görmekteyiz. Bu durum ile yurt dışına eser kaçırmak yasal hale geldiğini görmekteyiz. Bu dönemde tarihi eserlere ilgisi olan Suphi Paşa Askeri müze de bulunan eşyaları Fatih Sultan Mehmet döneminde yapılan Çinili Köşk'e taşıtmıştır. 1881

yılında Philipp Anton Dethier'in ölümüyle yerine Osman Hamdi Bey tayin edilmiştir. Türk müzeciliğine yeni bir dönem getiren Osman Hamdi Bey, bu görevde yaklaşık 30 yıl kadar kalmıştır. Bütün koleksiyonu yeniden bilimsel yöntem ile sınıflandırarak A. Joubin ve G. Mendel'e eserlerin bilimsel kataloglarını hazırlatmıştır(Behnan, 1934, s. 429; Çal, 2009, s. 321; T. Öz, 1949, ss. 9-10). Osman Hamdi Bey, Asarı Atika Nizamnamesi'ndeki yurt dışına tarihi eser kaçırma suçunu yasallaştıran maddeleri görmüş ve kısa zamanda kendisi yeni bir nizamname hazırlamıştır. Hazırladığı nizamnameye göre, kazılardan çıkan tüm eserler devlete teslim edilecektir. Hazırlanan bu nizamname 1884'te yürürlüğe girerek 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Anadolu'da yapılan kazılar tüm dünyaya ses getirmiş ve artık çıkarılan eserler Çinili Köşk'e sığmamaya başlamıştır. 1882 ve 1908 yılları arasında Çinili Köşk'ün yakınlarına yeni bir müze binası yapılmıştır. 1910 yılında Osman Hamdi Bey'in vefatının üzerine yerine Halil Ethem Bey getirilmiştir (Cezar, 1971, ss. 212-214; Z. Çelik, 2016, s. 35; M. Şahin, 2020, s. 165). O dönemde müzecilik alanında yeterli uzman bulunmadığı için Halil Ethem Bey, yabancı uzmanlara müze koleksiyonunu düzenletmiştir. Ayrıca eserlerle ilgili tarihi yayınlara önem vermiş yeni kataloglar hazırlamalarını istemiştir. 1917 yılında müzenin karşısında bulunan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Çağaolu'na taşınmasıyla mektebin binası müzelere geçmiştir. Burası Eski Şark Eserleri Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Ardından, Süleymaniye Külliyesi'nin İmaretinde Evkaf İslamiyye Müzesi ve Kasımpaşa Tersanesi'nde bulunan Nakkaşhane'de Deniz Müzesi'nin açılışı takip etmiştir(Etem, 1932, s. 563; M. Şahin, 2020, ss. 165-175).

2.3. Cumhuriyet Dönemi Müzecilik

Cumhuriyet dönemi müzecilik faaliyetleri, Millî Mücadele yıllarından başlayarak olağanüstü derecede hızlı şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Henüz TBMM'nin açıldığı yılda, Etnografya Müzesi'nin Muvazene-i Umumiye Kanunu ile gündeme geldiğini görmekteyiz(M. Şahin, 2020, ss. 195-200).Bu dönemde işgal altında olan Anadolu şehirleri yıkımlara uğramış, bu yıkımlardan müzelerinde nasibini alsa da pek çoğunun korunduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Hars Müdürlüğü adında çalışmalar yürütülerek eski eserlerin korunması için birtakım önlemler alınmıştır.

TBMM'nin kararı ile Maarif Vekaletine bağlı Hars Müdürlüğü kurulmuştur.⁴⁵ Kurulan bu müdürlüğün görevleri; tarihi eserleri korumak ve teşvik etmek, kütüphaneleri korumak, tarihi anıtların tespitini yapmak ve Türk Etnografyasına ait belgeleri toplamaktır. Bu dönemde, Hars Dairesi'ne bağlı 1922 tarihli 170 numaralı 11 maddelik talimatname yayınlanmıştır. Osman Hamdi Bey'in yeğeni olan Mübarek Galip Bey tarafından gönderilen bu talimatname, TBMM'nin müzeler hakkında gelecek planlarını anlamamız için önemlidir. Ayrıca talimatnamede, müze ve müdürlerinin görev ve sorumlulukları, tarihi eser niteliği taşıyan eserlerin korunması ve

⁴⁵ Cumhuriyet'in ilanı ile müzeler Maarif Vekaleti'ne bağlı sonradan Adı Asarı-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü olan Hars Müdürlüğüne bağlanmıştır. Ayrıca Asarı Atika Müdürlüğü bir müdür ve bir de kâtipten oluşmaktadır. Bu kurum 1944 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü olmuştur.

toplanması ile ilgili teknik bilgiler mevcuttur (Arık, 1953b, ss. 5-7). Gönderilen bu talimatta dikkat çeken bir konuda, Sultani ve İdadi mekteplerinde ve bu mekteplerin en üst yöneticisinin kontrolünde Mektep Müzesi kurulacak olmasıdır. Dikkatimizi çeken bir diğer konu ise, asar-ı atikalarla ilgilenenlerin faydalanmaları için yerel müzelerde arkeoloji, tarih ve sanat tarihi içerikli kitapların müze kütüphanelerinde bilim adamlarına açılmasıdır. Talimatta, kazı, sondaj ve araştırma ile ilgili çalışmaların yasal hakkı Hars Müdürlüğü'ne ait olması ve Asar-ı Atika Nizamnamesi ve Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi hükümlerinin uygulanacağı da belirtilmektedir (Koşay vd., 2013, ss. 245-259; Madran, 1996, ss. 63-64).

Bunların dışında, 15 Temmuz 1923 yılında Heyet-i İlmiye toplantısı düzenlenmiş ve başkanlığını Maarif Vekili İsmail Safa Bey yapmıştır. Hars Müdürü Mübarek Galip Bey'in de bulunduğu bu toplantı yaklaşık bir ay kadar sürmüştür. Heyet-i İlmiye toplantısında, Ankara'da Milli Müze ve buraya bağlı bir Etnografya Müzesi kurulması görüşülmüştür. Ayrıca Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yeniden reform edilmesi toplantının maddeleri arasındadır. Cumhuriyet döneminin yapılan ilk müze binası, Ankara Etnografya Müzesi'nin binasıdır. 1925 yılında başlayan inşası 1928 yılında tamamlanmış ve Afgan Kralı Emanullah Han'ın Ankara'yı ziyareti sırasında müzenin açılışı yapılmıştır. Henüz müzenin bazı eksiklikleri olmasına rağmen Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ile açılmış ve müzenin eksiklerinin tamamlanmasıyla 1930 yılında hizmet vermeye başlamıştır (Muşmal & Gümüş, 2021, ss. 92-97). Cumhuriyet'in ilanından sonra Anadolu'nun birçok ilinde müzeler açılarak yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Özellikle 3 Mart 1924 yılında çıkarılan kanunla hilafet, Şeriye ve Evkaf Vekaletleri kaldırılmış; 30 Kasım 1925 yılında da tekkelerin kapatılması ile dini niteliği ön planda olan yapıların müzeye çevrildiğini görmekteyiz. Bu bağlamda, Topkapı Sarayı ve Mevlâna Dergâhı içindeki eserler ile müzeye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet dönemi müzecilik faaliyetlerinden önemli bir nokta, Ayasofya'nın müzeye dönüştürülmesidir. 1934 yılında çıkan Bakanlar Kurulu kararıyla müzeye çevrilmiştir. Bu karara göre Ayasofya'nın Bizans'tan kalmış olduğu, bu nedenle hiçbir vakfa ait olmadığı belirtilerek etrafındaki dükkanların yıkılması ve Ayasofya'nın dokusuna uygun olarak düzenlenmesi kararı alınmıştır. Cumhuriyet döneminde müze ve müzecilik ile ilgili birçok çalışma mevcuttur. Bunlardan bir kısmı yukarıda belirttiğimiz gibidir. Bunların dışında müzecilik ve arkeoloji alanında bilim insanı yetiştirmek amacıyla yurt dışına öğrenciler gönderilmiştir. Ayrıca müze ve müzecilik alanında yetişmiş yabancı bilimi insanları da getirilmiş ve müzecilik alanında görevlendirilmişlerdir.

Tarihi geçmiş milattan öncesine dayanan Anadolu coğrafyasında, birçok müze açılmıştır. Bunlar; Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi (1923), Edirne Müzesi (1923), Antalya Müzesi (1923), Adana Müzesi (1924), Bergama Müzesi (1924), Topkapı Sarayı Müzesi (1924), Ankara Etnografya Müzesi (1925), Tokat Müzesi (1926), Amasya Müzesi (1926), Sinop Müzesi (1926), İzmir Müzesi (1927) Sivas Müzesi (1927), Kayseri Müzesi (1929), Afyon Müzesi (1932), Denizli Müzesi (1932), Çanakkale Müzesi (1932), Samsun Müzesi (1933), Van Müzesi (1933), Ayasofya Müzesi (1934), İznik Müzesi (1934), Diyarbakır Müzesi (1934), Manisa Müzesi (1935), Alanya Müzesi (1935), Silifke Müzesi (1935), Isparta Müzesi (1935),

Niğde Müzesi (1936), Kütahya Müzesi(1936), Tire Müzesi (1936), Kırşehir Müzesi (1936), İstanbul Resim ve Heykel Müzesi (1937)'dir (Öz,1949.s.12).

2.4. Remzi Oğuz Arık'ın Müzecilik Alanında Çalışmaları

Remzi Oğuz Arık'ın 1931 yılında yurda dönmesi ile ilk görevi müzecilik olmuştur. Arkeoloji ve müzecilik birbiriyle iç içe olan bilimlerdir. Remzi Oğuz Arık'a göre, doktorlar için klinik ve laboratuvar ne ise arkeologlar için de müzeler aynı şeyi ifade etmektedir(Arık, 1947a). Cumhuriyetin ilanından sonra müzeler ve müzecilik faaliyetleri büyük önem arz etmektedir. Dönemin kısıtlı imkanlarıyla bazı tekkeler ibadet alanları müzelere çevrildiğini görmekteyiz. Ayrıca bu dönemde müze ve arkeoloji alanında profesör ve bilir kişilerin, genelinin yabancı uzmanlar olduğu görülmektedir. Çünkü alanında yetişmiş yerli uzmanların olmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda, ülkede hali hazırda devam eden kazılarda devlet gözetiminde, yabancı arkeologlar tarafından yapılmaktadır. Remzi Oğuz Arık, dönemin tahsil görmüş ilk arkeoloğudur. Dolayısıyla müzecilik alanında da bilgisi takdire şayandır. Yurdu döndüğü yıl ilk görevi, İstanbul Asar-ı Atika Müzesi Bizans, Roma, Yunan Kadim Eserler uzman yardımcılığıdır. Burada, kısa zaman içerisinde uzmanlığa yükselmiştir. Göreve başladığı andan itibaren ilk olarak Yalova kazılarında ardından Alishar kazısında devlet komiserliği gibi görevlerde bulunmuştur. Çalışmamızın bu bölümü müzeler olduğu için Remzi Oğuz Arık'ın bulunduğu arkeoloji kazılara üçüncü bölümde değineceğiz.

2.4.1.Müzecilik saha çalışmaları

Remzi Oğuz Arık, müze ve müzecilik üzerine yazdığı yazılardan ziyade saha çalışmaları mevcuttur. Bunlardan biri Manisa Müzesi'dir. Dönemin valisi Murat Germen, Muradiye Medresesi'ni koruma altına alarak 1935 yılında ilk tarihi eser nitelikli objeleri burada toplamaya başlamıştır. Daha sonra halkevlerinin etkisiyle bu eserler çoğalmış ve medrese de koleksiyon oluşturulmuştur. 1937- 1938 yılları arasında Lütfi Kırdar'ın teşebbüsleri ile müzeye dönüştürülmüştür. O yıllarda Maarif Vekaleti arkeoloğu olarak görevde bulunan Remzi Oğuz Arık, müzenin arkeoloji kısmını oluşturmuştur. Burada aylarca Manisa Müzesi için çalışan Remzi Oğuz, 1944 yılında bu müzede eser sayısının 4000'i geçtiğinin aktarmaktadır. Ayrıca 4000'e yakın para koleksiyonunun bu rakama dahil olmadığını da belirtmektedir(Arık, 1953b, ss. 22-23).

Remzi Oğuz Arık'ın Hatay Müzesi'ne de katkısı büyüktür. Hatay ve Bitik kazılarında bulunduğu için bu müzenin kuruluşunda çalışmaları mevcuttur. Ancak bu konuya burada detaylı girmemekle beraber arkeoloji bölümünde değinilecektir. Elbette ki Remzi Oğuz Arık'ın müzeler hakkında çalışmaları bunlarla sınırlı değildir. Tarih, arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik bunlar birbirine bağlı, birbirinden bağımsız düşünilemeyen bilimler olduğu için kendi

çalışmalarımız çerçevesinde bir sınıflandırma yapmaktayız. Remzi Oğuz Arık'ın arkeoloji ve sanat tarihi alanında çalışmalarını sınıflandırmamız adına müzecilik alanında aktardığımız eserler daha kesin verilere ulaştığımız eserleridir. Remzi Oğuz Arık'ın müzecilik alanında çalışmalarının yanında müzecilik ile ilgili fikirlerine onu anlatanlardan ulaşmaktayız. Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün aktardığı üzere Remzi Oğuz Arık, Louvre, British Museum gibi dünya çapında modern müzelere üzüntü ve gıpta ile bakmaktadır. Onlarda olduğu gibi müzelerimizi yazılı ve sözlü daha anlaşılır kılmak ve şaheserlerle doldurmak istemektedir. İtalya'da ise müzeciliğin bir vatanseverlik sembolü olduğunu belirtmektedir. O müzeciliğin Osmanlı Devleti'ndeki en geç ortaya çıkan bilim dallarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Türk müzeciliğinin ilk dönemde yabancılara bırakılmasını doğal bularak sonraki safhasında ise tesadüflerle geliştiğini ileri sürmektedir. Ancak bu durumda Osmanlı Devleti'ni suçlamamaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin o yıllarda verdiği büyük imtihanları bilmektedir. Remzi Oğuz Arık, müzeciliğin gelişmesi, meslek haline gelip mekteplerde okutulması için çalışmalarda bulunmuştur. Bu bağlamda, bilimsel makalelerinde bunun önemine vurgu yaptığı görülmektedir. Müzeci Raci Temizer'in Remzi Oğuz Arık'ı Anma Programı'ndaki konuşmasından, Arık'ın müzecilik ile ilgili görüşleri hakkında çıkarımlarda bulunmaktayız. Raci Temizer, Remzi Oğuz Arık'ın yeni bir müzecilik anlayışı yaratmak istediğini belirtmektedir. Çünkü o müzelerin aynı zamanda bir eğitim kurumu olduğunu belirterek müze personellerinin, ziyaretçilere davranışlarında çok hassas ve dikkatli olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca müze müdürlerinin personellerine daha insancıl davranmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Remzi Oğuz Arık'ın yanında, "yurt dışında daha güzel müzeler var" denildiğinde, "biz daha iyisini yapacağız" diyerek müzelerde eser yığılmasını değil öğreticiliği ön plana almaktadır. Hatay Müzesi'ndeki çalışmaları, buna gösterilecek örnekler arasındadır. Raci Temizer'e göre Arık, müzecilik görevini layıkıyla yerine getirmiştir (Temizer, 1987, ss. 299-300).

2.4.2. Müzecilik alanında yayınları

Remzi Oğuz Arık, hayatta iken aşağıdaki tabloda yer verdiğimiz kitapların yanı sıra, müzeler ve müzecilik alanında yazdığı makaleleri de bulunmaktadır. Bunlar dönemin bilim ve sanat dergilerinde yayınlanmıştır. Genel olarak Çığır ve Millet dergilerinde yayınlanan makaleler olduğunu görmekteyiz. Ayrıca Antakya Müzesi adlı çalışması Çığır Dergisi'nde Arkeolog gözüyle Anadolu I adlı serinin sadece bir sayıya ait yazısıdır. Adana ve Mersin adlı çalışması da devamı nitelikte yayınlanmıştır.

Tablo 2. 1. Remzi Oğuz Arık'ın müzecilik alanında eserleri.

Tür	Eserin Adı	Yayın Tarihi/ Dergi Adı
Makale	Antakya Müzesi	1941/ Çığır
Makale	Tarih'e, Arkeoloji 'ye Müze'ye Dair	1943/Millet
Kitap	Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu	1947
Kitap	L'organisation des Musees en Turquie ⁴⁶	1950
Kitap	Türk Müzeciliğine Bir Bakış	1953
Kitap	L'histoire et L'organisation Des Musees Turcs ⁴⁷	1953

2.4.3. Müzecilik alanında görüş ve eleştirileri

Remzi Oğuz Arık, müzeciliğin arkeolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesinde büyük rol oynadığını düşünmektedir. Bu bağlamda Arık, iki alanı şu şekilde tanımlamaktadır: Bilim iki evreden geçmektedir. Bunlardan biri tasvir diğeri izahtır, arkeoloji tasvir ve izah eserler üzerinde yapılmaktadır. Arık, bu tanımlamayla tasvir ve izahın müzelerde gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Kısaca, Remzi Oğuz Arık müzeciliği tanımlarken arkeoloji için önemini vurgular. Tarihi eserlerin kronolojik sıraya konması, dönemlere ayrılması, formlara göre sınıflandırılıp ayrıştırılması ve bu ayrıştırılan eserlerin muhafaza ve sergilenmesiyle müzecilik doğmuştur. Remzi Oğuz Arık'a göre müzeler, arkeologların laboratuvarı ve arkeolojinin statüğü olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca müzelerin, insanlık tarihi kadar eski olduğunu belirtmektedir (Arık, 1947a, s. 57).

Remzi Oğuz Arık, müzeciliğin tarihinden bahsederken elbette modern manada müzecilikten bahsetmemektedir. Ona göre, hayvanla insanı birbirinden ayıran iki özellik biriktirme ve nakletme yeteneğidir. İnsanlar, doğası gereği, bu özellikleri ilk günden itibaren kullanmıştır. Bu bağlamda, biriktirme mantığının insanlık tarihi ile başladığını anlatmak istemiştir. Ayrıca, müzeler Remzi Oğuz Arık'a göre sadece arkeoloji değil, sanat tarihi ve tarih alanı içinde

⁴⁶ Milli Eğitim Basımevinden çıkan kitabın dili Fransızcadır.

⁴⁷ Kitap Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları tarafından Fransızca olarak basılmıştır.

önemlidir. Bunların dışında, müzeler insanlığın kültür aktarımını sağlayan ve ulus devlet inşası için önemli yerlerdir. Bu nedenle, müzeler birer depo olmaktan çıkıp turistik değer arz eden mekanlar haline gelmiştir. Ayrıca, müzeler zıt görüşlü insanların hatta aydınların bile bir araya toplayan modern tapınaklardır. Bunun yanında, müzeler millet algısını güçlendirmek için insan topluluklarının tarihsel süreçteki yaşamlarını bugüne yansıtan modern yapılardır. Bu bağlamda, insan toplulukları yurt algısına sahip olur ve millet kavramı ortaya çıkar.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu ilk yıllarda ulus devlet inşası için müzeler önemli bir rol oynamıştır. Türkiye Cumhuriyeti için müzelerin ve müzeciliğin önemi vurgulayan Remzi Oğuz Arık, Türk müzelerinin insanlığa olan borcu olarak görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü üzerinde yaşadığı topraklar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. İnsanlık ise artık nereden geldiğinin geçmiş kültürünü araştırmaktadır. Avrupa ve Amerika bu araştırmaları Türkiye toprakları üzerinde yapmaktadır. Remzi Oğuz Arık, bu durumu rahatsızlıkla karşılayarak, Osmanlı döneminde uygulanan yanlış politikalara dikkat çekmiş ve bu hazin sonun tekrar yaşanmaması gerektiğini vurgulamıştır. Osmanlı Devleti döneminde müzeciliğin geri kalmasını kıyaslamalar yaparak dile getiren Arık, eleştirilerini nazık bir dille ve küçümseyerek değil, daha iyi olabileceğini belirterek yapmıştır. Ancak, umudunu kaybetmeyerek Cumhuriyet döneminde daha iyilerinin yapılması için adımların atıldığını belirterek, Avrupa'dan daha ileri seviyede Türk müzeleri yapılacağı konusunda iddialı olmuştur. Müzecilik alanında görüşlerini belirtirken, Avrupa müzeleri ile Türk müzeleri arasında kıyaslama yapmıştır. Yukarıda belirttiğimiz üzere ilk koleksiyonlar Avrupa'da meydana gelmiş ve ilk müzeler kurulmuştur. Ardından, ilk milli müzenin Fransa'da kurulmasıyla müzecilik gelişmeye başlamıştır. Avrupa müzelerinde meydana gelen koleksiyonlar, dünyanın farklı bölgelerinden getirilmiştir. Remzi Oğuz Arık, bu eserlerin savaşlarda yenilen devletlerin saraylarından ve kiliselerinden çalınarak kendi saraylarında götürdüğünü iddia etmektedir. İddiasını sadece belirtmekle kalmayıp, yazılarında bu konuda detaylı açıklamalar yapmıştır. Rönesans döneminde Avrupa hükümdarları için bu durum hak olarak görüldüğünü ifade ederken, Osmanlı hükümdarlarının ise başka milletlere ait eserlerin bir araya toplayıp koruduğunu belirterek karşılaştırma yapmıştır. Ayrıca, Batı'nın büyük bir ihtirasla tüm dünyayı zapt etme çabasında olduğunu ve Osmanlı topraklarında Avrupalıların geziler ve kazılar yaptığını sert bir dille eleştirdiği görülmektedir (Arık, 1947a, ss. 62-68, 1953b, ss. 8-10).

Remzi Oğuz Arık'a göre Türk müzeciliğinin üç büyük ayrıcalığı vardır. Birincisi, Türk toprakları birçok eski medeniyeti kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda Türk müzeleri insanlık tarihinin en büyük zenginliklerini sergileme şansına sahiptir. İkincisi, Türk müzelerindeki eserlerin tamamı, Türk topraklarında çıkarıldığından hangi eserin nerden çıkarıldığını bilmek arkeoloji için imtiyazdır. Üçüncü olarak, tüm bu şartlar neticesinde Türk müzeleri dünyanın her zaman en zengin müzeleri olma kudretine sahiptir. Bu ayrıcalıklar, Amerika ve Avrupa'daki müzelerde nadir rastlanan nimetlerdir. Ayrıca Remzi Oğuz Arık'a göre Türk müzecilerinin başlıca iki görevi vardır. Bunlardan biri, Türkiye Cumhuriyeti sınırları

içinde tarihi miras niteliği taşıyan zenginliklerin, kısaca belgelerin başka illere naklini durdurmaktadır. İkinci görevi ise bu belgeleri toplamaktır (Arık, 1953b, ss. 5-6).

Müzeciliğin gelişmesiyle antikacılığın da ortaya çıktığını belirten Remzi Oğuz Arık, antika dükkanlarını eleştirmiştir. Eski eserlerin antikacıların zevkine ve keyfine göre, hatta satılma ihtimallerine göre sergilendiğini ve burada eski eserlerin sefillik içinde yaşadıklarını belirtmektedir. Bu nedenle, antika dükkanları esir pazarı olarak nitelendirmiştir. Ayrıca bu dükkanları harman yerine benzeten Arık, soylu ailelerin kızlarının uğrak yeri olduğunu da müzecilik yazılarında belirtmiştir. Eski eserlerin parçalanarak ve teşhir edilerek satıldığı bu dükkanlarda eserin sanat benliği düşünülmemiştir. Bu bağlamda, antikacılar için önemli olan eserin borsadaki değeridir. Antikacılar, eski eserlerin medeniyet tarihindeki yeri ve önemine dikkat etmedikleri için Remzi Oğuz Arık'ın eleştirilerine maruz kalmıştır. Bunların yanı sıra, Türk müzeciliğinin eğitim mesellerine de önem veren Remzi Oğuz Arık, 1925'ten önce müzelerde yetişen sanat ve arkeoloji personellerinin tamamen tesadüf ve şans eseri olduğunu belirtmektedir. Osman Hamdi Bey'in Sanayi-Nefise Mektebinden başka bu alanda eğitim kurumunun olmadığını üzerinde durmuştur. Bunun dışında, İstanbul Darülfünunu'nda sanat tarihi derslerinin olduğunu ve buranın amacının umumi kültüre hizmet olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet döneminde ise İstanbul Üniversitesi'nde Arkeoloji ve Sanat Tarihi kürsülerinin kurulduğunu, ardından 1935-1936 yıllarında Ankara Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin büyük bölümünü tarih ve arkeoloji alanına ait olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, bu dönemde yeni meslek sahibi adayların Millî Eğitim Bakanlığı'nın müzeler dairesi ve üniversiteler ile yakından ilgilendiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, Remzi Oğuz Arık müzecilik alanındaki ilerlemeleri göz önünde bulundurarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu alanda ne kadar titizlikle çalıştığını vurgulamaktadır (Arık, 1953b, s. 7).

Müzecilik açısından kazılar konusuna değinen Remzi Oğuz Arık, Türkiye'de yabancı arkeologların ve Türklerin birlikte yaptığı kazılara yer vermiştir. Buradan anlıyoruz ki yabancı arkeologların yaptığı kazılara devlet komiseri atandığı gibi Türk arkeologlar ile yabancı arkeologlar birlikte yazı yürütebiliyorlardı. Ayrıca devlet komiserini o dönemde Millî Eğitim Bakanlığı'nın yaptığını Arık'ın makalelerinde rastladığımız bilgiler arasındadır.

Komiserlerin görevi, güvenliği sağlamaktan ziyade bilimsel iş birliği yapmaktır. Bir diğer konu ise anıtların korunmasıdır. Cumhuriyet döneminde, Abideleri Koruma Komisyonu adında Müzeler Dairesine bağlı komisyon kurulmuştur. Eleman ve bütçe yetersizliği ile merkezlerdeki müzelerin onarımına başlamıştır. Yalnızca beş kişilik eleman ile kurulan komisyonun, dönemin şartlarında oldukça verimli çalıştıklarını, Remzi Oğuz Arık'ın kaleminden öğreniyoruz. O dönemde yeni kurulan Cumhuriyetin müzeler konusundaki hassasiyetine değinen Arık, bu dönemin toplama biriktirme devri olduğunu belirtmektedir. Öte yandan, müzelerdeki teşhir konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Eski eserlerin korunması, muhafaza edilmesi ve teşhir edilmesi konusunda müzecilerin sistemli ve bilinçli olmadığından yakınmıştır. Ona göre, eserlerin korunması tamamen tesadüfi bir durumdur. Cumhuriyet dönemi müzeciler

konusunda Halil Ethem Bey'i bu eleştirilerin dışında bırakan Arık, onu Türk müzeciliğini dünyaya kazandıran neslin ikinci ismi olarak nitelendirmektedir.⁴⁸ Halil Ethem Bey dışında Tahsin Öz, Theodor Makridi, Aziz Oğan gibi önemli müzecileri de saygı ile anmış eleştirilerin dışında tutmuştur(Arık, 1947a, ss. 64-65).

⁴⁸ Halil Ethem Bey, Osman Hamdi Bey'in kardeşidir (Kuruloğlu, 2009).

3. BÖLÜM

ARKEOLOJİ

3.1. Arkeolojinin Tarihsel Gelişimi

Geçmiş, insanın en çok ilgilendiği konular arasındadır. Bu merakını arkeoloji biliminin yardımıyla gidermektedir. Arkeoloji kelimesi Antik Yunancada “eski” manasına gelen “arkhaios” ile “bilim” manasına gelen “logos” sözcüklerinden türemiştir. Bu şekilde “eskinin bilimi” olarak Türkçeye çevirebiliriz. Arkeoloji, eski kültürlerin ve medeniyetlerin günümüz dünyasına ulaşabilen maddi kalıntılarını inceleyen ve bu kalıntıları onarmaya çalışan bir bilim dalıdır (Gölbaş, 2016, s. 302; Özdoğan, 2016, s. 19; Sevin, 1995, ss. 17-18). Eski kültürlerden kalan maddi kalıntıların çoğu toprak altında kaldığı için çoğu zaman kazı yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda arkeoloji bilimi, oldukça karmaşık kazı teknikleri ile kendine çalışma alanı oluşturmaktadır. Burada kısaca arkeolojiye kazı bilimi demek yerinde olacaktır. Ancak arkeoloji bilimi bunla sınırlı değildir. Arkeoloji bilimi ile uğraşanlar, eski kültürlerle ait kültür varlığı olarak sınıflandırılan belgelerden derledikleri bilgilerle geçmişe ışık tutarak yok olmuş kültürleri literatüre katmaya çalışmaktadırlar. Arkeoloji denilince insanların aklına gelen ilk konu eski paralar, altınlar, hazinelerdir. Oysa bunlar arkeoloji hakkında bilinçsiz ya da define avcılarının hayallerinden ibarettir. Bu konular arkeoloji biliminin doğal olarak ilgilendiği alanlardır, ancak bunlar sadece bütünün küçük bir parçasıdır.

Arkeoloji, gerçek bir bilim dalı olmakla birlikte, tüm bilimlerin ortaya çıkışı gibi insanın merakının bir ürünüdür. Amacı ise eski uygarlıkların kültürlerini, yaşam şekillerini ve sorunları üzerinde çalışarak insanlığın karanlık geçmişini aydınlatmaktır. Arkeolojinin zamansal olarak kapsama alanı, ilk insanın kullanılabilir ilk aleti yapmasıyla başlar ve dünya kadar gelir. Fakat ilk insanın tanımı ele alınışa ve bilim dallarına göre farklılık göstermektedir. Biyoloji, antropoloji ve fizik gibi bilimlerde insanın tanımı, 5 milyon yıl önce fiziki olarak diğer primatlardan farklı görünmesiyle başlamaktadır. Hiç şüphe yok ki, bu dönemde bazı ilkel aletler kullanılmıştır. Ancak bu aletlerin ilkel olması ve gelişmiş güzel kullanılması sebebiyle arkeolojik olarak tanımlamak zor olacaktır. Arkeolojik anlamda insanın tanımı, birçok primatların yaptığı gibi nesneleri gelişmiş güzel alet olarak kullanmaları değildir. Öğrendikleri deneyim ve becerileri diğer toplumlarla paylaşımlarını ve bir sonraki kuşaklara aktarmalarıdır. Bu da insanı diğer canlılardan ayırmaktadır. Yani arkeoloji yaklaşık olarak 2,5 milyon yıl önce başlamaktadır. Bunun anlamı, arkeoloji bilimi insanların gelişmiş güzel yaptıkları aletlerden değil, gelişmiş güzel yaptığı aletleri toplumlarla paylaşması ve bir sonraki nesle aktarmasıyla başlamaktadır. Kısacası, eski çağlardaki insanların edindikleri deneyimleri, bu deneyimleri toplumlarla paylaşarak ve gelecek kuşaklara aktarmaları ile arkeoloji bilimi ilgilenmektedir. Bir bilim dalı olarak arkeoloji gelişmeye başladığında, kapsam alanı toplumun üst yapısına ait maddi kalıntılarla ilgilenmiştir. Bu bağlamda sanat tarihi birlikte düşünülmüştür. Bu dönemde

arkeoloji bilimi ile ilgilenenler, heykel ve süslemeler içeren tapınaklar, saraylar ve sur gibi yapılar üzerinde çalışmışlardır. Bu yapıların tarihlendirmesi ve üslup olarak değerlendirmesi yapılmıştır. Günümüzde ise arkeoloji, insan hayatını etkileyen ve ilgilendiren her türlü kalıntı ile ilgilenmektedir (Dikkaya, 2003, s. 183; Özdoğan, 2006, ss. 43-44)

Arkeolojinin bir kavram olarak ortaya çıkışı, Rönesans ile başlamaktadır. Bu dönemde Batı'da Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına karşı duyulan merakla yazılı kaynaklar okunarak yorumlanmaya çalışılmıştır. Batı, yalnızca okumakla kalmamış, kendi uygarlıklarını bu temel üzerine kurmaya çalışmıştır. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına duyulan bu ilgi yalnızca yazılı kaynakları okumakla sınırlı kalmamış, mimariye de ilgi artmıştır. Bu bağlamda, kim tarafından yapıldığı belli olmayan yapıların gözlemlenmesi ve incelenip açıklanmaya çalışılması ile başlamıştır. Fakat insanlığın geçmişini fiziki kalıntılara göre açıklamaya çalışanlar, zaman içerisinde gözlemin yeterli olmadığını kazıların yapılması gerektiğinin farkına varmışlardır. Bu kazılar ilk etapta define kazıları mahiyetlidir. Veli Sevin'e göre, bu kazılar insanlık tarihi konusunda çok az bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, ilk kazıların en iyi örneği 1709-1715 yılları arasında Avusturyalı General Prince d'Elboeuf'un İ.S. 79'larda Vezüv Yanardağı'nın patlaması sonucu yok olan Pompei ile Herculaneum'da yaptığı çalışmadır (Sevin, 1995, s. 18,34). Pompei şehrinin lavlarla örtülü olan tiyatrosu, maden ocağı gibi geliş güzel delikler yıkıma uğratılmıştır. Bu çalışmayı bilimsel olarak nitelendirmek imkansızdır, çünkü bu kazı neticesinde elde edilen materyallerin tanımlanması ve yapıldıkları dönem ya da kimler tarafından yapıldığının analizi yapılmamıştır. Bu nedenle bu kazı defnecilik olarak nitelendirilmektedir. Ancak, insanlık tarihinin yazılı kaynaklarda belirtilenden daha çok zengin olduğunun göstergesi olarak atılan önemli bir adımdır.

3.2. Osmanlı Devleti'nde Arkeoloji

Arkeoloji bilimi, Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda gelişim göstermiş 20. yüzyılda ise ortak disiplinlerin desteği ile şekil alarak bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Bilim dallarının ortaya çıkışı genellikle toplumsal olaylar ve düşünce akımları gibi faktörlerle ilişkilidir. Buna en güzel örnek, 1830 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Luksor dikilitaşını Fransa'ya hediye etmesidir.⁴⁹ Osmanlı arkeolojisinin ortaya çıkışı, Avrupa devletleri ile olan siyasi ilişkiler doğrultusundadır (Bahrani vd., 2022, ss. 21-24). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, Avrupa'dan gelen temsilcilerin padişahlardan aldıkları izinlerle Osmanlı toprakları üzerinde bulunan tarihi eserlerin talan edilip yurt dışına götürülmesiyle başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yer üstünde ve yer altında bulunan eski eser zenginlikleri, dünyada görülmeyecek kadar fazladır (Koşay vd., 2013, ss. 236-238). Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve Ege uygarlıkları gibi geçmiş dönem yaşantılarının gözle görülecek kadar ihtişamı dünyada

⁴⁹ Bu eseri taşımak için özel bir gemi inşa edilmiştir. Geminin kaptanı bu eser hakkında; Türkler cehaletlerinden dolayı eserin kıymetini bilmediklerini bu yüzden eski eserlerin kıymetini bilen Avrupalıların bu esere sahip olmayı hakkettiklerini aktarmaktadır (Bahrani vd., 2022, s. 24).

hiçbir coğrafyada mevcut değildir. Bu yüzden Avrupalı seyyah ve eski eser toplayıcılarının büyük dikkatini çekmiştir. Anıtsal ve görkemli bu kalıntılar, Anadolu coğrafyasının hemen her köşesinde çok sayıda mevcuttur (Özdoğan, 2016, ss. 185-186). Ancak Osmanlı Devleti, bu kültürel mirasın bilincinde olmadığı görülmektedir. Eski eserlere verilen değer, hammadde olarak yeniden dönüştürmekten öteye gidememiştir. 1554'lü yıllarda Avusturya elçiliği yapan Ogie Ghiselin Busbecq'in mektuplarında, Osmanlı topraklarında yaşadığı anılarından bahsetmektedir. Bu anılar arasında, Bizans ve Roma'dan kalan madeni paralara Türklerin "gavur mangırı" tabiri kullandıkları ve bu paraların ticari bir değeri olmadığı için eritip kupa yapıldığına dair bilgiler bulunmaktadır (Busbecg, 1974, ss. 24-25). 15. yüzyılın sonlarından başlayarak Batılı araştırmacılar, Osmanlı topraklarına keşif yaparak eski eserlere ait kalıntıları kayıt altına almışlardır. Osmanlı vatandaşları ise buna anlam verememiş ve Batılıların tuhafıkları olarak yorumlamışlardır. Çünkü batıdan gelip dillerini bilmedikleri bu insanların yıkıntı ve harabeleri incelemesi onlara anlamsız gelmektedir. Ancak 18. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'da müzelerin kurulması, Osmanlı diplomatlarının da akıllarında soru işareti bırakmıştır (Madran, 1985, s. 513). Çünkü Avrupa'da müzeler, devletlerin güç gösterisi olarak nitelendirilmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa'ya eğitim için gönderilen Osmanlı gençlerinin etkisiyle Avrupa'daki kurumların benimsendiği görülmektedir. Bu bağlamda, Avrupa'nın neden bu kadar eski eserlere ilgi gösterdiği hakkında oluşan sorular cevaplanmıştır (Özdoğan, 2016, s. 186). Tanzimat'ın etkisiyle Batı kurumlarını kavrayan Osmanlı Devleti, kültürel boyutta Batılılaşmanın etkenlerinden birinin de müzeciliğin geliştirilmesi ile olacağına inanmıştır. Osmanlı Devleti, 1744'lü yıllarda müzecilik alanında çalışmalara başlayarak Aya İrini'de Harbiye Ambarı adıyla eski savaş aletlerinin toplanması ve ardından Tanzimat'ın etkisiyle 1846 'da eski eserlerin Harbiye Ambarı'na getirilmesiyle müzeciliğin temelleri atılmıştır.

Osmanlı'da sanat faaliyetleri, Sultan Abdülmecid'den sonra Sultan Abdulaziz tarafından da desteklenmiştir. Özellikle Sultan Abdulaziz'in Avrupa seyahatinde gezdiği eski eser koleksiyonları onu etkilenmiştir. Bu süreç, aslında Osmanlı Devleti'nin toplumun eğitimi için belirli çabalara girdiği dönem olduğu görülmektedir. Ardından Albert Dumont tarafından Mecmua-ı Asar-ı Atika kataloğu hazırlanmıştır (Özdoğan, 2016, s. 187). Devam eden süreçte eyaletlere tezkere gönderilerek müze koleksiyonunun zenginleşmesi için çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Eski eserlerin toplanması hususunda bir ilerleme kaydedilmeyince 1870 yılında yeni bir tezkere gönderilmiştir. Bu teskereden sonra İstanbul'a Trablusgarp'tan, Selanik'ten, Afrika ve Girit'ten eski eserler gelmeye başlamıştır. Müzecilik bölümünde bahsettiğimiz üzere, müzecilik alanında bu dönemde ilerlemeye dair ilk adımlar atılmış. Ancak arkeolojik kazılar ile ilgili herhangi bir koruyucu bir yasanın olmadığı görülmektedir. Yabancı araştırmacılar, Babaali'den aldıkları izinle kazı yapabilmektedirler. Bu bağlamda yabancılar, maddi ve manevi değer taşıyan eski eserler gün yüzüne çıkartmış, özellikle maddi değeri olan buluntuları kendi ülkelerine götürmüşlerdir (Bahrani vd., 2022, s. 36; Madran, 1985, s. 526; Mansel, 1960, s. 295).

Dönemin aydınlarından olan İbrahim Ethem Paşa'nın oğlu olan Osman Hamdi Bey,⁵⁰ babasının etkisiyle 1881 yılında Müze-i Hümayun kurumunun başına getirilmiştir. Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun'a müdür olarak atanması ile Osmanlı Devleti'nde müzecilik ve arkeoloji alanında yeni bir dönem başlamıştır. ⁵¹ Osman Hamdi Bey, müze müdürlüğü görevine atandığında büyük bir azimle arkeoloji ve müzecilikle ilgili çalışmalarına başlamıştır. Osman Hamdi Bey, bir taraftan müzelerle ilgili bilimsel düzenlemeler yapmaya çalışırken, öte yandan yabancı arkeologlar getirip kataloglar hazırlanması için çalışmalar yapmıştır. O yıllarda İstanbul'da bir çalışmış olan dönemin ünlü Fransız arkeoloğu S. Reinach, müzeler ve arkeoloji ile ilgili Osman Hamdi Bey'e ilmi desteğini esirgememiştir (Cezar, 1971, s. 215).

1883 ve 1895 yılları arasında Osmanlı toprakları üzerinde Müze-i Hümayun adına ilk milli kazıları gerçekleştirmiştir.⁵² Böylece arkeoloji tarihinde milli kazılar dönemi başlamıştır. Müze-i Hümayun adına ilk kazı çalışmasını 1883'te Adıyaman sınırları içerisindeki Nemrut Dağı'nda yapmıştır.⁵³ Bu kazının başında özellikle Osman Hamdi Bey bulunmuştur. Osman Hamdi Bey, arkeoloji alanında tümüyle bir eğitim almamış olmasına rağmen Nemrut kazısı arkeologlar tarafından başarılı görülmektedir. Müze-i Hümayun adına yapılan kazılardan biri de Sayda kazısıdır. Bu kazı ile Osman Hamdi Bey o dönemde dünyanın en zengin ve parlak kazısını yaparak arkeoloji literatürüne geçmiştir. Bu kazı neticesinde İstanbul Müzesi dünyanın en zengin lahit koleksiyonuna sahip olmuştur. Sayda kazısı ile Türk arkeolojisi ve Türk müzeciliği dünyaya adını duyurmuştur. Sayda kazısının arkeoloji literatürüne büyük katkısı olmuş ve İstanbul Müzesi'nde ek binaların yapılmasına neden olmuştur. Avrupa ve Amerika'dan birçok arkeoloğun dikkatini çeken Sayda'da Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğü döneminde iki kez kazı yapılmıştır, ancak ikinci kazı birincisi kadar parlak değildir.⁵⁴

50 Osman Hamdi Bey 1842 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk öğrenimini İstanbul'da tamamlayıp 1857'de hukuk eğitimi için Paris'e gitmiştir. Burada hukuk öğrenimine devam ederken Paris Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda resim dersleri almış ve arkeoloji bilimi ile ilgilenmiştir. Resime olan ilgisi gittikçe artan Osman Hamdi Bey, çeşitli sergilerde eserlerini sergilemiştir. Paris'teki eğitiminden sonra çeşitli devlet memurluğu görevlerinde bulunan Osman Hamdi Bey, resim yapmaktan vazgeçmeyip milletler arası sergilere katılmıştır. 1881 yılında dönemin Müze-i Hümayun müdürü olan Philipp Anton Dethier'in ölümü ile onun yerine atanmıştır (Cezar, 1971, ss. 140-153; F. Gündüz, 2007, ss. 468-469; Mansel, 1960, ss. 291-297).

51 Türk arkeolojisini Güven Arsebük 4 döneme ayırmıştır. Ancak her zaman kesin sınırlarla ayırmanın mümkün olmadığını belirterek, birinci dönemi Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olarak göreve başladığı tarihe kadar olan süreyi kapsadığını ifade etmiştir. Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne başladığı tarihten Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan dönem ikinci dönem. Cumhuriyet'ten 1950'li yıllara kadar üçüncü, bu tarihten itibaren günümüze kadar olan dönem ise dördüncü dönem olarak ifade etmektedir. (Arsebük, 1983, ss. 68-69).

52 Osman Hamdi Bey'den önce resmi görevlendirmeye eski eser araştırmaları ve kazılar ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Nitekim Müze-i Hümayun adına yabancı arkeologlar tarafından yapılmıştır (Cezar, 1971, s. 264)

53 Osman Hamdi Bey Müze-i Hümayun'da göreve başlamadan önce Profesör Sester Nemrut Dağı keşfini yapmıştır. Prof. Sester burada Kral Antiohos'un mezarını ve bazı kalıntıları keşfetmiştir. Nemrut Dağı ile ilgili Dr. Puchstein rapor yazmıştır. Bu rapor Berlin Müzesi tarafından 1882 yılında yayınlanmıştır. Bu raporun ardından Berlin'den bölgeye bir heyet gelmiştir. Osmanlı hükümeti bölgeye olan bu ilgiden dolayı olayın ciddiyetine varmış ve bölgeyi incelemesi için Osman Hamdi Bey ve Sanayi Nefise Mektebi hocaları olan Oskan Efendi'yi göndermiştir. Nemrut kazısı böylece gerçekleşmiştir (Cezar, 1971, s. 273).

54 İkinci kazı Makridi tarafından idare etmiştir.

Müze-i Hümayun adına yapılan kazılardan bir diğeri ise Lagina kazısıdır. 1891-1892 yılları arasında yapılan bu kazı, Osman Hamdi Bey'in idaresinde gerçekleştirilmiştir ve Osman Hamdi Bey'in Sayda kazısından sonraki en başarılı kazısı olarak kabul edilmektedir. Burada, Arkeoloji Müzesi'nin en değerli parçaları arkeolojik çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun müdürlüğü döneminde onun görevlendirmeleri ile pek çok kazı yapılmıştır. Bu görevlendirmeler zaman zaman mimar oğlu Edhem Bey, kardeşi Halil Edhem Bey ya da Müze-i Hümayun adına çalışan yabancı arkeologlar tarafından yapılmıştır. Tralles (Aydın) Kazısı, Alabanda Kazısı, Rakka Kazısı, Boğazköy ve Alacahöyük Kazıları, Akalan ve Langaza Kazıları, Sakçagöz Kazısı, Sidamara Kazısı, Bozhöyük Kazısı, Rodos ve Taşöz Kazıları, Yortan Kazısı, Notion Kazısı, Kadeş Kazısı, Gorikos Kazısı, Tedmür Kazısı, Irak'ta Mahmudiye (Sıpara) Kazısı, Osman Hamdi Bey'in döneminde Müze-i Hümayun adına yapılan kazılardır(Cezar, 1971, ss. 264-273).

Osman Hamdi Bey, müze müdürlüğü döneminde kazıların yanı sıra, yurt dışına eski eserlerin kaçırılmasını engelleyecek olan Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin⁵⁵ yeniden hazırlanıp yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Osman Hamdi Bey, yurt dışına eski eserlerin taşınmasını kısmi olarak engellemiş ve İstanbul Müzesine katkı sağlamıştır. Ancak Avrupalılar, bu nizamnameden rahatsız olmakla birlikte, saraydan aldıkları özel izinlerle eserleri kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Anlaşıldığı üzere, Osman Hamdi Bey eski eserlerin yurt dışına kaçırılmasını tamamen engelleyememiştir. Ancak bu nizamname, eski eserleri koruma açısından atılan ciddi bir adımdır (Bahrani vd., 2022, s. 36; Z. Çelik, 2016, s. 32; Özdoğan, 2016, ss. 192-194; Üçsu, 2022, ss. 43-47).

Osmanlı Devleti'nin eski eserlere karşı bakış açısı başlarda yabancı devletlerle olan ilişkileri doğrultusunda ilerlerken, sosyal alanda halkın anlamlandıramadığı bir durum halindedir. Osmanlı'da ilk müzenin oluşturulmasıyla arkeoloji de bilim olarak gelişmeye başlamıştır. Yurt dışından gelen ünlü arkeologların etkisiyle Osmanlı arkeolojisi, dünya arkeoloji literatürüne ciddi katkılar sağlamıştır. Osman Hamdi Bey'in Osmanlı arkeolojisine katkıları ise göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Osman Hamdi Bey'in Müze-i Hümayun müdürlüğüne getirilmesiyle Osmanlı arkeolojisinde yeni bir dönem başladığı görülmektedir. Ayrıca, Osman Hamdi Bey, ilk Türk arkeologu unvanına sahiptir. 1910 yılında vefatının ardından, yerine kardeşi Halil Ethem Bey geçmiştir.

55 Asar-ı Atika Nizamnamesi, ilk olarak 1869 yılında hazırlanmış olup, koruyucu bir nizamname niteliği taşımamakla birlikte, suistimal edilebilecek maddeler içermektedir (Eldem, 2022, s. 243).

3.3. Cumhuriyet Dönemi Arkeoloji Çalışmaları

Yukarıda belirttiğimiz gibi, arkeoloji bilimi 20. yüzyılın ortalarına kadar birçok devletin ulus devlet olma çabaları etrafında gelişmektedir. Bu bağlamda, arkeoloji bilimi insanlık tarihinin yadsınamaz bir parçasıdır. 20. yüzyılın ortalarından günümüze kadar gelen süreç içerisinde, devletlerin görüşleri, ideolojileri ne olursa olsun, arkeoloji biliminin gelişmesi için gündemlerinde tutmuşlardır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti de, Osmanlı Devleti'nin külleri üzerine kurulan yeni bir devlettir. Bu bağlamda, yeni bir ulus inşa etmek için arkeolojiden faydalanılmaması beklenemez bir durumdur. Belirttiğimiz üzere, bağımsızlığını ilan eden her ulus varlığının temellerini ispat etmek için arkeolojiye yönelmiştir. Ancak burada Türk arkeolojisinin gelişme nedenini yalnızca bu çerçevede değerlendirmek doğru olmayacaktır. Çünkü Yeni Türk Devleti'nin kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün arkeoloji ve tarihe olan ilgisinin Türk arkeolojinin gelişiminde hatırı sayılır bir etkiye sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk'ün henüz gençlik çağlarında doğduğu şehir olan Selanik'te bir kazıya katıldığı bilinmektedir. Bunun yanında, Truva harabelerini Çanakkale Savaşı'ndan önce gezdiği ve bu bölgenin krokisini çizdiği bilinmektedir. (Özdoğan, 2016, s. 195). Bu bağlamda, Türk arkeolojisinin gelişimi yukarıda bahsettiğimiz diğer devletlerdeki gelişimden geç de olsa avantajlı durumdadır. Ayrıca, yukarıda belirttiğimiz üzere Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde arkeoloji alanında yapılan yenilikler ve Osman Hamdi Bey'in çalışmaları, Cumhuriyet döneminde arkeoloji biliminin sağlam zemin üzerine kurulmasını sağlamıştır. Osmanlı döneminde Osman Hamdi Bey'in çabaları ile başlayan Türk arkeolojisini koruma çabaları, kardeşi Halil Edhem Bey ile devam ettiği görülmektedir. Ayrıca, Halil Edhem Bey Cumhuriyet döneminde, yani 1931 yılında emekli olana kadar müzecilik ve arkeoloji alanında, gerek sahada gerek müzelerde devam etmiştir(Koşay, 1967, s. 416).

Yukarıda belirttiğimiz üzere, Osmanlı Devleti'nin son döneminde kültür varlıkları hakkında yapılan düzenlemeler, Osman Hamdi bey geleneği ve Cumhuriyet'in temel düşünsel yapısıyla birleşerek Edhem Bey ve Aziz Ogan tarafından yeni bir boyut getirilerek devam ettiği görülmektedir(Özdoğan, 2006, s. 53). Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında yetkin uzman sayısının az olması göz ardı edilmemelidir. Bu dönemde devletin faydalanabileceği uzmanlar, İstanbul'da bulunan Arkeoloji Müzesi personellerinden ibarettir. Ankara'nın imarı için yapılan çalışmalarda kurtarma kazıları yapıldığı bilinmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere, Türkiye Devleti elindeki kısıtlı imkân ve personelleri verimli kullanmaktadır. 1924 yılından sonra, Ankara'da yapımı planlanan tüm kamu kurumu binaları için İstanbul'dan getirilen uzmanlara kurtarma kazıları yaptırıldığı görülmektedir. Bu kazılarda rastlanılan Roma Hamamı gibi alanlar, kamu binası planının dışında bırakılarak arkeolojik park olarak değerlendirilmiştir.⁵⁶

⁵⁶ Bu dönemde Ankara'da yapılan kurtarma kazıları şu şekildedir; 1920 ile 1926 yılları arasında İstasyon Tümlüsleri, 1925 Ankara Demirköprü, 1933 Etimesgut Höyüğü, yine 1933'te Ankara Kalesi ve İsmet Paşa Mahallesi, 1938'de Tayyare Meydanı ve son olarak 1940 yılında Orman Çiftliği'nde yapılmıştır. Ayrıca bunlardan

Türkiye Devleti, arkeoloji işlerinde gelişmeler yaparken sadece İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ndeki uzmanlardan değil, yurt dışından çağırdığı uzmanlardan da destek almıştır.

Cumhuriyetin ilanı, birçok alanda olduğu gibi kültür alanında da yeni bir çığır açmıştır. Nitekim hafriyatlarda da yeni bir çığır açılarak aktif dönem başlamıştır. Hamit Zübeyir Koşay'a göre, Türk arkeoloji tarihinin üçüncü dönemi başlamıştır(Koşay, 1967, s. 417). Remzi Oğuz Arık, bu dönemi "*müze ve arkeoloji, sanat işlerimizin tesadüfe bırakılmamaya başladığı devir*"(Arık, 1941c, s. 840) olarak ifade etmektedir.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilanıyla Mustafa Kemal Atatürk Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olmasıyla, sıra Türkiye Devleti'nin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik alanda reformlar yapmaya gelmiştir. Yapılan bu reformların içerisinde en önemli olan ve konumuzun merkezi olan eğitim reformudur. Bu bağlamda, dönemin karakteristik özelliklerine uygun eğitim reformları yapılırken, Türk tarihi ve kültürü araştırmalarına ağırlık verilmiştir(Gölbaş, 2016, s. 308). Türkiye Devleti'nde arkeoloji biliminin gelişmesine sebep olan dört gelişme etkin rol oynamaktadır. Bunlardan birincisi, yurt dışına arkeoloji eğitimi görmek için gönderilen öğrencilerdir. İkincisi, İstanbul Üniversitesi'nde Tarih kürsüsü kurulmasıdır.⁵⁷ Üçüncüsü, Türkiye Devleti'ne birbiri ardına akın eden yabancı arkeologlar⁵⁸ ve bunların kurduğu arkeoloji enstitüleridir. Dördüncü gelişme ise Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıdır.⁵⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün çabaları ve yapılan yenilikler kısa sürede meyvesini vererek Türk arkeologları yetiştirmiş ve Türk arkeologlar yabancı uzman desteği olmadan da kendi kazılarını yapmaya başlamıştır. Ancak ilk Türk arkeologların yaptığı kazılara kadar gelen süreçte, Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt gezilerinde ören yerlerini ve müzeleri incelemesi de yerli kazıların bir an önce başlamasında önemli bir faktördür. Bu bağlamda, 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Konya gezisi sırasında dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü'ye çektiği telgraf dikkatimizi çekmektedir. Bu telgraf, arkeolojik buluntulara verilen değeri gözler önüne sermektedir. Telgraf içeriğinde, yurdumuzun bir çok yerinde paha biçilemez eski uygarlıklara ait eserlerin Türkiye Devleti tarafından korumaya alınması ve bu değerlerin tasnifleri içi öğrenci yetiştirilmesi hakkındadır(Özgünel, 1986, s. 900). Nitekim Türkiye Devleti 1925'lerden itibaren yurt dışına öğrenci gönderilmesi hakkında çalışmalar yapmaktadır. Ancak bu telgraftan sonra 1936 yılında Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulduğu görülmektedir. Tüm bu çalışmalar, Türkiye Devleti'nde arkeolojini temellerinin atılmasına ve arkeolojinin bugünkü

en kapsamlısı Makridi Bey'in 1924 yılında yapmış olduğu Frig Tümülüsleri ve 1931 yılından itibaren Türk-Alman ortak yürütülen Roma Hamamları kazılarıdır(Özdoğan, 2016, s. 202).

57 1933 yılında yapılan üniversite reformu ile İstanbul Darülfünunu, İstanbul Üniversitesi adını almıştır. Ayrıca Edebiyat Fakültesi'nde 12 bölüm kurulmuştur. Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi dersleri ise Tarih bölümünde okutulmuştur(Tütüncü vd., 2020, s. 292).

58 Eğitim alanında yapılan yenilikler çerçevesinde yurt dışından yabancı profesörler getirilmiştir özellikle Nazi Almanyası'ndan kaçan Musevi bilim insanları Türkiye'ye gelmişlerdir(Ünar, 2020, s. 134)

59 Burada arkeoloji biliminin gelişmesinde bir diğer önemli nokta olarak verdiğimiz Türk Tarih Kurumu tezimizin içeriği gereği ilereleyen bölümlerde yer vereceğiz.

halini almasına neden olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz üzere, ilk Türk kazılar Ahlatlıbel, Gavurkale, ve Alacahöyük kazıları, 1932 ile 1938 yılları arasında Türk Tarih Kurumu tarafından başlatılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk bu kazıları yakından takip ettiği bilinmektedir. Bu bağlamda, kazıların devam etmesi için ekonomik olarak da desteklemek isteyerek, kurmuş olduğu vakıftan buraya kaynak sağlamıştır(Özgüç, 1987, s. 115). Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün yazmış olduğu vasiyetnamede kişisel mirasından Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'na pay ayırdığı bilinmektedir.(Ünar, 2020, s. 134)

Arkeoloji çalışmalarının devam etmesi için maddi kaynak elbette önemlidir. Fakat bunların yanında, Mustafa Kemal Atatürk kendisi vefat ettikten sonra da arkeolojiyle birlikte kültür çalışmalarının devam etmesi için Türk Tarih Kurumu başkanı olan Hasan Cemil Çambel ve Afet İnan'a bazı direktiflerde bulunmuştur. Bu direktifler doğrultusunda Türk arkeolojisinin adım adım ilerlediğini görmekteyiz(Özgünel, 1986, s. 900). Bu direktifler içerik olarak şu şekildedir;

Arkeolojik değer taşıyan her türlü malzeme ve yapıları bulup toplayıp restore etmek; 1933 yılında Hamit Zübeyir Koşay'ın başkanlık ettiği ve devletin, Milli Eğitim Bakanlığı adına başlattığı Ahlatlıbel kazıları bu maddenin gereğinin yapıldığı ilk adım olarak nitelendirilebilir (Koşay, 1934, s. 4). İkinci adım ise aynı yıl tüm olanaksızlıklara rağmen, bir sonraki başlıkta detaylı bahsedeceğimiz Remzi Oğuz Arık'a ait Karalar kazısıdır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak 1935 yılı, arkeoloji için dönüm noktası olmuştur. Çünkü Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş amacına binaen ilk kazısı olan Alacahöyük kazısını gerçekleştirmiştir. Ayrıca Alacahöyük kazısı, Türk arkeolojisinin ilklerinden biri olması açısından büyük önem taşımaktadır. Alacahöyük kazısı bu bağlamda ilk ulusal kazı niteliği taşımakla beraber Türk Arkeolojisi'ni kendi kaynakları ile adını dünyaya duyurduğu kazıdır(Özgünel, 1986, s. 902).

Bu direktiflerin diğerleri, Türkiye Devleti sınırları içinde bulunan tarihi eserlerin tahrip olması, çalınması, kaçak kazılarla tahrip edilmesi veya satılması gibi durumlara karşı gerekli tedbirleri almayı içermektedir. Devletin yetkili olduğu her bölgede propaganda faaliyetleri düzenleyerek arkeolojik değer taşıyan ören yerlerinin ve eserlerin Türk halkına ait olduğunu vurgulamak. Ayrıca tarihi eserlerin korunması için devletin ulaşamadığı yerlerde halka bu değerleri muhafaza ettirmek. Müzeler ve kütüphanelerde bulunan eserlerin kopyalarının oluşturulması ve bu kopyalarla koleksiyon oluşturulması da bu direktifler arasındadır. Türkiye Devleti'nin mali koşulları çerçevesinde, başlangıçta küçük çaplı arkeolojik ve antropolojik kazılar gerçekleştirilmesi. Bu kazılara yönelik olarak ören yerlerine gezilerle bilimsel araştırmalar yapılması. Ayrıca yabancı akademisyenler ve bilim insanlarıyla fikir alışverişi yaparak bilimsel iş birlikleri kurulması. Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir ve Edirne gibi şehirlerde bulunan arkeolojik değer taşıyan eserleri bir araya getirilerek kültürel merkezler oluşturulması da hedeflenmiştir.

Sonuç olarak, bu direktifleri topladığımızda, 1933 yılından günümüze kadar devam eden ve Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine şekillenen Türk Arkeolojisi'nin, adım adım ilerleyerek geliştiğini görüyoruz. Cumhuriyet döneminde Türk arkeolojisinin ilerlemesinde ve bu

direktiflerin gerçekleşmesinde, Halil Edhem başta olmak üzere Aziz Ogan, Hamit Zübeyr Koşay, Afet İnan, Reşit Galip, Arif Müfid Mansel, Remzi Oğuz Arık gibi birçok değerli isim öncülük ettiğı bilinmektedir.

Yukarıda anlattığımız gibi, Türkiye Devleti kuruluş yıllarından itibaren arkeolojiye büyük önem vermiştir. Bu bağlamda arkeoloji biliminin gelişmesi, sadece kazılar ve yurt dışına gönderilen öğrencilerle sınırlı kalmamıştır. Toplumun da bilinçlendirilmesi gerektiğı unutulmamalıdır. Ancak bu bilinçlendirme, yalnızca müzelerin açılmasıyla sınırlı değildir. Dönemin örgün eğitim kurumları olan okullar, Türk Ocakları ve Halk Evleri gibi kuruluşlara da bazı sorumluluklar yüklenmiştir ve bu sorumluluklar çerçevesinde bulundukları bölgedeki kültür varlıklarını toplamak, tanıtmak ve korumak istenmiştir. Bu durumun, arkeoloji ve müzelerin gelişmesinin ötesinde halk edebiyatı, etnografya, öz Türkçe gibi kültürel değerlerin tanıtılması ve geliştirilmesine katkı sağladığı görülmektedir.

3.4. Remzi Oğuz Arık'ın Kazı Çalışmaları ve Arkeolojiye Katkısı

Birinci bölümde bahsettiğimiz üzere Remzi Oğuz Arık Paris'te aldığı arkeoloji eğitimi ile saha çalışmalarıyla Cumhuriyet dönemi arkeoloji bilimine önemli katkılarda bulunmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın Anadolu'ya olan sevdası arkeoloji bilimi şekil vermiş, bu yüzden arkeolog kimliğini büyük bir titizlikle ortaya koymaktan çekinmemiştir. 1931 yılında yurda dönmesinin hemen ardından ilk saha çalışmasını Yalova'da yapmış, 1932 yılında ise bugünkü Yozgat sınırları içerisinde bulunan Alişar köyünde bulunan Alişar Höyüğü kazılarında Devler Komiseri olarak görevlendirilmiştir(Arık, 1933, s. 22). 1933 yılında Karalar Kazısı'nda Galatlar'a ait olduğu düşünülen önemli buluntuları keşfetmiştir(Arık, 1934, ss. 162-166). Ardından Niğde'de Göllüdağ kazılarında Hitit Şehrini ortaya çıkarmıştır(Arık, 1936a, ss. 3-4).

1935 yılına geldiğimizde ise Alacahöyük kazılarında bulunmuş ilk bölümde belirttiğimiz üzere aynı yıl Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine seçilmiştir. 1935 yılında Truva'da Amerikalıların yapmış olduğu kazıda Devlet Komiseri olarak görev almıştır. 1937 yılına geldiğimizde ise Çankırıkapı ve Karaoğlan Kazısını idare etmiştir. 1939'da Hacılar Kazısı, 1942'de ise Konya Alaittintepe ve Ankara Bitik Kazılarını idare etmiştir. Bitik Kazıları ile yaptığı saha çalışmaları ile Düzce'ye kadar bölgenin tarihi aydınlanmıştır. Bitik Kazılarının ardından Niğde (Ulukışla), Adana ve Hatay bölgesinde incelemelerde bulunmuştur. Bu çalışma neticesinde İskenderun dolaylarında Myriandros şehrini bulmuştur(Karamağaralı, Mayıs 1954a, ss. 32-33).

Remzi Oğuz Arık, arkeoloji alanında çalışmalarını sadece saha ile sınırlı tutmamıştır. Birinci bölümde bahsettiğimiz üzere ülke dışında birçok arkeoloji cemiyetine üyedir. Saha çalışmalarını bilimsel makaleler ile desteklerken öte yandan uluslararası konferans ve kongrelerle Anadolu arkeolojisini dünyaya duyurmada katkısı büyüktür.

3.4.1. Arkeoloji saha çalışmaları

İlk bölümde anlattığımız üzere, Remzi Oğuz Arık yurda döndükten sonra ilk görevi İstanbul Asar-ı Atika Müzesi Bizans, Roma, Yunanı Kadim uzman yardımcılığıdır. Bu görevdeyken sahada ilk çalışması ise aynı yıl Yalova'da Bizans dönemine ait olduğu düşünülen anıtın çıkarılmasıyla başlamıştır⁶⁰(Karamağaralı, Mayıs 1954a, s. 32). Ardından 1932 yılında Amerikalılar tarafından yürütülmekte olan Alishar Kazıları'nda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından devlet komiseri olarak görevlendirilmiştir(Arık, 1933, ss. 22-63).

Alishar Kazıları'ndan sonra 1933 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan Ankara'nın 60 km kuzeyinde bulunan Karalar Kazısı'nda bulunmuştur. Karalar Kazısı, Remzi Oğuz Arık'ın anlatımına göre 1933 yılında gerçekleştirilmiş ve dönemin Aydın Milletvekili olan Reşit Galip Bey'in bu kazının Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından değil de devlet tarafından finanse edilmesini isteyerek Millî Eğitim Bakanlığı'na mal ettiğini belirtmiştir. Bu nedenle Remzi Oğuz Arık, bu kazının başarısının Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin ve cemiyetin üyesi, aynı zamanda umumi kâtabi olan Aydın Milletvekili Reşit Galip Bey'e ait olduğunu vurgulamaktadır(Arık, 1934, s. 104). Dönemin imkanları göz önünde bulundurulduğunda küçük bir heyet oluşturmuş ve bu heyet 22 Ağustos 1933 tarihinde Ankara'dan yola çıkmıştır. Remzi Oğuz Arık'ın da içinde bulunduğu bu heyet 3 ay süren kazı çalışması sonucunda Galatlar'a ait önemli bir beldeyi, kral mezarlarını ve II.Deiotaros kitabesini bilim dünyasına kazandırmıştır. Karalar Kazısı'nın bir diğer önemi ise Ankara'nın batısında kalan bölgenin sistematik ve bilimsel olarak titizlikle taranması ve aydınlatılmasıdır.

1934 yılına geldiğimizde Remzi Oğuz Arık, arkeolojik kazılara devam ederek Niğde'nin kuzeyinde kalan Göllüdağ Kazısı'nda bulunmuştur(Karamağaralı, Mayıs 1954a, s. 33). Göllüdağ Kazısı bölgede yaşayan Civan Ali adında bir gencin Kültür Bakanlığı'na telgraf çekmesi üzerine devletin dikkatini çekmiştir. Hamid Zübeyir Koşay'ın başarılı bir taraması sonucu bölgede küçük çaplı çalışmalar yapılmış ve arslan heykeller çıkarılarak bölgenin bir Hitit şehrine ait olduğu rapor edilmiştir. 17 Eylül 1934 tarihinde ise asıl kazıyı yapacak olan heyet Ankara'dan bölgeye doğru yola çıkmıştır. 24 Eylül'de bölgeye ulaşan heyet, Civan Ali'nin rehberliğinde ve Remzi Oğuz Arık'ın başkanlığında zorlu saha şartlarında kazı çalışmalarına başlamışlardır(Arık, 1936, s. 3-4). Ankara'dan gelen ekip sadece dört kişiden oluşmaktadır. Bunun dışında kazıda çalışan diğer görevliler, bölge halkının desteğiyle sağlanmıştır. Remzi Oğuz Arık, bu kazı sırasında saha çalışmalarından ziyade üç adet bilimsel makale çalışması yapmıştır. Bu makaleler 1936 yılında "*Ülkü ve Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*" gibi çeşitli dergilerde yayınlanmıştır.

Göllüdağ Kazısı üzerine Remzi Oğuz Arık, 1935-1936 yılları arasında Çanakkale'de Amerikalılar tarafından yapılan Truva Kazısı'na devlet komiseri olarak görevlendirilmiştir.

60 Haluk Karamağaralı'nın aktardığı üzere 1931 yılında Yalova kazılarında bulunduğu belirtilmektedir. Ancak Remzi Oğuz Arık'ın Yalova kazıları ile ilgili herhangi bir arşiv belgesi ya da çalışması bulunamamıştır.

Truva Kazısı Osmanlı Devleti döneminde faal durumda olan kazı bölgelerinden biridir. Remzi Oğuz Arık, bu kazıya devlet komiseri olarak görevlendirildiğini ancak bu kazının Cincinnati Üniversitesi ekibiyle yaklaşık iki mevsimlik, yedi ay gibi bir zaman dilimi boyunca Truva’da geçirdiği, meslek hayatının en unutulmaz dönemlerinden biri olduğunu iletmektedir. Yine Remzi Oğuz Arık’ın anlatımına göre, kazıların her bir gününde ekip üyeleri gibi saha çalışmalarına aktif olarak katılmıştır(Arık, 1953a, s. 3-4).

1935 yılını Türk Arkeolojisi için önemli bir dönem olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Alacahöyük kazıları Türk arkeoloji tarihinde önemli bir yere sahiptir. Alacahöyük, Osmanlı Devleti döneminde yani 1835 yılında başlayarak İngilizler ve Fransızların ilgi alanı olmuş ve bölgede kazılar yapılmıştır. Kısaca Cumhuriyet dönemi öncesinden 100 yıllık geriye dayanan bir kazı geçmişi vardır. 100 yıl sonra, 1935 yılında Hamid Zübeyir Koşay ve Remzi Oğuz Arık başkanlığında Türk Tarih Kurumu’nun desteği ile gerçekleştirilmiştir. Alacahöyük Kazıları yukarıda belirtildiği gibi Türk Tarih Kurumu’nun ve Türk arkeolojisi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk ulusal Türk kazılarından biridir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu’nun en kapsamlı kazısı özelliğini taşımaktadır(Özdoğan, 2016, s. 74). Türkiye’nin ilk kamulaştırma alanı yine Alacahöyük Kazısı için yapılmıştır. Alacahöyük’te çıkarılan buluntular Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü tarafından analiz edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ilk kez Alacahöyük’te mimar, fotoğrafçı, restoratör, devlet komiseri olmak üzere temel kazı personelleriyle geniş bir heyet ve tamamı Türk olan ilk yerli kazısını yapmıştır(Mutlu & Başaran Mutlu, 2018, ss. 71-72). Alacahöyük kazıları, Cumhuriyet dönemi ilk kuşak arkeologlarının başarı öyküsüdür. Remzi Oğuz Arık ve Hamid Zübeyir Koşay başkanlığındaki ekip 22 Ağustos 1935 tarihinde başlayan kazıyı 4 Kasım 1935 yılında yağmur nedeniyle sonlandırmıştır. Remzi Oğuz Arık’ın aktarımına göre, arkeolojik kazılar sırasında önemli kültür eşyalarının en kıymetlilerini Alacahöyük kazı ekibi gün yüzüne çıkarmıştır(Arık, 1937, ss. 217-220). Bu kazıda dikkat çeken bir diğer önemli buluntu ise bugün Ankara Üniversitesi’nin sembolü haline gelen güneş kursu, yine bu kazılar neticesinde çıkarılmıştır(Arık, 1936b, s. 26-28). 4 Kasım 1935’te son bulan kazı 1936 yılında devam etmiştir. 1936 yılında devam eden kazıyı Hamit Zübeyir Koşay’ın idare ettiğini görmekteyiz. Remzi Oğuz Arık ise kazıya sonradan dahil olduğunu iletmektedir(Arık, 1938c, ss. 6-7). Alacahöyük kazılarının ardından 1940’lı yıllarda Alacahöyük Müzesi kurulmuş, bugün hala varlığını sürdüren müzenin “Remzi Oğuz Arık” adlı salonunda kültür envanterleri sergilenmektedir.

Remzi Oğuz Arık, kısa ve verimli geçen Alacahöyük kazılarından sonra 1937 yılında Ankara Kalesi sondajlarını yaparak Çankırıkapı kazılarında bulunmuştur. Nitekim bu kazı Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji bölümü öğrencilerinin çalışmaları ve Prof. H. H. Von der Osten’in başkanlığında devam etmiştir. Bu kazıda, öğrencilere kazı eğitimi ve uygulaması fırsatı vermiştir. Arkeoloji öğrencileri, bölge hakkında bilgi edinerek kazı eğitimlerini tamamlamışlardır(Arık, 1938a, s. 495; Dolunay, 1941, s. 261). Aynı yıl, Karaoğlan bölgesi Türk Tarih Kurumu asbaşkanı Afet İnan’ın saha araştırmaları sonucunda fark edilmiştir. Bölgede

kazılar 1937'den 1942 yılına kadar sürmüştür(Arık, 1943a, s. 345). 1937 yılının sonbahar aylarında yapılan detaylı araştırmalar doğrultusunda ilk sondaj çalışmaları Remzi Oğuz Arık başkanlığında yapılmıştır. Karaoğlan'da ilk kazı çalışması 20 gün sürdüğü bilinmektedir. Burada tutulan raporlar neticesinde bölgede kalkolitik çağdan Osmanlı dönemine kadar süre gelen bir yerleşim söz konusu olduğunu kanıtlar niteliktedir(Arık, 1943b, ss. 47-48). İkinci kazı ise 1938 yılının haziran ayında Remzi Oğuz Arık başkanlığında yapılmıştır. İlk kazıda çıkarılan sonuçlar Remzi Oğuz Arık tarafından Kopenhag'da toplanan uluslararası Antropoloji ve Etnoloji Kongresinde tüm dünyaya duyurulmuştur(Arık, 1939, s. 27). Remzi Oğuz Arık'a göre Karaoğlan kazısı o dönemde bölgede yapılan Çankırıkapı ve Pazarlı kazılarında Frigler hakkında elde edilen bilgileri kanıtlar niteliktedir(Karaoğlan Höyüğü Hafriyatı (Haberler)", 1938b, ss. 491-492).

1937-1940 yıllarında Remzi Oğuz Arık ve ekibi Ankara'nın yaklaşık 25-27 km güneyinde bulunan Mogan Gölü'nün güneybatı yönünde Hacılar köyü bölgesinde Hacılar Höyükte kazılar yapılmıştır. Aynı kazı heyeti Taşpınar Höyük, Halilörenli Höyük, Bucuk Höyük gibi Ankara'nın güney ve batı kısmında kalan alanları taramıştır. Bu alanın sondaj çalışmaları Karaoğlan kazılarını yapan aynı kazı heyeti tarafından tarandığını görmekteyiz(Arık, 1943a, ss. 342-348).

1941 yılında aynı kazı heyetiyle Remzi Oğuz Arık, çalışmalarına devam ederek Tuz Gölü'nün batısında kalan Hacılar, Oyaca, Cihanbeyli, Konya istikameti üzerindeki alanı tarayarak 20'ye yakın höyük tespit etmiştir. Bunların dışında Arık ve beraberindeki kazı heyeti, Konya ilinin çevresinde 17 civarında irili ufaklı höyükler tespit etmişlerdir. Aynı yıl Konya merkezdeki Alaittin Tepesi kazılarını da gerçekleştirmişlerdir(Arık, 1943a, s. 345).⁶¹

1942 yılında aynı kazı heyeti ve Arık, Ankara'nın kuzeyinde araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar neticesinde Türk Tarih Kurumu'nun desteğiyle Bitik Kazısı'nı ve Bolu-Hatay istikşafalarını gerçekleştirmişlerdir. Remzi Oğuz Arık ve kazı heyeti Ankara, Gerede, Bolu, Düzce hattını taramış bölgede çok sayıda höyük keşfetmişlerdir. Yine Remzi Oğuz Arık'ın aktarımıyla Bitik Kazısı'ndan güzel sonuçlar alınmıştır. Ancak kazı çalışmalarına devam edilirken, 17-18 metre derinliklerde su çıkması nedeniyle kazı durdurulmuş ve sonraki yıl devam edilmiştir(Arık, 1944, s. 342).

Türk Tarih Kurumu, Remzi Oğuz Arık'a Hatay Bölgesini araştırma görevi vermiştir. Özellikle Amik Ovası, herhangi bir kazıya başlanmadan önce araştırılmıştır. Bölge detaylı olarak taramıştır, çünkü Remzi Oğuz Arık'a göre Amik Ovası önemli bir arkeolojik alandır. Nitekim bölgede 1933'ten beri İngilizler, Fransızlar sistemli kazılar yapmışlardır. Ancak Türk Tarih Kurumu, bölgede yapılan kazıları tamamlamak ve bölgenin tarihini tam manasıyla aydınlatmak

61 Alattin Tepesi Konya merkezde bulunun bir tepe şeklinde alandır. Efsaneye göre Selçuklu Sultanı Alaeddin şehre cami yaptırmak istediğini duyurmuş ve halktan buraya bir tepe yapmalarını istemiştir. Burada yaşayan halk ise sırtında torbalarla şehrin merkezine toprak çekerek tepe oluşturmuşlardır. Remzi Oğuz Arık yapmış olduğu bu kazı çalışmalarıyla bölgedeki bu efsaneyi çürüterek tepenin bir arkeolojik alan olduğunu duyurmuştur. Haluk Karamağaralı konuşmasında bölgedeki kazılarla Remzi Oğuz Arık'ın "Konya şehrini huraleden çekip tarihini aydınlatmıştır" sözleriyle anlatmaktadır(Karamağaralı, Mayıs 1954a, s. 33).

istemiştir. Bu bağlamda Remzi Oğuz Arık'ın coğrafya bilgisi ve Anadolu kültürüne hâkimiyeti nedeniyle inceleme yapmak istediği anlaşılmaktadır.

Bitik Kazısı'nı yapan heyet ile bölgede araştırmalarına başlarken Ankara, Köprüköy, Kırşehir, Kesikköprü, Arapsun, Nevşehir, Niğde, Ulukışla, Pozantı, Gülek Boğazı, Yenice, Adana, Misis, Ceyhan, Toprakkale, Dört Yol, Payas, İskenderun, Belen hattı üzerinden bölgeyi tarayarak Hatay'a ulaşmışlardır. Böylece Adana ile Ceyhan arasında kalan kısmı taradıkları anlaşılmaktadır. Dikkatimizi çeken bir diğer konu ise sahil şeridinde verilen önemdir. Remzi Oğuz Arık'a göre bu bölge daha önce detaylı taranmamış, parça parça incelenmiştir. Bu nedenle heyet, Çukurova'yı özellikle sahil şeridini detaylı tarayarak incelemiştir. Aynı zamanda heyetin bu gezileri yaparken uluslararası kazı başkanları ve üyelerinin tuttuğu raporları karşılaştırarak eksik parçaları tamamladıkları görülmektedir (Arık, 1944, s. 362).

Remzi Oğuz Arık'ın başkanlığında Karaoğlan kazılarını yapan heyetin bir diğer görevi ise Hatay bölgesi olduğunu görmektir. Bölgede Amerikalı ve İngiliz arkeologların 1933 yılından itibaren sistemli arkeoloji kazılar yaptığı görülmektedir. Amerikalılar; Çatal Höyük, Tell El Cüdeyde, Tel Tainat kazıları ve eski Antakya olarak adlandırılan bölgede araştırmalar ve kazılar yaparken İngiliz arkeologlar; Açına Höyükte ve Asi nehrinin döküldüğü yerde El Mina Höyük'te kazılar yapmışlardır. Bu kazılar bölgenin tarihini aydınlatmada faydalı olduğu bilinmektedir. Nitekim bu yapılan kazılarla ilgili geniş kapsamlı bir yayın yapılmaması ve çıkarılan kültür envanterlerinin sadece bir kısmının Türkiye'de kalması, Türk arkeologlar tarafından kronolojinin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Öte yandan bu kazılarda çıkarılan kültür envanterlerinin de sınırlı olduğu bilinmektedir (Arık, 1944, s. 355).

Remzi Oğuz Arık'ın direktörlüğündeki kazı heyeti, titiz bir araştırma neticesinde Hatay bölgesinin tarihini aydınlatmada önemli bir katkı sağlamıştır. Remzi Oğuz Arık, yaz mevsiminde arkeolojik çalışmalara katkı sunarken, bahar ve güz döneminde de Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji bölümü öğrencilerine ders vermiştir. Ancak dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Şevket Aziz Kansu ile yaşadığı fikir ayrılığı sebebi ile 1942 yılında görevinden istifa ettiği görülmektedir. Bu süreçte Ankara Müzesi müdürü olarak görevine devam etmiştir. Ayrıca 1935 yılında Türk Tarih kurumu üyeliğine seçilmiş ve uluslararası birçok arkeoloji cemiyetlerine üye olmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın uluslararası kongrelerde, yerli ve yabancı dergilerde bilimsel çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Ancak hayatının bir döneminde Türkçülük ve Turancılık davasından tutukluluk süreci geçirdiği görülmektedir.

Türkiye'nin ilk arkeologlarından olan Remzi Oğuz Arık, hem sahada hem de Türk arkeoloji tarihinde temellerin atılmasında önemli katkılarda bulunmuştur. Cumhuriyet döneminin sınırlı imkanlarıyla Anadolu'nun zorlu şartlarında görevini layıkıyla yerine getirdiği anlaşılmaktadır.

3.4.2. Arkeoloji alanında yayınları

Remzi Oğuz Arık'ın bulunduğu kazılar sonrası yayınladığı akademik eserler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bilimsel nitelikte olan bu eserler aşağıdaki tablo ile sınırlı değildir. Tarih, arkeoloji ve sanat tarihi bilimleri birbirleri ile bağlantılı bilimler olduğundan, Remzi Oğuz Arık'ın eserlerini sınıflandırmak kolay olmamıştır. Zira Remzi Oğuz Arık, çok yönlü bir bilim insanı olarak tarih, arkeoloji ve sanat tarihi alanlarında birçok eser üretmiş ve bu eserler bilimler arası bağlantılardan kaynaklı olarak farklı alanlarda değerlendirilebilir. Ayrıca, tabloda yer alan eserler tek tek incelenmiş olup, Ezel Erverdi ve M. İhsan Kara'nın Dergâh Yayınları tarafından yayımlanan “*Remzi Oğuz Arık Türk Sanatı ve Arkeolojisi Yazıları*” ile H. Rıdvan Çongur tarafından hazırlanan Kültür Bakanlığı yayınlarından çıkan “*Profesör Remzi Oğuz Arık*” adlı eserler göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Tablo 3. 1. Remzi Oğuz Arık'ın arkeoloji alanında değerlendirdiğimiz eserleri

Tür	Eserin Adı	Yayın Tarihi/Dergi Adı
Makale	Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı ⁶²	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi / 1933
Makale	Ankara'daki Hafriyat	Ar/ 1933
Makale	Tarih – Arkeoloji – Müzeler-Turizm	Ülkü / 1934
Makale	Karalar Hafriyatı	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi / 1934
Kitap	Les Tumuli de Karalar et La Sepulture du roi Deiotaros II ⁶³	1935
Makale	Göllüdağ Kazımı	Ülkü/ 1935
Makale	Göllüdağ Hafriyatı ⁶⁴	Ülkü / 1935
Kitap	Türkiye’de 1935 Yılındaki Arkeoloji İşleri	Ankara Halkevi Neşriyatı/1936 Müze ve Dergi Şubesi Devlet Basımevi /1936
Makale	Adana’dan Gelen Vazo	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi / 1936
Makale	Göllüdağ Hafriyatı Üstüne (Kısa Rapor)	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi / 1936
Makale	Turuva Hafriyatı	Ar / 1937
Makale	Les Resultats Des Fouilles Faites a Ankara par la Societe d’histoire Turque	La Turquie Kemaliste /1937
Makale	Alaca-Höyük Hafriyatının İlk Neticeleri ⁶⁵	Belleten / 1937

⁶² Eserin Fransızca ve İngilizce çevirileri mevcuttur.

⁶³ J. Coupry’ de katkıda bulunduğu kitap Paris’te dili Fransızca, ayrı basım olarak yayınlanmıştır. Kitaba TTK Kütüphanesi’nde A.I/2819 yer numarası ile ulaşılmaktadır.

⁶⁴ Aynı makale 1936 Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi’nde yayınlanmıştır.

⁶⁵ Alaca-Höyük Hafriyatının İlk Neticeleri makalesi devamında Fransızca çevrisiyle birlikte yayınlanmıştır.

Tablo 3.1 Devam

Kitap	Alaca Höyük Hafriyatı 1935'te ki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İl Rapor ⁶⁶	Türk Tarih Kurumu/1937
Makale	Kusura Hafriyatı 1936 ⁶⁷	Ar /1938
Makale	Yeni Türkiye'de Arkeoloji İşleri	Ar/ 1938
Kitap	Türkiye'de 1936 Yılındaki Arkeoloji İşleri	Ankara Halkevi Neşriyatı /1938
Makale	Çankırıkapı Hafriyatı	Belleten /1938
Makale	Anadolu'nun En Garp Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü ⁶⁸	Belleten/1939
Makale	Les Fouilles de Karaoğlan: Les Premiers Resultats ⁶⁹	1939
Kitap	Ein Neuer Hethitischer Fundort im Süden von Ankara ⁷⁰	Archäologischer Anzeiger, 1/2 1939'dan Ayrı Basım
Makale	1936'da Yapılan Hafriyatlar ⁷¹	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi / 1940
Makale	Türkiye'de 1935'te Türkiye de Yapılan Hafriyatlar ⁷²	Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi/ 1940
Makale	Alaiddin Tepesi	Ülkü /1941
Makale	Arkeoloji'nin Enstitüsü'nün Dünü, Bugünü, Yarını Hakkında	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmalara Dergisi 1. Sayıdan Ayrı Basım/ 1941
Makale	Anadolu'da Yeni Yerleşme Yerleri	III. /1943-Kongreye Sunulan Tebliğler TTK Basımevi / 1948
Makale	Hacı Bayram'daki Klasik Mabnet	Çığır/ 1943
Makale	Proto-Etilere Dair	Türk Tarih Kongresi, II. Kongrenin Çalışmaları, Kongrede Sunulan Tebliğler /1943
Makale	Karaoğlan Höyüğü Bakır Çağı Mimarlığındaki Özellikler ⁷³	III. Türk Tarih Kongresi /1943 Kongreye sunulan Tebliğler TTK Basımevi/ 1948
Makale	1942'de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor	Belleten/ 1944
Kitap	Les Fouilles en Turquie Republicaine ⁷⁴	1947

⁶⁶ Türk Tarih Kurumu tarafından aynı yıla ait Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki ayrı nüshası mevcuttur.

⁶⁷ Bu eser "1936 yılında Yapılan Hafriyatlar" adlı eserin içinden bir başlık olan eser aynı zamanda Ar Dergisi'nde ayrı makale olarak yayınlanmıştır.

⁶⁸ Aynı dergide eserin Fransızca çevirisi de yayınlanmıştır.

⁶⁹ Türkçesi "Karaoğlan Kazılarında İlk Sonuçlar" adlı çalışma yayın yeri belli olmamakla birlikte bugün Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinde A.I/3197 yer numarasıyla mevcuttur. Ayrıca eser Fransızcadır.

⁷⁰ Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Berlin, 1939 yılında ayrı basım olarak yayınlanmasından kaynaklı kitap olarak değerlendirilmiştir. Basımın dili Almancadır.

⁷¹ Eserin aynı zamanda Almaca çevirisi yayınlanmıştır.

⁷² Eserin Almaca çevirisi mevcuttur. Ayrıca 1936'da yayınlanan "Türkiye'de 1935 Yılındaki Arkeoloji İşleri" adlı eser ile aynıdır. Fakat giriş kısmı farklıdır.

⁷³ Eserin aynı zamanda Almancası çevirisi de mevcuttur.

⁷⁴ TTK tarafından basılan eser Halil Edhem Hatıra Kitabı 1. Cilt 'den ayrı basım olarak yayınlanmıştır.

Tablo 3.1 Devam		
Makale	Turuva	Anadolu Anıtı Kitabının Önsözü / 1949
Kitap	Les Fouilles Archeologiques en Turquie ⁷⁵	Milli Eğitim Basımevi/1950
Kitap	Turuva Kılavuzu ⁷⁶	Milli Eğitim Basımevi / 1953
	Diyarbakır Anıt ve Kitabeleri” İsimli Kitapla İlgili Remzi Oğuz Arık’ın Raporları ⁷⁷	

3.4.3. Arkeoloji alanında görüş ve eleştirileri

Remzi Oğuz Arık, yukarıda belirttiğimiz üzere Cumhuriyetin ilk arkeologlarından. Dönemin şartlarını göz önünde bulunduracak olursak, Cumhuriyetin henüz bebek adımları attığı bu dönemde hem kaynak yetersizliği hem de bilim dünyasında yetersiz akademisyenin olması şartları daha da olumsuz hale getirmektedir. Böyle bir durum içerisinde dönemin bilim insanları fedakarlıklarını esirgemeyerek Anadolu için çalıştıkları görülmektedir. Arkeoloji bilimi o dönemde Türkiye Devleti’nde henüz yeni bir bilim dalı olarak gelişme göstermektedir. Bu bağlamda Remzi Oğuz Arık, arkeolojinin terminolojik olarak tanımlanmasının zor olduğunu ifade etmektedir. Arkeoloji kelimesi Türkçeye batı milletlerinin dilinden geçmiştir. Remzi Oğuz Arık’a göre, batılı milletlere göre arkeolojini tanımlı *“antik olan, eski olan, şeyin incelenmesi, öğrenilmesidir.”* Ancak bu tanımın yetersiz olduğunu ve daha detaylı açıklamaya ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Ayrıca batılı milletlerin bu tanımlı M.Ö. 5. yüzyılda Yunanlılardan aldıklarının vurgunu yapmaktadır(Arık, 1947a, s. 14).

Remzi Oğuz Arık’a göre arkeoloji biliminin tanımı, yukarıda bahsettiğimiz batılı milletlerin tanımından yola çıkarak, “yapılmış, işlenmiş her çeşit insan eserinin, bütün vasıtalarla müracaatla tetkiki, izahı; böylece insanlığın seviyesi hakkında fikir edinilmesi” şeklinde izah etmiştir(Arık, 1943, s. 106). Remzi Oğuz Arık, arkeolojiyi tanımlarken bu bilimlerin tarihi masal olmaktan kurtaran bilimler olduğunu ve arkeolojinin bu bilimlerden biri olduğunu belirtmektedir. Ona göre Cumhuriyet dönemi, Türk arkeolojisinin tesadüfe bırakılmadığı dönemdir(Arık, 1947a, s. 13).

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren *“arkeoloji bir bilimdir”* diyen Remzi Oğuz Arık, arkeolojinin o dönemde bir konusu, bir metodu ve amacı olduğunu belirterek bu iddiasını kanıtlamıştır. Tarih, arkeoloji ve sanat tarihi gibi sosyal bilimlerin birbiriyle olan bağlarına dikkat çekmiş ve bunu birden fazla eserinde dile getirmiştir. Bu bağlamda, arkeolojiye yardımcı

⁷⁵ Eserin yayını yukarıda belirttiğimiz üzere Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Dil Fransızcadır.

⁷⁶ Turuva Kılavuzu adlı kitap Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından basılmış Turuva kazılarının tarihi ve nasıl gezilmesi gerektiği hakkında fotoğraflar ve haritalarla birlikte 1953 yılında Remzi Oğuz Arık’ın kaleminden ilk basıma özel 2000 adet kitapçık nitelikli tanıtım eseri olarak basılmıştır. Bu bağlamda, tür değerlendirmesini kitap olarak yapmaktayız.

⁷⁷ 8 Ağustos 2017 tarihinde Talim ve Terbiye Kurulu Emekli Üyesi, Ömer Özcan tarafından ortaya çıkarılmıştır(Arık, Ekim 2017a, s. 1010).

bilimlerin başında tarih, ardından sanat tarihi şeklinde zincirleme olarak bilim dallarını birbirleriyle ilişkilendirmiştir.

O dönemde arkeoloji biliminin yaratıcı bir bilim dalı olmadığını düşünen bilim insanlarının varlığı da açıktır. Remzi Oğuz Arık, Millet Dergisi'nde yayınladığı bir yazısında, isim vermeden böyle bir kişiyle karşılaştığını belirterek, tatlı bir dille eleştirmiştir. Arık'a göre arkeoloji bilimi bir ölümler ilmi ya da keyfi masraflar yapılan bir lüks görüş değildir; tam aksine, milli duyguların yaratıcısı ve milli düşünceleri besleyen bilim dalıdır. Arkeolojinin sadece görüş olarak değil, aynı zamanda o dönemde Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde okutulmasını gereksiz bulan insanların da olduğunu belirten Arık, bunun sadece bir kıskançlık olduğunu ifade ederek, arkeolojinin böyle bir tartışmaya konu olmasından üzüntü duyduğunu belirtmektedir(Arık, 1943, s. 108-109).

Remzi Oğuz Arık'a göre arkeoloji bilimi, insanı fiziki olarak tek bir varlık olarak incelemeyerek, toplum halinde yaşayan insanın nasıl düşündüğünü, nasıl yaşadığını, nasıl beğendiğini ve bu duyguları dışa nasıl yansıttığı doğanın ve eşyaların bu dışa vurusunun nasıl şekillendiğini inceler. Bu bağlamda arkeoloji, tıp ya da fen fakültelerinde değil, Edebiyat fakülteleri bünyesinde yer almaktadır. Bu nedenle arkeoloji bilimi, edebiyat fakülteleri bünyesinde eğitim vermektedir(Arık, 1947a, s. 15).

Arkeolojinin terminolojisi ve arkeoloji ile alakalı bilimler konusunda fazla detaylı yorumlar yapan Arık, arkeologlar konusuna değinmeden geçememiştir. Remzi Oğuz Arık'a göre arkeoloji tek bir bilimdir fakat arkeoloji bilimi ile uğraşanlar çeşitlidir. Örneğin; Mısır Firavunlarının meydana getirdiği kültürü, eserlerini, dillerini ve hiyerogliflerini inceleyen bilim insanlarına "Ejiptolog" veya Asur ve Babil eserlerinin ve dillerini, çivi yazılarını inceleyenlere "Assiriyolog" gibi birçok örnekle açıklamıştır. Bu bağlamda arkeologların çeşitliliği konusunda detaylı olarak açıklama yapmıştır(Arık, 1943, s. 108). Remzi Oğuz Arık'ın bu kadar detaylı olarak açıklama sebebi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında arkeoloji bilimine karşı ön yargılar olduğunu, oysa arkeolojinin her geçen gün gelişerek kendini diğer bilim dallarıyla birleşerek ilerlemeye gelişmeye devam ettiğini açıklamaktır. Bunu yaparken de arkeoloji biliminin aslında kendinin savunmasına ihtiyacı olmadığını da vurgusunu yapmaktan çekinmemiştir(Arık, 1947a, s. 43).

Remzi Oğuz Arık, arkeolojinin dinamik tarafı olarak gördüğü kazıları ise ayrı bir cephe olarak değerlendirmiştir. Yukarıda arkeolojinin laboratuvarı olarak müzeleri değerlendirdiğini izah etmiştik. Kazıları da arkeolojinin başka bir laboratuvarı olarak görmüş ve kazı alanlarını adeta savaş alanı olarak nitelendirmiştir. Kitaplarda veya makalelerde yazan arkeolojik yazıların, resimlerin, krokilerin ve haritaların ne kadar lüks olduğunu, bu materyallerin masamıza gelmesi için arkeologların kazılarda savaş verir gibi zorlu şartlarda çalıştıklarını kendi üslubuyla yorumladığını görmekteyiz. Yine kendi üslubuyla arkeologların birer kahraman olduğunu anlatan Arık, sahada toz ve toprağın içinde ya da doğada kendi yaşamını tehlikeye atarak mesleği için çalıştıklarını, bunların yanı sıra süslü koltuklarda eş-dost ve akrabalarının alaycı eleştirilerine maruz kaldıklarının vurgusunu yapmaktadır(Arık, 1947a, s. 38). Buradan

anlaşıldığı üzere Remzi Oğuz Arık, sadece saha şartlarıyla değil, manevi olarak çevresindeki insanlarla da mücadele etmektedir. Ancak bu durumdan şikâyet etmemektedir.

Öte yandan Remzi Oğuz Arık'ın Alişar kazılarına başlamadan itiraz aldığını, sonrasında kazıların 6 yıl sürmesine rağmen eleştiri aldığını görmekteyiz. Bu bağlamda Alişar kazılarının önemi ve arkeolojik kazıların neden bu kadar yıllarca sürebildiği konusuna açıklık getirerek, kazılar sırasında arkeologların sadece doğa koşullarıyla değil, insanlar tarafından da zorlu şartlara maruz kaldıklarını ve bu konudaki yalnızlıklarını dile getirmiştir. Özellikle genç arkeologlara ne denli zorlu tuzaklar kurulduğunu anlatan Arık, hayatının bir kısmını tanımadığı topraklarda büyük kazılar yaparak harcayan insanların eleştiriye değil, tebriğe layık olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Bu noktada Remzi Oğuz Arık'ın genelleme yaparak genç arkeolog vurgusu yapması, aslında bu tuzakların kendine kurulduğunu görmekteyiz. Yine kendi üslubuyla şahsına yapılan eleştirileri ve zorlukları eleştirdiğinin görmekteyiz (Arık, 1947a, s. 44).

Remzi Oğuz Arık'a göre kazılar, kitap okumak gibidir fakat burada kitap, toprak ve taştandır. Ancak bu kitap bir daha yerine koyulmamak üzere uçup gitmektedir. Burada Arık'ın izah etmeye çalıştığı durum, toprak altından çıkarılan arkeolojik buluntuların bir daha asla yerine koyulamayacak olmasıdır. Bu konuyu eleştirmemekle beraber önemine değinmektedir.

Remzi Oğuz Arık yukarıda müzeciliğin Türkiye'de diğer devletlere göre geç kaldığını eleştirdiğinden bahsetmiştik. Arkeoloji için de yine aynı sitemde bulunan Arık, Cumhuriyet'in ilanından önce Anadolu'da kazı işlerinin sadece diğer devletlerin çalışma sahası olduğunu üzümlere belirtmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilanından sonra Türklerin başarıyla Anadolu topraklarında kazılar yaptığını ve bu kazıların arkeoloji biliminin gelişmesinde ve Anadolu'nun tarihinin aydınlanmasında umut vaat ettiğinden bahsetmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sebebiyle dünya genelinde arkeoloji işlerinin sadece Türkler tarafından yapılabildiğine dikkat çekmektedir.

Remzi Oğuz Arık, arkeolojinin ilk olarak İtalya'da vatanseverlik bağlamında ortaya çıktığını ve Türkiye'de, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra milli rönesans gibi köklendiğini, Cumhuriyet'in ilanı ile bu köklerin tüm Anadolu'yu sardığının vurgusunu yaparak umutsuzluğunu kenara bırakmıştır. Arık'a göre Türkiye Devleti'nde arkeolojinin bu denli hızlı gelişmesine katkı sağlayan sebeplerden birini de Türk Tarih Kurumu olarak görmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan kazılara ait yayınları dünya standartlarına kavuşturan ve önem kazandıran kurumun Türk Tarih Kurumu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türk Tarih Kurumu'nun dönemin devlet adamları tarafından ilgiyle takip edilmesi ve kurumun çalışmalarından memnuniyetler bahsederken, kurumun çıkarmış olduğu Belleten yayın organının önemini vurgusunu yapmaktadır. Gerek sahada gerekse akademik çalışmalar konusunda Remzi Oğuz Arık'ın büyük bir fedakârlık ve titizlikle çalıştığını, kendi yazdığı akademik yazıları incelediğimizde far edebiliyoruz. Özellikle arkeolojik alan taraması yaparken, yabancı arkeologların daha önce bölgedeki çalışmaları neticesinde yazdıkları raporlar ile karşılaştırmalar yaptığı, araştırdığı

bölgenin tarihi ve coğrafi özellikleri hakkında bilgi sahibi olduğunu açık ve net olarak görmekteyiz.

Remzi Oğuz Arık, yukarıda bahsettiğimiz üzere arkeoloji bilimi ile hem akademik alanda hem de kazılarda kullanılan yöntemler hakkında yorumlar yaparak arkeoloji biliminin gelişim aşamasından bahsetmiştir. O dönemin Türkiye'sinde arkeoloji ile ilgili üç temel eleştiri yapmıştır: Birincisi, şahsına yapılan eleştiriler; ikincisi, arkeolojinin Türkiye Devleti'nde Batı'ya göre geç ortaya çıkması; üçüncüsü ise arkeolojik kalıntıların tahrip edilmesi konusudur. Arkeolojik kalıntıların bölge halkı tarafından bilinçsizce tahrip edilmesi, taşların bazen mezar taşı bazen de ev temeli olarak bilinçsizce yerinden alınıp ihtiyaç dahilinde kullanılması Arık'ı üzmektedir. Fakat bu konuda ciddi bir eleştiri yapmamış veya bölge insanını suçlamamış, kendisi üslubu ile üzüntüsünü dile getirmiştir.

4. BÖLÜM

SANAT TARİHİ

4.1. Sanat Tarihi'nin Bilim Olarak Ortaya Çıkışı

Sanat, insanların yaşam şartları ne kadar sınırlı olursa olsun, hiçbir toplumun tarih boyunca yoksun kalmadığı bir olgudur. Kullanılan materyaller ne kadar sınırlı olursa olsun zaman ve mekandaki farklılıklar, sanatın çeşitliliğinin ortaya koymuştur(*Sanatın Tüm Öyküsü*, 2017, s. 8).

Sanat'ın kelime manasına bakacak olursak, ilk olarak Grekçe'de "*techna*" kelimesinin kullanıldığını görüyoruz. Techna kelimesi özel meslek dallarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde batı dillerinde sanat kelimesini ifade eden "*ars*" kullanılmıştır. Latince'de "*ars*" kelimesi yine özel yetenek gerektiren meslek dalları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Her iki kelime de sonradan kazanılan el becerisiyle geliştirilen yetenekleri ifade etmektedir. Öte yandan İtalyanca "*l'Arte*" ve Fransızca "*l'art*" ya da İngilizce "*art*" kelimeleri de Latince'deki "*ars*" ile aynı manada kullanılmıştır(B. Şahin, 2009, s. 6).

Arapçada sanat kelimesi, iş, amel, yapma manasında "*sunu*" kökünden oluşturulmuştur. Arapça da kullanımı ise "*icadet-ül-fil*" bir işi vücuda getirmek ya da "*icad-ül-suret*" bir işi vücuda getirmek şeklindedir. Genel olarak kullanıldığı mana ise doğada kendi kendine oluşmayan insan akli ve zekasıyla şekil alan işler sanat olarak tanımlanmaktadır. Türkçede ise sanat kelimesi Arapçadan "*sânî*"⁷⁸ kelimesinden almıştır. Bu nedenle Arapların kullandığı "*sinaat*" kelimesini alarak "*zanaat*" olarak kullanmışlardır. Zanaat kelimesi aslında halk dilinde kullanılmış olup sanat kelimesinden farklı bir anlam taşımamaktadır. Zanaat, yavaş yavaş akıl ile el ustalığının birleşmesiyle ortaya çıkan eserleri ifade etmektedir. Eğer ortaya çıkan eser, akıl, tecrübe, marifet ve ilimin bir ürünü olarak çok üstün ve güzel bir durumdaysa, bu durumda sanat olarak nitelendirilmektedir(Arseven, 1952, s. 1753).

Sanat kelimesi en basit anlamıyla insanın hoşuna giden biçimler yaratma çabasıdır. Genel anlamda ise insanların içinde bulunduğu duyguyu, durumu ve sosyal hayatın izlerini yansıtarak çevresine kendini ifade etme biçimidir. Kapsamı genel olarak görsel ve plastik sanatları içerir, ancak edebiyat ve müzik gibi alanları da kapsamaktadır. Sanat denildiğinde akla ilk gelenler resim, müzik, heykel, mimari, dans, hattatlık, minyatür sanatı, güzel sanatlar ya da plastik sanatlar gibi çeşitli alanlardır. Bu listeyi genişletmek mümkündür. Tüm bu alanların kullandıkları malzemeler farklı olsa da ortak özelliklerinin olduğu görülmektedir(Read, 2017, s. 13). Farklı malzemelerden ortaya çıkan sanatlar temelde

⁷⁸ Sâni Arapçada; yapan, işleyen, yapıcı ya da yarandan, sanat eseri olarak ortaya koyan manasındadır. İkinci anlam olarak da görülen iş ya da amel olarak kullanılmaktadır. Burada yapan, iş gören kısaca iş yapan manasındadır(Develioğlu, 2016, s. 1074).

beğenilmek amacı güder, bu nedenle tüm sanat eserlerinin insanda bıraktığı hisler aynıdır. Sanatçılara göre sanat eserlerinin ortaya çıkışı ve sosyal hayattaki yeri konusunda birden fazla görüş bulunmaktadır. Ayrıca kendi içinde sanat, birçok görüş ve tanım içermektedir. Örneğin; sanatın tanımı ve estetik ile güzellik kavramları ile ilgili farklı görüş ve tanımlar mevcuttur. Bu bağlamda sanat, kendi içinde büyük bir tartışma konusu barındıran bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır(Shiner, 2017, s. 46).

Sanatın ortaya çıkma sebepleri sanat tarihçileri tarafından farklı yorumlar ve tartışma konuları olarak ele alınsa da, Lev Tolstoy şu şekilde açıklamaktadır. *“İnsanların yaşamış olduğu duyguların önce kendi içinde şekil alması sonra bu duyguların başka insanlarda uyanması için ses, renk, hareket ya da sözcüklerle belli bir biçimde ifade etme ihtiyacıyla ortaya çıkmıştır”*(Ersoy, 2016, s. 9). Öte yandan, sanatın ortaya çıkışını insan zihninin olayları ve nesneleri bir düzene koyma isteğinden kaynaklandığını ve sanatın bu düzenleme biçimi olarak tanımlandığı görüşlerde vardır(Read, 2017, s. 151).

Sanat tarihini bilim dalı olarak açıklarken, sanat eserlerinin ortaya çıkma evrimini inceleyen bilim dalı olarak tanımlamak en kolaydır(Mülayim, 1983, s. 43). Ancak tezimizin konusu bağlamında sanat tarihi, geçmişten günümüze, insanların ürettiği kültürel nesneleri inceleyen bir bilim dalı olarak daha doğru bir tanımlama olacaktır. Sanat tarihi, ilkel olarak nitelendirebileceğimiz ilk adımlarını Greklerin tapınaklara topladıkları değerli eşya veya kültür eserleriyle atmıştır. Greklerin topladığı bu eşyaları sadece sanat tarihi açısından değerlendirmek yanlış olacaktır. Greklerin bu alışkanlığı Roma döneminde devam etmiş ve koleksiyonculuğa dönüşmüştür. Ardından Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte paganlığa karşı alınan tavırla yön değiştirmiştir(B. Şahin, 2009, s. 11).

Sanat tarihi bilim dalı olarak ortaya çıkması ve kendi yöntemlerinin geliştirilmesi uzun zaman almıştır. Bu gelişim ilk izleri ise Avrupa’da göstermektedir. Bu bağlamda, M.Ö. I. yüzyılda yazıldığı bilinen Vitruvius’un *“De Architecture”* eseri önemlidir. Antik Roma döneminde yazılan bu eser mimari üzerine yazılmış ve günümüzde hala mimarların ve sanat tarihçilerinin başvurduğu önemli bir kaynaktır. Orta Çağ’a gelindiğinde Batı’da sanat tarihçilerinin babası olarak nitelendirilen Giorgio Vasari’nin *“Sanatçıların Hayat Hikayesi”* veya kısa adıyla *“Hayatlar”* adlı eseriyle karşılaşırız. Bu eser dönemin sanat tarihi alanında tartışmaları başlatan kitap olmuştur. Ayrıca Giorgio Vasari 1563 yılında en seçkin sanatçıları toplayarak Floransa’da Academia del Disegno’yu kurmuştur. Kilisenin baskılarına maruz kalan Vasari, burada teorik dersler vermiştir(B. Şahin, 2009, s. 17)

Sanat ve tarih kelimelerini bir araya getiren ilk bilim insanı Johan Joachim Winckelman’dır. Winckelman, modern sanat tarihinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Eski eserlere olan ilgisi daha sonra tutkuya dönüşmüştür. Ayrıca 18. yüzyılda Pompeii ve Herculaneum’da yapılan arkeolojik kazıları denetlediği bilinmektedir. Bu bağlamda sanat tarihinin asıl gelişimini 18. yüzyılda arkeolojik kazılar vasıtasıyla başladığını görmekteyiz. 1764 yılında Winckelman’ın yazdığı *“Geschichte der Kunst des Altertums”* adlı eseri ona sanat tarihçisi

unvanını kazandırmıştır(Minor, 2017, s. 121). Türkçe manası “*Antik Çağ Sanat Tarihi*”(Johan J., 2012, ss. 7-333)olan eser bugün hala sanat tarihi alanında eğitim alanlar için kaynak kitap niteliğindedir. Winckelman’ın bu eserinden sonra sanat tarihi sistemleşmiş ve modern manada doğmuştur(B. Şahin, 2009, ss. 15-16).

19. yüzyıla geldiğimizde ise görsel malzemeler ve belgeler üzerinden yorumlar yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Avrupa’da üniversitelerde sanat tarihi kürsüleri açılmış ve bu alanda öğrenciler yetiştirilmeye başlanmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde artık sanat tarihi alanında yapılan metodolojik çalışmalar ve sorunlar üzerine durulduğu görülmektedir(Wölfflin, 2015, ss. 263-276). Ayrıca bu dönemin en güçlü sanat tarihçisi Heinrich Wölfflin’dir. Sanat tarihinin kendine özgü ilke ve yasalarının olduğunu ileri süren Wölfflin, derslerinde farklı yöntemler kullanmıştır. İlk olarak “büyülü fener” olarak adlandırılan ilk slayt projektörünü kullandığı bilinmektedir. Öğrenciler bu yöntemle sanat eserlerinin fotoğraflarını görerek yorum ve fikir edinmişlerdir. Wölfflin’in en önemli eseri “*Sanat Tarihinin Temel Kavramları*” adlı eseridir. Bu eser, sanat tarihi eğitimi alalar için bugün hala başvuru kaynağı niteliğindedir(Minor, 2017, s. 153)

Sanat kelimesi görüldüğü üzere farklı zamanlarda benzer tanımlar ile aynı anlamlar çerçevesinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda sanat tarihinin gelişim süreci de uzun zaman almıştır. İlk olarak arkeolojik buluntular ve insanların toplama alışkanlıklarından yola çıkan sanat tarihi, biriktirme amacıyla ilk adımlarını atmıştır. Sanat tarihi gelişimini sürdürdüğü ilk dönemlerde arkeoloji ile doğrudan bağlantı içerisinde ilerlemiştir. Yukarıda belirttiğimiz Vitruvius, Giorgio Vasari, Johan Joachim Winckelman, Heinrich Wölfflin gibi isimler, sanat tarihinin gelişmesinde ilkleri temsil eden isimlerdir. Bu isimlerin yanında Immanuel Kant, George Wilhelm, Friedrich Hegel gibi isimler sanat tarihinin bilim olarak gelişmesinde katkıları olan önemli isimler arasındadır. Bu isimlerin yanı sıra arkeolojik kazıların artması ve değerli buluntuların biriktirilmesiyle sanat tarihi gelişimini sürdürmüştür. Farklı dönemlerde farklı coğrafyalarda çıkarılan arkeolojik buluntularla sanat tarihi, her kültürün kendine ait sanat eserlerini sınıflara ayrılmış ve bilim dünyasında kendine yer bulmuştur. Modernleşen sanat ile insanın kendi yorumu yeni eserlerin ortaya çıkmasını; resim, heykel, müzik, dans gibi yeni alanlarda gelişmeler göstermiştir. Bu pencereden bakıldığında sanat tarihi her bir alan için ayrı araştırma gerektiren bir disiplindir.

4.2. Osmanlı Devleti’nde Sanat Tarihi

Sanat tarihinin Anadolu coğrafyasında bilim dalı olarak gelişimi geç olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde sanat tarihini, bilim dalı olarak nitelendirmek yanlış olacaktır. Sanat tarihinin Anadolu topraklarında gelişmesi, ilk olarak arkeoloji biliminin zaman içerisinde belli bir olgunluğa ulaşmasıyla, sanat tarihini bilim dalı olarak doğurmuştur. Bu süreçte Cumhuriyet dönemine denk gelmektedir(Mülayim, 1983, ss. 79-81).

Osmanlı Devleti dönemine baktığımızda, sanat tarihinin gelişim süreci tarih bağlamında meydana gelen olayların kaydı tutulması, belgelenmesi amacıyla yapılan çalışmalar bağlamında değerlendirilebilir. O dönemin özelliklerini yansıtan camilerin inşası, yapıldığı tarih ve yapının mimarının belgelenmesi, minyatürlerde eserin üzerine sanatçının adının yazılması veya bazı yazmalarda o eserin kime ait olduğu, kim için yapıldığı ya da bu eserlerin neden yapıldığı konusunda tutulan kayıtlar sanat tarihinin Osmanlı dönemindeki ilk adımları olarak kabul edilebilir. Ancak yine de bu sürecin bilim dalı olarak değerlendirilmesi yanlış olacaktır. Çünkü oluşturulan bu belgeler tutulan bu kayıtlar sanat tarihi bilinci ile yapılmamıştır. Öte yandan, bu belgeler ve kayıtlar bugün sanat tarihi araştırmaları için önemli kaynaklar teşkil etmektedir(Cezar, 1998, s. 41)

Bu dönemde ayrıca, değerli eşyaların Osmanlı saraylarında toplanması, saklanması veya dergâh ve tekke gibi yerlerde etnografik eserlerin muhafaza edilip korunması da sanat tarihine konu olacak bir diğer husustur. Osmanlı padişahlarının Bursa ve Edirne’de bulunan saraylarında seçkin koleksiyonların muhafazası için hazine dairesinin olduğu da bilinmektedir. Bu hazine dairelerinde bulunana eserlerin belgeleri, bugün Osmanlı dönemi sanat tarihine ışık tutmaktadır.

Ancak Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, değerli eşyaların sergilemesi ve müzecilik batılı tarzda yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Ehl-i Hilef Teşkilatı, sanat ve sanat tarihi bağlamında önemli bir kuruluştur. Ehl-i Hilef Teşkilatı, Osmanlı Devleti’nin çeşitli vilayetlerinden gelen zanaatkar ve sanatçıları Topkapı Sarayı’nda usta-çırak ilişkisi içerisinde sanatlarını icra etmişlerdir. Aynı zamanda devlet bünyesinde çalışan bu sanatçıların yapmış olduğu eserler kayıtlara geçirilmiştir. Bu kayıtlar sanat tarihi bağlamında önem arz etmektedir.

Bunların dışında, Osmanlı tarihçisi Gelibolulu Ali Efendi ve Mustafa Sai Çelebi’nin sanat içerikli eserleri, sanat tarihi alanından 16. yüzyıla ışık tutan önemli kaynaklar arasındadır. 16. yüzyılda sanat tarihi alanında kaynak olarak değerlendirilebilecek eserlerden biri de dönemin tarihçilerinden olan Hoca Sadedin Efendi’nin Menakıb-ı Hünervan adlı eseridir. Bu eserde, dönemin Osmanlı hattat, nakkaş, ressam gibi sanatçılarını tanıtmıştır(Cezar, 1998, ss. 45-46).

17. yüzyıla geldiğimizde ise Sultan Ahmet Camii’nin mimarı olan Sedefkar Mehmet Ağa’nın hayatını ve dönemin mimarlık özelliklerini teknik terimlerle birlikte veren Cafer Çelebiye ait “Risale-i Mimariye” adlı eseridir. 17. yüzyıl sanat tarihi kaynakları arasında Evliya Çelebi’yi anmadan geçmek mümkün değildir. Çünkü Evliya Çelebi, Seyahatnamesi’nde Osmanlı şehir ve kasabalarına ait mimari özellikleri anlatmaktadır. Aynı zamanda, eserinde çeşitli sanat dallarından dönemin zanaatkârlarını, Anadolu’nun inanç ve kültürünün, yapılan törenleri, kişilerin kıyafetlerini hatta konuşma dillerini detaylı bir şekilde aktarmıştır. Bu da sanat tarihi bağlamında döneme ışık tutmaktadır(Cezar, 1998, s. 48).

18. yüzyıla geldiğimizde sanat tarihi alanında birtakım yenilikler olduğunu görmekteyiz. 1795 yılında açılan Müderrishane-i Berri Hümayun’da teknik resim eğitimi verildiğini

bilinmektedir(Beydilli, 2020, s. 515). Ayrıca 1835 yılında subay yetiştirmek amacıyla kurulan Mekteb-i Harbiye’de resim eğitimi verildiği görülmektedir(Özcan, 1997, s. 117). Bu okullarda askeri öğrencilere batı perspektif kuralları çerçevesinde yeni teknikler öğretilmiştir. Özellikle Müderrishane-i Berri Hümayun’da sanat-ı mimariye, resm-i mimariye, sanat-ı ressamîye gibi derslerin bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Mekteb-i Harbiye’de ise resim kopyası ve modelden resim gibi konular derslerde işlenmiştir, bu da sanat tarihinin bilim dalı olarak gelişiminde atılan önemli adımlardan biridir(Cezar, 1971, s. 425).

19. yüzyıla gelindiğinde ise Aya İrini Kilisesi’nde toplanan değerli eşyaların ve arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerin Müze-i Hümayun adı verilen müzede sergilenmeye başlanması, buradaki eserlere katalog hazırlanmasına neden olmuştur. Bu da sanat tarihi bağlamında önemli bir adımdır. Ayrıca Osmanlı Devleti’nin birçok bölgesinden getirilen arkeolojik eserlerin toplatılması ve Osman Hamdi Bey’in müze müdürü olarak atanması Osmanlı sanatı ve sanat tarihinin gelişimi için kritik bir dönüm olmuştur.

Osman Hamdi Bey’in müze müdürü olarak atanması, Asar-ı Atika Nizamnamesi ile Osmanlı Devleti’nin topraklarından çıkarılan arkeolojik eserlerin batıya kaçırılmasını bir nebze olsun engellemiştir. Ayrıca kendisi bir ressam olarak Osmanlı sanatına büyük katkılarda bulunmuştur. Ancak Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane’nin kuruluşunda da büyük etkisi vardır(Ürekli, 2009, s. 94). Bu okul, Osmanlı Devleti’nde teorik derslerin yanında dört sanat dalı “resim, heykel, mimarlık ve hakkaklık⁷⁹” eğitimi veren yüksek dereceli eğitim kurumu olarak açılmıştır. II. Meşrutiyet’in ilanından sonra sanat tarihi bağlamında fikir ve edebiyat alanında canlanmalar yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde yayınlanan birtakım dergilerde sanat konulu yazılarla sanat tarihi alanında gelişmeler kaydedildiği görülmektedir(Altuner, 2007, s. 34).

Osmanlı Devleti döneminde sanat tarihi bir bilim olarak metodolojik bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan çalışmalar, sanat tarihi bilinci ile yapılmamıştır. Ancak Osmanlı Devleti’nde sanat tarihi konulu belgelerin tutulması, daha sonraki dönemlerde sanat tarihi alanında yapılan çalışmalara zemin hazırlamıştır. Ayrıca Osmanlı sanatının İslam’ın etkisiyle şekillendiği görülmektedir. Resim, minyatür, mimari, hattatlık gibi alanlarda üretilen eserlerde İslam’ın etkileri görülmektedir. Özellikle bu dönemde mimari alanda yapılan Osmanlı sarayları, camiiler, medreseler, çeşme ve sebiller, bendler, sarnıçlar, hanlar, kervansaraylar, türbeler gibi yapılar sanat tarihi açısından önemli eserler olarak günümüze kadar gelmiştir. Tüm bunlar, sanat tarihi alanında çalışan bilim insanları ve sanatçılar için zengin bir hazine niteliğindedir.

Bunların yanı sıra, ilk müzelerin oluşturulması ve daha sonra müze müdürlüğüne Osman Hamdi Bey’in getirilmesi, Osmanlı sanatının gelişmesinde önemli adımlar olarak kabul

⁷⁹ Arapçadan “hakk” kökünden türetilen kelime kazımak, sürtmek manasındandır. Ahşap, taş, maden gibi sert cisimlerin üzerine oyma ya da kazıma yöntemiyle genellikle mühür yapmak için kullanılan yöntemdir. Hakkaklık ise bu mesleği icra eden meslek erbabı kişilerdir(Kuşoğlu, 1997, s. 204).

edilmektedir. Ayrıca Osmanlı'da sanat tarihi, her ne kadar kendine özgü, sanat tarihinden bir haber, gelişse de Batı'nın da etkisi olduğunu belirtmek gerekir. O dönemde kayıt tutma amacıyla belgelenen sanat eserleri, bugün sanat tarihi alanında çalışan bilim insanları için önemli kaynaklar niteliğindedir. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nde sanat tarihi bir bilim dalı bilinciyle gelişmemiş olsa da arkeoloji ve müzecilik alanındaki gelişmeler sanat tarihini doğurmuştur. Ayrıca 19. yüzyılın sonu, 20. yüzyılın başlarında sanat tarihi araştırmalarında gerçek manada çalışmalar yapan kişi olarak Celal Esat Arseven öne çıkmaktadır. Ayrıca Türk-Alman ilişkilerinin, bu dönemde belgencilik özelliğiyle Viyana Ekolü'nün Osmanlı'nın son dönemlerinde ve sonrasında sanat tarihinin şekillenmesinde etkin rol oynadığı söylenebilir.

4.3. Cumhuriyet Dönemi Sanat Tarihi

20. yüzyılın başlarında gelişen kültür politikaları ve toplumun var olma bilinci kültürel geçmişle ortaya koyulmaktadır. Bunu sağlamanın en kolay yolu sanat tarihi ile olacaktır. Bu nedenle bir ulusun kendi varlığını kanıtlaması için kültürel bilincini ve mimari tarihini ortaya çıkarması gerekmektedir. Anadolu topraklarında sanat tarihinin bir bilim olarak gelişmesi Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir(Şahin, 2009, s. 29).

Cumhuriyetin ilanının ilk on yılında uygulanan kültür politikaları sebebiyle sanat tarihi alanındaki gelişmeler hız kazanmıştır. Bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Eski Eserler Müdürlüğü'nün kurulması, Anadolu'nun çeşitli illerinde müzelerin kurulmasına sebep olmuştur. Müzelerin kurulması sanat tarihinin gelişimi için önemli bir adımdır.

Müzelerin kurulmasının ardından Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle yurt dışına, müzecilik ve arkeoloji gibi alanlarda eğitim görmesi için öğrenci gönderildiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Darülfünun'a tüzel kişilik verilmesi önemli bir noktadır(Göz, 2023, s. 9). 1924 yılında verilen tüzel kişilikten başka 1933 yılına kadar Darülfünun üzerinde esaslı bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak 1933'den sonra İstanbul Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Bu değişimle birlikte modern manada eğitim dönemi başlatılarak yaklaşık 180 kişilik akademik kadro ile eğitime başlanmıştır. Üniversitenin Edebiyat Fakültesi'nde arkeoloji bölümünde sanat tarihi eğitiminin de verildiğini görmekteyiz(Yiğit, 2017, s. 223). Bunu takip eden süreçte Nazi Almanyası'ndan sürülen bilim insanlarının Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne sığınması ve üniversitelerde göreve başlaması, Türkiye'de eğitim alanında ciddi ilerlemelere yol açmıştır. Dolayısıyla sanat tarihi alanında yukarıda belirttiğimiz Viyana Ekolü, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni etkilemeye devam etmiştir.

1933 yılına gelmeden önce değinmemiz gereken önemli bir gelişme 1931 yılından Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle kurulmasıdır. Cemiyet, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu olarak faaliyetlerine günümüzde de devam etmektedir(İnan, 1971, ss. 523-524). 1936 yılına geldiğimizde ise Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuştur.

1937 yılına geldiğimizde İstanbul'da "Elli Yılın Türk Sanatı" adlı Güzel Sanatlar Akademisi tarafından sergi düzenlendiğini görüyoruz. Bu sergiye Mustafa Kemal Atatürk de katılmış ve bu sergiden sonra Dolmabahçe Sarayı içerisinde bulunan Veliht Dairesi'nin Resim ve Heykel Müzesi'ne dönüştürülmesini istemiştir. Müzelerin açılması, sanat tarihinin bir bilim olarak gelişmesine sebep olduğu gibi Türk sanatı araştırmalarına da hız kazandırmıştır.

Cumhuriyet dönemi sanat tarihinin gelişimine önemli katkı sağlayan bir diğer gelişme ise Fransız sanat tarihçisi Reinach'ın ders notlarının bir araya toplandığı genel sanat tarihi kitabının Türkçeye çevrilmesi olmuştur. Ayrıca bu dönemde sanat tarihi alanında çeşitli kitapları Türkçeye çevrildiği bilinmektedir. Diğer önemli bir eser ise Celal Esad Arseven'in Türk Sanatına dair yazmış olduğu genel bir kitabın yayınlanması olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz Nazi Almanya'sından sürülen bilim insanlarının, Türkiye'de yeni açılan fakültelerde kendi alanlarında çeşitli dallar açılmasına sebep olduğunu ve bilim alanında gelişmelerin hızlanmasına neden olduğunu görüyoruz. Alman bilim insanlarının dışında, Türkiye'de sanat tarihi, İngiliz ve Fransız etkisine de maruz kalarak gelişme göstermiştir. Farklı alanlarda açılan bilim insanları için kürsüler oluşturulmuştur.

1943 yılına geldiğimizde İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi bölümünün kurulduğunu görüyoruz. Fen Edebiyat Fakültesi bünyesinde eğitim veren bu bölüm, Türk İslam Sanatları dersi verilmeye başlanmıştır(Aslanapa, 1976, s. 2; Yiğit, 2017, s. 224). Kurulan bu bölüm, Türkiye Devleti'nin ilk Sanat Tarihi Bölümü'dür. Ancak burada verilen eğitim, Türkiye toprakları içerisinde sanat yapıtlarını belgelemek veya katalog yaparak değerlendirmek üzerine odaklanmıştır. Bu bölümün kurucularından olan Viyana Üniversitesi'nden gelen Profesör Ernst Diez, sanat tarihi alanında bilimsel metod ve karşılaştırma anlayışıyla eğitim sistemi oluşturmak istemiştir(Aslanapa, 1976, s. 1)

Görüldüğü üzere Cumhuriyet dönemi sanat tarihi gelişmeleri genel olarak üniversiteler çevresinde gelişim göstermiştir. Sanat tarihinin bilim dalı olarak kabul edilmesi, 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde Sanat Tarihi Bölümü'nün açılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu tarihten önce sanat tarihi alanında Türk bilim insanlarının önemli çalışmaları olduğunu görülmektedir. Celal Esad Arseven, Rıfki Melül Meriç gibi isimler bu alandaki öncülerdir. Ayrıca Remzi Oğuz Arık, Suut Kemal Yetkin, Mazhar Şevket İpşiroğlu gibi bilim insanları da Cumhuriyet dönemi sanat tarihi alanına önemli katkılar yapmışlardır(Yazıcı, 2009, ss. 571-572).

Bu isimlerin yanı sıra, Türkiye Devleti'nin uyguladığı kültür politikaları kapsamında çeşitli müzelerin açılması ve Anadolu topraklarında bulunan arkeolojik kültür mirasların sanat tarihinin gelişimi için önemli bir zemin hazırladığı görülmektedir. Arkeolojik kazılar ve müzeler, birbirini destekleyen alanlar olduğu için sanat tarihi çalışmaları da bu süreçte önemli bir gelişim göstermiştir. Ayrıca yurt dışından gelen bilim insanlarının bu alanda eğitim ve metodoloji çalışmaları, sanat tarihinin hızla ilerlemesine katkı sağlamıştır. Üstelik, yurt dışına

arkeoloji ve sanat tarihi eğitimi için gönderilen öğrencilerin etkisi de göz ardı edilemez derecede büyüktür.

4.4. Remzi Oğuz Arık'ın Sanat Tarihine Katkısı

Remzi Oğuz Arık yurda döndükten sonra müzecilik ve arkeoloji alanlarında çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1949 yılında ise Bakanlar Kurulu kararıyla Ankara İlahiyat Fakültesi'nde İslam Mzehepleri Tarihi Profesörü olarak atanmıştır (Belge-7). Ancak bu göreve gelmeden önce, sanat tarihinin bilim olarak gelişmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Henüz sanat tarihi biliminin kendine yer bulmaya çalıştığı dönemlerde, Remzi Oğuz Arık'ın yaptığı kazılar neticesinde sanat tarihi alanında bilimsel çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Genellikle bu alandaki makaleleri 1949 yılında yayımlanmıştır.

4.4.1. Sanat tarihi alanında çalışmaları

Remzi Oğuz Arık'ın henüz Fransa'da eğitim gördüğü 1928'li yıllarda Sorbonne Üniversitesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Enstitüsü tarafından düzenlenen program çerçevesinde çeşitli Avrupa şehirlerindeki sanat eserleri ve mimari yapıları inceleme fırsatı bulmuştur. Bu seyahate zaruri olarak katıldığını belirten Arık, 12 Temmuz 1928 tarihinde seyahatin başladığını belirtmektedir. Bu seyahatte Wurzburg, Nuremberg, Regensburg, Münih, Viyana, Budapeşte, Berlin, Köln, gibi şehirlerdeki müzeleri, sergileri ve sanat tarihi açısından önemli mimari yapıları ziyaret etmiştir.

Yurda döndüğünde, müzecilik ve arkeoloji gibi alanlarda saha çalışmaları yapmıştır, ancak resmi olarak sanat tarihi alanında saha görevlendirmesi bulunmamaktadır. Arkeolojik araştırmalar yaparken bulunduğu şehrin mimari dokusunu iyi derecede analiz etmiş ve bu yapıların arkeolojik kazılarla olan ilişkisini ortaya koymuştur. Kısacası, arkeolojik kazılarda çıkarılan eserlerin yanı sıra bölgedeki mimari yapıları incelediği görülmektedir. Örneğin, Konya'da yaptığı arkeolojik çalışmalar sırada, şehrin ulu camisi olan Alaidin Camii'ni ziyaret ederek, camiinin içindeki sütunlar, minber ve mihrap üzerindeki sanatsal çalışmaları incelemiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. Ayrıca, kazılardan çıkarılan eserlerin sanat tarihi bağlamında değerlendirdiği görülmektedir. Bunların yanında yurt dışındaki kongrelere katılması, müzecilik, arkeoloji ve tarih alanlarını ilgilendirdiği gibi bu bölümde değerlendirmek doğru olacaktır.

Remzi Oğuz Arık henüz Paris'te eğitim aldığı dönemde zorunlu olarak katıldığı seyahatte, Avrupa'daki sanat eserlerine ve tarihine olan ilgisini arttırmıştır. Bu deneyimlerle aynı ilgi ve özenle kendi ülkesi için çalışacağını belirtmiştir. Buradan anlaşılıyor ki Remzi Oğuz Arık eğitim aldığı dönemde görmüş olduğu bu şehirlerin dokusunu mimari yapılarının nasıl korunduğunu en küçük detaylarına kadar incelemiş ve kendi ülkesi için de aynı titizlikle çalışması gerektiğini

kendine görev edinmiştir. Bu nedenle arkeolojik kazılar ve saha araştırmalarında hem arkeolog hem sanat tarihçi hem de tarihçi olarak, bulunduğu şehirlerin ve kazı alanlarının tüm detaylarıyla incelediği görülmektedir. Bunların yanı sıra sanat tarihi alanında çevirisi de mevcuttur.

4.4.2. Sanat tarihi alanında yayınları

Tablodaki eserler, Remzi Oğuz Arık'ın kaleminden çıkan akademik çalışmalarının bir yansımasıdır ve bu tablo, kendi incelemelerimiz doğrultusunda oluşturulmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın farklı bilim dallarıyla ilişkili eserlerini sınıflandırmak zordur, ancak tabloda eserlerin içeriği değerlendirilerek sınıflandırılmıştır. Ayrıca adı geçen eserlerin listesi aşağıda belirttiğimiz Ezel Erverdi ile M. İhsan Kara'nın Dergah yayınları tarafından yayınlanan "Remzi Oğuz Arık Türk Sanatı ve Arkeolojisi Yazıları" adlı çalışması, Necmettin Sefercioğlu'nun ve Rıdvan Çongur'un hazırladığı bibliyografyalar ve arşiv araştırmalarımız sonucunda ulaştığımız eserler derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4. 1. Remzi Oğuz Arık'ın sanat tarihi değerlendirdiğimiz eserleri.

Tür	Eserin Adı	Dergi Adı/Yayın Tarihi
Makale	Sanat ve Arkeoloji	Ar/1937
Makale	Bir Apollon Heykeli Münasebetiyle	Ar/1937
Makale	Arkeolog Gözüyle Orta Avrupa ⁸⁰	Çığır/1940
Makale	Türkiye'de Sanat Tarihi	Çığır/1940
Makale	Türk Sanat ve Arkeolojisi	Millet/1942
Makale	Alaiddin Camii (Ulu Camii Konya)	Bizim Türkiye /1948
Makale	Ahmet Paşa Camii Yahut Ulu Camii (Divriki)	Bizim Türkiye /1948
Makale	Türk Medeniyet ve Sanat Tarihi	Hareket/1948
Makale	Türk Sanatının Kökleri	Şadırvan/1949
Makale	Selçuk Sanatına Bir Bakış	Şadırvan/1949

80 Remzi Oğuz Arık'ın 1940 yılında yayınlanan bu makalesi Çığır Dergisi'nde Eylül 1940 yılında yayınlanmıştır. Fakat devamı nitelikli "II. Cenubi Almanya'da" Ekim 1940'da "III" Kasım 1940'da, "V" Ocak 1941'de, "1928'de Arkeolog Gözüyle Orta Avrupa" Mart 1941'de Çığır derginde yanının devamı nitelikli yayınlanmıştır. Yazının devamı olmasında kaynaklı tablo da tek tek verilmemiştir.

Makale	Selçuk Mimarisinden Anadolu Beylikleri Devri Mimarisine Doğru	Şadırvan/1949
Makale	Ön Asya'nın Sanat Zirvesi: Osmanlı Mimarlığının Sinan Devri	Şadırvan/1949
Makale	İstanbul'un Fethinden Sonra: Yücelen Mimarlığımızın Yanında Çöken Gelişen Sanatlarımız	Şadırvan/1949
Makale	Mimarlıktan Haşmetten Çöküntüye Doğru	Şadırvan/1949
Makale	Sanatkarın Yalnızlığı	Hisar/1950
Makale	Türkiye'de Desen	Hisar/1950
Makale	Bugünkü Mimarlığımız	Hisar/1951
Makale	Arkayızan Sanatı	Hisar/1952

4.4.3.Sanat tarihi alanında görüş ve eleştirileri

Remzi Oğuz Arık, arkeoloji eğitimi alması sebebiyle arkeoloji ile etkileşim içerisinde bulunan bilim dallarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu bağlamda diğer bilimlerin eksik ya da olumlu yönleri hakkında görüşlerde bulunduğu görülmektedir. Sanat tarihi alanında da eksiklikler ve gelişmeler hakkında eleştiri ve yapılan çalışmaların öneminden bahsetmektedir. Remzi Oğuz Arık'a göre sanat tarihi; arkeoloji ve tarih bilimlerinden faydalanmaktadır. Bu nedenle bir sanat tarihçisinin aynı zamanda bir arkeolog olması gerektiğini savunmaktadır. Bir arkeoloğun mesleğini en iyi şekilde icra edebilmesi için en az bir-iki yıl sanat tarihi eğitimi alması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim bu durumda sanat tarihi eğitimi arkeolojinin önünde mi arkasında mı olmalı şeklinde çelişkiye düşmektedir. Ancak Remzi Oğuz Arık, iyi bir arkeolog olabilmek için ilk olarak sanat tarihini ve metodunu öğrenmek gerektiğine işaret ederek arkeolojik araştırmalarda hata yapılmayacağını vurgulamaktadır(Arık, 1940, s. 12).

Remzi Oğuz Arık, Türk sanat tarihi alanında eğitim eksikliğine dair eleştirilerde bulunmuştur. 1942 yılında liselerde ya da sanat tarihi bölümünde Türk orta çağı dönemiyle ilgili derslerin, kürsülerin ya da herhangi bir teşebbüsün bulunmaması konusunda eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca o dönemde Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk orta çağı ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamasını da eleştirmiştir. Remzi Oğuz Arık, genel olarak Türk orta çağına yönelik ilgisizlikten şikayetçidir. Aynı şekilde Türk Tarih Kurumu'nun bu alanda yeterli çalışma

yapmaması da kendisini rahatsız etmektedir. Avrupa'nın büyük devletlerinin kendi orta çağ dönemlerine sahip çıktıklarını fakat bunu yaparken övünmeden yaptıklarını belirterek eleştirmiştir(Arık, Mayıs 1942b, s. 5).

Remzi Oğuz Arık, tarihin bir bütün olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Ona göre büyük milletler tarihini ne küçümsemeli ne de ihmal etmeli, çünkü tarihte olan iyi ya da kötü gelişmeler bugünü şekillendirmektedir. 1940'lı yıllarda Osmanlı dönemine dair sanat tarihi bağlamında herhangi bir çalışmanın ya da eğitimin olmamasından rahatsızdır. Remzi Oğuz Arık, Türk tarihinin sadece tarih öncesi dönemlere yoğunlaşmasından rahatsızdır. Sanat tarihi bağlamından Osmanlı mimarisi ya da Osmanlı sanatı hakkında verilen eğitim eksikliğini Türk sanat tarihinin gelişimi için eksik bir nokta olarak görmektedir.

Remzi Oğuz Arık, 1940'lı yıllarda sanat tarihi ve arkeoloji bilimlerinin yeteri kadar saygı görmemesinden şikâyet etmiştir. Sanat tarihi bilimin bir fazlalık veya gereksiz bir alan olarak düşünüldüğünü belirtmiştir. Bu eleştirilere karşılık olarak, Türk sanatının ve sanat tarihinin önemini vurgulamıştır. Nakışlar, resimler, kabartmalar, işlenmiş taş yapılar, medreseler, kervansaraylar, çeşmeler, camiler, şiir, edebiyat, musiki, tezhib, minyatür gibi sanat eserlerinin, bu eserler olmadan geçmişimizin temsil edilmeyeceğini açıklamıştır. Bu eserlerin, Türk sanatının ve sanat tarihinin ne kadar kıymetli olduğunu anlatmaya çalıştığı görülmektedir. Ayrıca o dönemde Türk Sanat ve Arkeoloji bölümünün sadece İstanbul'da bulunması Ankara'da böyle bir kürsü olmamasını, Remzi Oğuz Arık için bir an önce giderilmesi gereken bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Bu konuda dönemin yöneticilerinin maddi sorunları gerekçe olarak göstermelerini kabul etmediği görülmektedir(Arık, Mayıs 1942b, ss. 7-8).

Remzi Oğuz Arık, sanat tarihi bağlamında eleştirilerinin yanında dönemin mimari eserleri hakkında eleştiri ve zaman zaman övgüde bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilanıyla yeniden inşa edilen Ankara için mimari dokuda betonarme kullanımını eleştiren Arık, batıdan alınan bu tekniğin hem kısa sürede inşa edilebilmesi açısından avantajlı hem de Türk mimarisinden uzaklaşıldığı konusunda kaygılarını dile getirmiştir. Yeni Türk mimarisi için hızlı, sağlam, temiz, ucuz olması gerektiğini vurgulayan Arık, betonarme tekniğinin sadece Ankara'da değil ülkenin genelinde mesken ve kamu binalarında nadiren de olsa güzel örneklerinin olduğunu belirtmekten çekinmemiştir. Betonarme yapılarla ilgili eleştiri yaparken, Ankara'da İsmet Paşa Kız Enstitü binasını yeni Türk mimarisi için güzel bir örnek olarak göstermektedir. Öte yandan, Sümerbank binasının mimarisini eleştirerek kendine ızdırap verdiğini belirtmektedir(Arık, 1951, ss. 4-5). Betonarme yapıların sağlamlığı konusunda tereddütlerini 1950'li yıllarda dile getirmektedir. Ayrıca, bu yapıların Türk aile hayatına uygun olmadığını düşünen Remzi Oğuz Arık'ın aile mahremiyeti ve yeni neslin yetişmesindeki olumsuz etkileri hakkında kuşkuları bulunmaktadır.

1949 yılında sanat tarihi profesörü olarak atandıktan sonra sanat tarihi alanında yukarıda bahsettiğimiz Türk orta çağı sanatının Cumhuriyet döneminde yer bulamamasına veya ilgi,

görmemesine karşın bu alanda bilimsel çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Örneğin “Osmanlı Mimarı” ya da “Selçuklu Sanatı” gibi alanlarda makaleler yayınladığı görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık Selçuklu sanatını, eserlerinde övgüyle bahsetmektedir. Camilerdeki süslemeler, çini işçiliği ve tahta oymalarının, göçebe Türkler için diğer kültürlerden alınan taktikler olmadığını, kendine özgü yaratıcılık olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, Selçuklu sanatının Osmanlı sanatının temelini oluşturduğu bir diğer katman olarak değerlendirmektedir. Remzi Oğuz Arık’ın 1949 yılında yayınladığı, tabloda verdiğimiz eserler, Türk sanat tarihi açısından önemli eserlerdir. Çünkü her biri içerik olarak Selçuklu ve Osmanlı sanatı hakkında bilgi vermektedir ve bu iki dönemi kendi içinde sınıflandırarak ayırmıştır. Türk orta çağı olarak adlandırdığı bu dönem için Arık, övgüyle bahsedilmesi ve gurur duyulması gereken bir dönem olduğunu belirtmektedir. Özellikle, Türk mimarisinin duayenlerinden Mimar Sinan’ı da unutmamış ondan övgüyle bahsetmektedir.

5. BÖLÜM

TARİH

5.1. Tarih Biliminin Gelişimi

İnsanlar yaradılışları gereği içinde bulundukları çevrede olup biteni merak etmişlerdir. Varoluşsal merak duygusunun sebebinin insanın tatmin olma ve korku duygularıyla ilişkili olduğu bilinmektedir. Kısacası, insanlar meraklı varlıklardır ve bilmedikleri şeylerden korkarlar. Korkunun verdiği merak duygusu, insanlarda öğrenme ihtiyacını doğurmuş ve bunun sonucunda kendilerini güvende hissetmek için koruma duyguları ortaya çıkmıştır. Korku ve merak duyguları, insanlarda geçmişte olan olayları öğrenme isteğiyle ortaya çıkmaktadır. Geçmiş öğrenme isteği doğal olarak insani bir duygudur ve bu duygu, insanların kendilerinden önce yaşanmış olayları anlamaya çalışmalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak, insanların geçmiş öğrenme çabaları tarihin ortaya çıkmasına neden olmuştur(H. Eroğlu, 2022, s. 3).

Tarih kelimesinin kökeni, İbranice “ay” anlamına gelen “yarex” kelimesinden gelmektedir. Yunanca “istoriya” kelimesi Latinceye “historia”, Arapçaya “astura” olarak geçmiştir. Kur’an-ı Kerim’de ise geçmiş zaman hikayeleri manasına gelen “esatir’ül- evvelin” olarak geçmektedir. Günümüzde tarih, historian kelimesinden gelmektedir. “Historian” ise araştırmak manasına gelmektedir. Tarihçi ise araştıran, gerçeği araştıran manasında kullanılmaktadır(Özçelik, 2011, s. 5; Togan, 1969, s. 2).

Olayların seyrinden, hatta cisim ve eşyaların geçmişinden bahseden yazı ya da hikâye tarihtir. Böylece insanlar olayların tarihini ya da bir bilimin, bir tahılın, bir ağacın tarihini konu olarak kullanabilirler. Ancak burada söz konusu olan durum insanlık tarihi ya da milletlerin tarihidir. Bu bağlamda Zeki Velidi Togan, tarihin tanımını “tarih içtimai bünyenin azası olmak itibariyle insanlığın fiil ve fikirlerinin inkişafını takip eden bilgidir” şeklinde yapmaktadır. Yine Zeki Velidi Togan’a göre tarih, insanlığın yaradılışı gereği süregelen toplumsal ve siyasi gelişmeler neticesinde yine insanlar tarafından gerçekleştirilen olayları inceler. Ayrıca bu olayların maddi ve manevi sebepleri ile olayların neden-sonuç ilişkisini araştırır ve ortaya koyar(Togan, 1969, s. 2). Bunu yaparken de kendi teknik ve yöntemini kullanmaktadırlar. Zeki Velidi Togan’a göre yazılış usulüne göre tarihi; Rivayetçi, Öğretici, Neden-nasıl ve içtimai olmak üzere dört başlığa ayrılmıştır(Togan, 1969, ss. 3-7). Usul ayrımından sonra tarih yazımı görüşü için farklı felsefi görüşler hakimdir.

Tarih geçmişte yaşanmış insan ve toplumsal olayları konu alırken, öte yandan geçmişi konu edinen bir bilim dalı olarak kullanılmıştır. Bu iki tanım arasındaki ince çizgi bazı filozoflar tarafından farklı değerlendirilerek ayırım yapılmıştır. “Res gestae” ve “historia renim gestarum” olarak ayrılan bu ince görüş; Res gestae, geçmişte kalan toplumsal olaylara karşılık gelirken,

Historia renim gestarum ise bu olayları konu alan bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Ancak yapılan bu ayrıma rağmen filozofların birçoğu her iki anlam içinde "*historia*" (*tarih*) kelimesini kullanmaktadırlar. Bugün bile hala her iki durum içinde aynı kelimeyi kullanmaktayız(Hocaoğlu, 2013, ss. 24-26; Özçelik, 2011, s. 6).

En basit ifadeyle tarihi tanımlayacak olursak, geçmişin bilimi denilebilir. Ancak bu tanım yine eksik kalacaktır. Marc Bloch'a göre "*zaman içinde insanların ilmi*" olarak tanımlarken, Amerikalı tarihçi olan Turner ise "*geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar*" olarak değerlendirmiştir. Lucien Febvre ise tarihi, "*geçmiş ve bugünün incelemesi*" olarak tanımlarken(M. S. Kütükoğlu, 2014, ss. 1-2), Edward Hallett Carr ise "*geçmişle günümüz arsında bitmeyen bir diyalog*" olarak tanımlamıştır(Carr, 2009, s. 62). Görüldüğü üzere, bilim olarak ele aldığımız tarih farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Fakat burada "*geçmiş*" kelimesi vazgeçilemez bir unsur olarak tüm tanımlarda kullanılmıştır.

Kısacası, tarih, geçmiş düşüncesinin başlangıcıyla ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde değişen ve dönüşen insanlık merak duygusuyla bilimsel olarak tarihin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir bilim olarak değerlendirdiğimiz tarih, geçmiş zamana ait olayların kaydının tutulması olarak kabul edilmektedir. Tarih, insanlığın yeryüzüne gelmesiyle birlikte fiilen ortaya çıkmış olsa da kayıt altına alındığı dönem tarihin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu başlangıç, yazının icadıyla olmuş olsa da ilk insanlardan yazının icadına kadar olan dönemde mağara duvarları veya kayalar üzerine yapılan kabartma ve resimlerin varlığı bilinmektedir. Bu kabartma ve sembolik resimler, ait olduğu dönem hakkında kısmen de olsa günümüze bilgi aktarmaktadır. Bu bağlamda, mağara resimleri veya kayalar üzerine yapılan kabartmalar ve semboller tarihin ilk kayıtlarının yapıldığı dönem olarak nitelendirilebilir. Kısaca, insanlığın ilk tarihi kayıtları, mağara ve kayalara yapılan resim, kabartma veya sembollerdir (Alkan, 2022, s. 40). Ayrıca, mağara duvarlarına yapılan resimler veya taşların üzerine yapılan kabartmaların yanında mitolojilerde tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde önemli kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Her ne kadar ait olduğu dönemde yazıya aktarılamasa da yazının icadından sonra bu eserlerin kayıt altına alındığını bilinmektedir.

Yazı ve sembollerden sonra yazının icadıyla tarih yazımının ilk adımlarının atıldığını görmekteyiz. İlk insanların bir arada yaşaması ve devletlerin ortaya çıkması, yazının icadıyla tarihi süreç içerisinde daha net belgelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yazıya dökülen bu veriler, kendinden sonraki dönemlerde kullanılarak geçmişe ışık tutmaktadır. Örneğin, Sümerlilerin M.Ö. 3200'lerden itibaren yazıyı kullandıkları dönemde, sosyal hayat veya devlet ilişkileri hakkında daha net verileri günümüze kadar aktarılmıştır. Sümerlilerin tabletler üzerine yazmış olduğu bu kayıtlar yorum ve tahlile dayanmamaktadır. Ayrıca bu tabletler, ilkel manada da olsa tarih yazıcılığının ilk adımları olarak kabul edilmektedir. Sümerlilerin ardından, Mısırlıların tabletler üzerinde tuttuğu kayıtlar da tarih yazıcılığı bağlamında önem arz etmektedir. Ardından gelen Hititlerin de yine tabletler üzerine tuttuğu kayıtlar önemlidir.

Sümer, Mısır, Asur ve Hitit medeniyetleri, M.Ö üçüncü ve ikinci binyıla dayanan yazılı eserler bırakmışlardır. Bu belgelerin içeriği genel olarak önemli devlet adamlarının yapmış olduğu faaliyetleri listeler şeklindedir.

Eski uygarlıklar hakkında kısmi de olsa bilgi edindiğimiz bu kaynakların kozmolojik olarak tasvir edildiği görülmektedir. Ayrıca bu anlayışta yazılan metinler, o dönemde yaşayanlar için günlük hayatları kadar yaşantıları kadar gerçekçi kabul edilmiştir. Bu yöntemde herhangi bir yorum, açıklama veya ideolojik durum söz konusu değildir. Kısacası, bugünkü bakış açısıyla eski uygarlıklara ait yazılı kaynakları incelediğimizde, kozmolojik veya mitolojik bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bu yöntem ile yazılan yazılar, karakter olarak haberci tarih niteliğindedir.

Yukarıda belirttiğimiz mitolojik olayların günümüze ulaşması, yazının icadıyla gerçekleşmiştir. Mitolojik olaylar, ortaya çıktığı dönemden uzun zaman sonra yazıya geçirilerek korunan tarih yazıcılığı çeşitlerinden biridir. Homeros ve Herodot bu konuda bize örnek niteliğindedir. Homeros'un İlyada ve Odyssea'sı, Herodot'un seyahati sırasında insanlarda sohbet etmiş ve onlardan duyduklarını kayıt altına alması, efsanevi olayların günümüze kadar aktarılması, ait olduğu dönemi aydınlatması, açısından önem taşımaktadır. Mitolojik olaylar her ne kadar ilk etapta sözlü olarak nesiller arası aktarmış olsa da yazının icadından sonra kayıt altına alındığı bilinmektedir. Bu kayıtlar orta çağ tarihçileri tarafından kullanılmış ve değerlendirilmiştir. Rönesans'tan itibaren ise yazılı kaynakların çoğaldığını görmekteyiz ve 19. yüzyılda tarih bir bilim haline gelmiş, sözlü kaynak kullanımının azaldığı görülmektedir (Tosh, 1997, s. 191).

Herodot'tan sonra dönemin önemli isimlerinden biri de Thukydides'dir. Thukydides'in eserlerinde mitolojiden kalan olağanüstü tanrısal varlıkların tarih yazıcılığındaki etkisi görülmektedir(Alkan, 2022, s. 47). Tarih yazıcılığı bu dönem de olayların nerden geldiğini, nasıl bir durum içinde olduğunu veya uğradıkları değişiklikleri anlatmakta sınırlıdır. Yunan-Roma tarih yazıcılığı olayların nasıl meydana geldiğini göstermemekle beraber tarihin alanını insanları, olayları betimlemekle sınırlı olduğu görülmektedir(Collingwood, 1990, ss. 59-61).

Yunan ve Roma tarihçiliğinden sonra, tarihçilik anlayışı ilahi gücün belirlendiği dönemle değişmeye başlamıştır. Yahudi ve Hristiyan tarihçiliği olarak nitelendirdiğimiz bu dönem, tanrının belirlediği sınırları konu edinen tarihçilik anlayışıdır. Bu dönemde tarih yazıcılığı, mitolojiden sıyrılıp dini ekseninde geliştiği görülmektedir. Örneğin; Yahudi tarihçiliği, tanrının kelamının yazıya dökülmüş hali olarak kabul edilir ve kutsal metinler olarak değerlendirilir. Hristiyanlıkta ise ilk başlarda tarihçilik anlayışı gelişmemiştir ve bu durumun nedeni olarak Hristiyanların Roma tarafından baskı altında olduğundan iddia edilmektedir. Tarihsel gelişimlerin belli bir amaç doğrultusunda ilerlediği, Hristiyan geleneğinin önemli bir özelliği olarak kabul edilmektedir(Carr, 2009, s. 125).

Görüldüğü üzere tarih yazımı, Batı'da Yunan ile başlayarak Orta Çağ'a kadar devam eden anlayışta, inanç ve mitolojik çerçevede geliştiği görülmektedir. Ancak bu eksen zamanla yerini

tamamen dini çerçeveye doğru almıştır. Burada belirtmemiz gereken bir nokta da Orta Çağ tarih yazımının, Hellen ve Roma'nın devamı niteliğinde olduğudur. Üslup olarak nakilci ve öğretici bir yöntem kullanıldığı görülmektedir. Yeryüzünde meydana gelen olaylar, yaratan yani tanrı eksenli olarak işlenmiştir. Öte yandan, olayların eleştirisi yapılmadan olduğu gibi aktarıldığı görülmektedir(Collingwood, 1990, s. 68).

Rivayetçi ya da hikayeci adı verdiğimiz tarih yazımında, masalsı bir anlatım söz konusudur. Olayların doğru olup olmadığı ya da belgelerin varlığı konusunda herhangi bir ispat sunulmamıştır. Buna örnek olarak yukarıda belirttiğimiz Heredotos, Homeros ve İslam kaynaklarında ise Taberi verilebilir(Togan, 1969, s. 3).

Öğretici tarih olarak nitelendirdiğimiz tarihçilik anlayışında ise ibret alma olgusu ön plana çıkmaktadır. Başka bir deyişle, doktriner ya da faydaya yönelik pragmatik tarihçilik olarak da adlandırılmaktadır. Bu anlayışta amaç, geçmişte yaşanan olaylardan ders çıkarmaktır, bu nedenler tarihin tekrar edeceği görüşü hakimdir. Bu bağlamda, olaylar toplumlar içinde öncü ya da büyük insan dediğimiz karakterler etrafında gelişmektedir. Olayların geçtiği toplumları ön plana çıkarmaya çalışan pragmatik tarihçilik, bu özelliği açısından bilimsel olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Orta Çağ Hristiyan dünyasında var olan tarihçilerin tamamı bu kategoride sayılabilir(Halkın, 1989, s. 123).

Tarih yazımında diğer bir gelişme ise İslam tarihçiliği olarak nitelendirilmektedir. İslam tarihçiliği, ilk insandan geçmiş dönemlerdeki peygamberlerden bilgi vermesi sebebiyle Kur'an-ı Kerim kendinden önceki dönemleri aydınlatma amacı taşır ve bu bağlamda İslam tarihçiliği bakımdan önemlidir. Ayrıca insanların ve peygamberlerin muhatap oldukları kavimlerle ilgili olayları bütüncül bir anlayışla anlatması bakımından da dikkat çekmektedir. Kur'an-ı Kerim dışında, İslam'ın yayıldığı coğrafyalarda sayısız tarih kitabının yazıldığını görülmektedir. İslam tarihçileri, Hz. Muhammed dönemini daha iyi anlayabilmek için İslam öncesi dönemleri de merak etmiş ve bu döneme yönelmişlerdir. Ayrıca bu dönemde siyer, megazi, fıkıh gibi kitapların yanında peygamberler tarihi yazma geleneği olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genel tarihçilik anlayışına doğru bir ilerleme söz konusudur. Ayrıca rivayetçi tarih anlayışı ile vakanüvisliğin başladığını görmekteyiz(Günaltay, 1991, ss. 17-25)

İslamiyet'in ilk üç yüz yılı rivayetçi tarih anlayışı ile geliştiği görülmektedir. Rivayetçi tarih yazımında, olayların ortaya çıkış nedenlerine dair bir inceleme yapılmadan olduğu gibi aktarılmıştır. Bu usule örnek olarak dönemin vakanüvisti, Taberi verilmektedir(Togan, 1969, s. 55). 8. yüzyıldan sonra İslam tarihi bir bilim olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Tabiri caizse, 8. yüzyıldan sonra İslam tarihçiliği açısından bir dönem başlamıştır. Çünkü bu dönemde, eski kaynaklar bulunup uzun soluklu eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Bu eserler, İslam tarihinin köklü bir bilim dalı olmasına katkı sağlayan değerli kaynak niteliği taşımaktadır. 10. yüzyıldan itibaren ise İslam tarihçiliği olayları tenkitçi bir usulle aktardığı görülmektedir. Bu döneme ise El-Biruni, İbn Haldun gibi isimler örnek olarak verilebilir (Togan, 1969, s. 68-69).

11. yüzyıldan sonra İslam tarihçileri, Arapların yanında Müslüman olan birçok ulustan tarihçileri yetiştirdiği bilinmektedir. 11. ve 17 yüzyıl arasındaki dönemde yetişen ilim adamlarının birçoğunun akılcı ve bilinçli bir şekilde olayları yorumladığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemin İslam tarihçilerinin Batı'yı da etkilediği gözlemlenmektedir. Batı dünyası ile etkileşim halinde olan İslam tarihçileri, Avrupa'da ortaya çıkan yeniliklerden etkilenecek tarih kitaplarına yansıttıkları görülmektedir. 18. ve 19 yüzyıllara gelindiğinde ise İslam tarihçilerinin içerisinde Müslümanların yanında batılılarında yer aldığı görülmektedir (Ferruh, 2003, s. 170).

İslam dünyasından sonra yeniden Avrupa'ya baktığımızda, Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra tarih yazıcılığında değişiklikler olduğu görülmektedir. Tarih yazıcılığı, belge, tenkit ve tespit çerçevesinde gelişerek nitelik kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde tarihin bilimsel olarak kabul edilmesi için yapılan bu çalışmaların yanında tarihe yardımcı bilimlerde de ilerleme kaydedilmektedir. Örneğin; J. Mobillon, diplomatiğin, Bernard de Montfaucon ise paleografyanın temellerini atmıştır. Ayrıca 18. yüzyılda Avrupa'da İbni Haldun'un anlayışı olan sosyal tarih anlayışı görülmektedir. Bacon, Descartes, Vico, Edward Gibbon, Leopold von Ranke, Voltaire, Montesquieu, Kant, Hegel, Marx gibi birçok isim, Avrupa'da tarihin bilim olarak gelişimine farklı yorumlar, felsefi görüşler ve farklı usullerle katkı sağlamış önemli isimler arasındadır (Alkan, 2022, s. 53).

Tarih nedir? sorusuna cevap ararken genel olarak açıklayacağımız geçerli bir tanımının olmadığını görmekteyiz. Bunun nedeni tarih kapsamının sınırlar tanımadan genişlemesidir. Ayrıca tarihin tanımı ya da işlevi konusunda bu bilim ile ilgilenenler arasında bir görüş birliğinin olmadığını görmekteyiz. Bu nedenle tarihin tanımını günümüze kadar birçok bilim insanının farklı, hatta birbirine çok da benzemeyen tanımlarla ifade ettiklerini görmekteyiz. Tarihin kapsamı, konusu, dönemleri, usulü, tarihin bilim olup olmadığı, tarih anlayışı, tarihin yazımı, kaynakları her biri kendi alanında tartışma konusu haline gelmiştir. Günümüzde bile bunlar tartışma konusu halindedir ve farklı görüşler, ideolojiler ve ekoller çerçevesinde yorumlanmaktadır. Tarihin başlangıç noktası, her ne kadar yazının icadı olarak savunulsa da insanın varoluşuyla başladığı görülmektedir. Yazının icadından sonra yazılı materyallerin çoğalmasıyla tarih anlayışında farklı görüşler ve yöntemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda tarihin net şekilde sınırlarını çizmek çok zor olacaktır. Tarihin nerde başlayıp nerde bittiği konusunda net bir tarih vermenin mümkünatı yoktur. Tarih, zaman kavramı içerisinde geçmiş konu alması sebebiyle sürekli genişleyerek gelişmektedir. Bulunduğu çağın etkisi altında değişmektedir. Yani yazıldığı çağın düşünce yapısı, teknolojisi ve kültürel değerleri tarihçilerin kullandıkları metotları ve araştırdıkları konuları etkilemektedir. Bu nedenle, tarih ve tarihçilik anlayışı hem içerik hem de yaklaşım açısından sürekli evrim geçiren bir bilim dalıdır.

5.2. Osmanlı Devleti'nde Tarihçilik

Osmanlı Devleti'nde tarihçilik, devletin kuruluşuyla aynı zamanda ilerlemediğini görmekteyiz. Tarih yazıcılığı, devletin kuruluşu itibarıyla var olsa bile bugün elimizde bununla ilgili bir kaynak, belge olmadığı için veya günümüze kadar ulaşmadığı için kesin net bir şekilde Osmanlı Devleti'nde tarih yazıcılığı geç başlamıştır diyemiyoruz. Ancak araştırmalarımız, tarih alanında ilk eserlerin 15. yüzyılın başlarında yazılmış olduğunu göstermektedir. Kısacası Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan 15. yüzyıla kadar tarih yazıcılığına dair pek bilgi bulunmamaktadır(N. Öztürk, 2018, s. 20).

Osmanlı Devleti'nde tarihi bağlamda ilk eser Yahşi Fakih⁸¹'e ait olduğu bilinmektedir. Osmanlı tarihinde Osman Gazi'den Yıldırım Bayezid dönemine kadar gelen süre içerisinde meydana gelen olayların anlatıldığı Yahşi Fakih'in Menakıbnamesi, günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu eserin varlığı, Aşıkpaşazade'nin *Tevarih-i Al-i Osman* adlı eserinde Yahşi Fakih'in Menakıbnamesi'ne atıfta bulunmasıyla bilinmektedir(*Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)*, 2013, ss. 3-4). Yahşi Fakih Menakıbnamesi, Aşıkpaşazade'nin eseri de dahil olmak üzere kendinden sonraki dönemde yazılan birçok esere kaynaklık etmiştir(Babinger, 1982, s. 11). Günümüze kadar ulaşabilen ilk Osmanlı tarihi Ahmedî'nin *İskendername* adlı eserinin sonuna eklediği "*Dasitan-ı Tevarih-i Mülük-i Osman*" adlı eseridir(N. Öztürk, 2018, s. 21).

Osmanlı Devleti tarihçiliği, kuruluştan II. Murad (1421-1451) dönemine kadar, hatta II. Murad dönemi dahil olmak üzere, kayda değer verilere ulaşamamaktadır. Ancak II. Murad dönemi, Osmanlı tarihçiliğinin başlangıç dönemi olarak kabul edilmektedir, çünkü bu dönemde Arapça ve Farsça eserlerin tercümelerinin yapıldığını görülmektedir(Çalen, 2022, s. 55; N. Öztürk, 2018, s. 32).

İstanbul'un fethinden sonra ise Osmanlı tarihçiliğinde ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Bu dönemde Şükrüllah'ın *Behçetü't- Tevarihi*, Enveri'nin *Düstürnamesi* ve Karamani Mehmet Paşa'nın *Tevarih-i Selatinül- Osmaniye*'si gibi eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Ayrıca, Fatih döneminden II. Bayezid devrinin ilk altı ayına kadar süregelen kısmı Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l Feth Sultan Mehmed Han adlı eserinde yazmıştır(Tekindağ, 1971, s. 657). Bunların dışında, Fatih döneminde birçok anonim eserin yazıldığı bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmet dönemi, Osmanlı tarihçiliği için önemli bir dönemdir, çünkü bu dönemde yazılan eserlerde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih dönemine kadar olan sürecin konu alındığı görülmektedir. Bu bağlamda Fatih Sultan Mehmet döneminde tarih yazma bilinci ortaya çıkmış ve Osmanlı tarihi yazımı önem kazanmıştır.

II. Bayezid (1481-1512) dönemine geldiğimizde Osmanlı tarihçiliğinde yeni bir perde açıldığı görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı tarih yazıcılığının önemli isimleri eserlerini ortaya koymuştur. Örneğin; Aşıkpaşazade *Tevarih-i Al-i Osman*, Neşri'nin *Kitab-ı Cihannüma*, İbn

81 Yahşi Fakih, hakkında net bir bilgiye ulaşamamakla beraber, Sultan Orhan'ın imamu İshak Fakih'in oğlu olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Detaylı bilgi için bakınız(Babinger, 1982, s. 11).

Kemal'in Tevarih-i Al-i Osman gibi eserler bu dönemin önemli eserleri arasındandır. Bu dönemde ayrıca Oruç Beğ, Ruhi Çelebi, Bihişt Ahmed Sinan Çelebi gibi isimler bu dönemde eserlerini ortaya koydukları görülmektedir. İbn Kemal ve İdris-i Bitlisi'yi diğerlerinden farklıdır. Çünkü onlar padişah emriyle eserlerini icra ettiklerini kaleme aldıkları bilinmektedir(Çalen, 2022, s. 56).

Yukarıda belirtildiği üzere II. Bayezid, Akkoyunlu hükümdarı Yakub Bey'in kâtibi olan İdris-i Bitlisi'den kapsamlı bir Osmanlı tarihi yazmasını için görevlendirdiği bilinmektedir. Sultanın emrinden iki buçuk yıl sonra İdris-i Bitlis-i, *Heşt Bihişt* adından Farsça bir eser yazmıştır (Babinger, 1982, s. 51). İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Bihişt* adlı eseri, standart Osmanlı Tevarih'lerinin dışında, mübalağalı bir dille yazdığı görülmektedir. Kullandığı bu üslup İran tarihçilik anlayışının özelliklerindendir ve bu üslup Osmanlı tarihçiliğini etkilemiştir. Sonraki dönemlerde yazılan eserlerde İdris-i Bitlisi'nin kullandığı üslubun etkisi açıkça görülmektedir. Hatta 18. yüzyıl resmi devlet tarihçileri bile onun üslubundan etkilenecek eserlerinde Farsça başlıklar kullandıklarını görülmektedir. II. Bayezid döneminde Tevarih-i Al-i Osmanlar ile beraber sadece önemli kişi ve olayları konu alan monografik eserlerin de yazıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin; Uzun Firdevsi'nin *Kutbnamesi* veya Suzi Çelebi'nin *Gazanamesi* bu dönemde yazılan monografik eserler arasında yer almaktadır(Özcan, 2013, s. 275).

16. yüzyıla geldiğimizde ise ilk olarak Yavuz Sultan Selim döneminde yazılan fetihname, Süleymanname, gazavatname, Selimnameler gibi tarih içerikli eserlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde İdris-i Bitlisi tarafından yazılan yaklaşık 20'ye yakın Selimname olduğu bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Tevarih-i Al-i Osmanlar ve İslam tarihi konulu eserlerin yazıldığını gözlemlenmektedir. Yavuz dönemindeki Selimnamelerin ise bu dönemde Süleymannamele yerini bıraktığı görülmektedir(N. Öztürk, 2018, s. 57). 16. yüzyılın bir diğer türü de Siyasetname ve nasihatnamelerdir. İslam edebiyatının türü olan siyasetname ve nasihatnameler, Osmanlı tarihçiliğinde dönemde ortaya çıkmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden önemli isimlerinden olan Gelibolulu Mustafa Ali, kendinden sonraki tarihçilere örnek mahiyetlidir. Çünkü eserlerinde dönemin sorunları üzerine durarak eleştirel bir dil kullanmış ve dönemin sorunlarına odaklanmıştır. Şüphesiz Gelibolulu Mustafa Ali'nin kullandığı bu üslup Osmanlı tarihçiliği açısından önemlidir. Çünkü ilk defa sebep-sonuç üzerine durulmuştur(Tekindağ, 1971, s. 659).

17. yüzyıla geldiğimizde ise standart tarih yazım geleneği devam etmiştir. Dünya tarihi ve genel Osmanlı tarihinin yanı sıra vekayinameler ve monografi türünde eserlerde artış gözlenmektedir. Bu türde eserlerin artışıyla, gazaname, şehir tarihi gibi alt türlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Arap tarihçiliğinin etkisinde kalan Osmanlı tarihçilerinin eserlerinin bir kısmını Arapça kaleme aldığını görmekteyiz. 17. yüzyıl Osmanlı tarihçiliğinde dikkatimizi çeken bir diğer nokta ise şeyhnameciliğin yerini vakanüvistliğe bırakmasıdır. Ayrıca bu dönemde Kâtip Çelebi tarafından yazılan *Keşfü'z-zunün* adlı eser,

sadece Osmanlı tarihinin değil İslam tarihinin de bibliyografya türünde en büyük eser olarak kabul edilmektedir. Kâtip Çelebi'nin bu eseri Arapça olarak kaleme alınmıştır. Kâtip Çelebi hakkında değinmemiz gereken bir diğer konu ise, Osmanlı tarihçiliğinde ilk kez miladi takvimin kullanmasıdır. Yine 17. Yüzyılın en önemli eserlerinden biri olan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* de bu dönemde yazılmıştır(Çalen, 2022, ss. 56-57; N. Öztürk, 2018, s. 105; Tekindağ, 1971, s. 660).

18. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde bilim alanında en büyük gelişmelerden biri şüphesiz matbaanın gelmesidir. Osmanlı tarihçiliği açısından matbaanın kurulması ve resmi olarak vakanüvislik müessesinin kurulması önemli adımlardır. Vakanüvislik mesleği 18. yüzyılda resmi olarak müessese haline getirilmesi genel kabul görmüş bir bilgidir. Ancak yukarıda bahsi geçen İdris-i Bitlisi'ye ve Kemalpaşazade'ye II. Bayezid'in tarih yazımı hakkında verdiği görev sebebiyle ilk vakanüvis kimdir soruna farklı yorumlar yapılmasına neden olmaktadır. Burada geçici bir görevlendirme ile verilen emir ve devlete bağlı devamlı bir müesseseyi karıştırmamak gerekmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde ilk vakanüvis Mustafa Naima Efendi'dir(B. Kütükoğlu, 1994, s. 111). Vakanüvisliğin resmi bir meslek olması ile tarihçiliğinde resmi bir görev haline geldiği söylenebilir. Resmi tarihçiliğin yanı sıra diğer meslek dallarıyla uğraşan insanların aynı zamanda tarih yazımıyla ilgilendiği görülmektedir ve bunlar gayri resmi vakanüvislik olarak değerlendirilmektedir(B. Kütükoğlu, 2012, s. 458; N. Öztürk, 2018, ss. 150-151; Şahiner, 2017, s. 92).

Mustafa Naima Efendi'nin eserlerinde İbn Haldun'dan etkilendiği görülmektedir. Ayrıca Nizamü'l Mülk, Kutadgu Bilig, Gazali gibi isimlerin eserlerinde sıkça yer verdiği "*adalet*" kavramı ya da "*daire-i adliye*" olarak nitelendirdiği sistemi kendi eserlerinde yorumlamaya çalıştığı bilinmektedir(Şahiner, 2017, s. 94). Bunların yanı sıra Naima Efendi, eserlerinde genel olarak nükteli ve imalı bir dille olayları anlatmada hünerini göstermiştir. Ayrıca sade bir dil kullanarak herkesin faydalanmasını öngörmüştür(N. Öztürk, 2018, s. 157). Bu nedenle Naima Tarihi, yazıldığı dönemde büyük ilgi görerek, Osmanlı döneminde matbaada basılan ilk tarih kitabı özelliği taşıdığı bilinmektedir. Ayrıca eser, görmüş olduğu bu ilgi sebebiyle Osmanlı Devleti döneminde dört kez basıma gitmiştir. Yalnızca Osmanlı Devleti döneminde değil, Cumhuriyet döneminde de ilgi gördüğü bilinmektedir(B. Kütükoğlu, 2012, ss. 458-459; Şahiner, 2017, s. 95).

19. yüzyıla geldiğimizde ise Osmanlı Devleti'nde genel olarak her alanda olduğu gibi tarihçilik alanında da değişiklikler görülmektedir. Bu dönemde eski geleneğin devam ettiğini kroniklerin yazıldığını görmekteyiz. Fakat geleneksel anlayışın yanından monografik, seferler, zafer ve şehir tarihlerinin yanında biyografik nitelikte eserlerin de kaleme alındığını görülmektedir. Ayrıca bibliyografya ve ansiklopedi tarzındaki daha akademik çalışmalar da bu dönemin önemli çalışmaları arasında yer almaktadır(Özcan, 2013, ss. 283-284).

Osmanlı tarihçiliği 19. Yüzyılda önemli dönüşümler geçirdiği bilinmektedir. Tanzimat'ın ilanından sonra batı dillerini öğrenen tarihçiler, Avrupa tarihinden ve devletlerinden

bahsetmeye başlamışlardır. Ayrıca eserlerinde Batı kaynaklarına daha fazla yer vererek sentez yaptıkları bir dönemdir(Hayta & Ünal, 2013, ss. 152-153).

Bu dönemde karşımıza çıkan önemli isimlerden biri Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ahmet Cevdet Paşa, güçlü tahlil ve ifade yeteneğiyle Osmanlı tarihçiliğinin zirvesini temsil etmektedir. Diğer önemli isimleri arasında Hayrullah Efendi, Ahmet Rasim, Mütercim Asım, Şanizade Ataullah, Esad Efendi, Abdurrahman Şeref Efendi gibi önemli isimler bulunmaktadır(Özcan, 2013, s. 285; N. Öztürk, 2018, ss. 194-195).

19. yüzyıl Osmanlı tarihçiliği, bilimsel olarak dönüşmeye başladığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönüşüm sürecinde siyasi alandaki gelişmelerin tarihçilik alanını da etkisi altına aldığı görülmektedir. Farklı etnik kökenli tebaayı bünyesinde bulunduran Osmanlı Devleti, tebaasını tek çatı altına toplama amacıyla I. Meşrutiyet'i ilan etmiş fakat amacına ulaşamadığı görülmektedir. Bu süreçte Hristiyan halk arasında yayılan milliyetçilik akımıyla birlikte Türk aydınları Türk tarihi, Türk edebiyatı, milli tarih gibi çalışmalara yöneldikleri bilinmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte Osmanlıcılık akımı ortaya çıkmış ve çağdaş, bilimsel bir tarih yazma düşüncesiyle, Tarih-i Osmani Encümeni kurulmuştur(Babinger, 1982, s. 441; Özcan, 2013, s. 287; N. Öztürk, 2018, s. 197).

Osmanlı halkına milli şuur aşılama amacıyla II. Meşrutiyet döneminde padişah Mehmet Reşat, Abdurrahman Şeref Efendi'yi vakanüvisliğe atamış ve böylelikle Tarih-i Osmani Komisyonu kurulmuştur. Başkanlığını da Abdurrahman Şeref Efendi yapmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi'nin vakanüvisliğe tayini 20 Haziran 1909 tarihinde gerçekleşmiş ve bu tarih komisyonun kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir. Tarih-i Osmani Encümeni kuruluşuyla bir de komisyonun çalışmalarının yayınlanması için Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası adında dergi yayınlandığını görmekteyiz(Demiryürek, 2003, ss. 98-99; Oral, 2006, ss. 91-108).

Komisyonun kuruluş amaçlarından biri, mükemmel bir Osmanlı tarihi yazmaktır. Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası, yayına Birinci Dünya Savaşı'na kadar aksamadan devam ettiği görülmektedir. Millî Mücadele ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla bir süre basımı durdurulmuştur. Ancak 1921 yılında bir sayı halinde 9. ve 10. seneleri, 1923 yılında ise 11.-12.-13. sene baskılarının yayınlandığı bilinmektedir. 1923 yılından sonra Tarih-i Osmani Encümeni, Türk Tarihi Encümeni olarak ismini değiştirmiş ve bu isimle yayına devam etmiştir(Özcan, 2011, s. 85).

Sonuç olarak, tarihi köklü bir millet tarih yapmak dışında tarih de yazmıştır. Bunu yaparken, en az tarih yapmak kadar meşakkatli süreçlerden geçilmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi, Osmanlı Devleti kuruluşundan II. Murad dönemine kadar, devlet içi müesseselerin kurulması ve organize edilmesi sebebiyle, tarih yazımı hakkında herhangi bir gelişme ya da elimizde herhangi veri mevcut değildir. Ancak II. Murad döneminde bir uyanış söz konusudur. İstanbul'un fethinden sonra artık sağlam adımla ilerlemeye başlayan Osmanlı Devleti, tarihçilik alanında da standart tarih çalışmaları başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde tarih

yazmaktan çok tarih yapıldığını görmekteyiz. II. Bayezid döneminde ise babasının yaptığı fetihleri kendi döneminde kaleme aldırıldığını söyleyebiliriz. Öte yandan, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde yoğun siyasi olaylar sebebiyle bu dönemlerde gazaname türü eserler kaşımıza çıkmaktadır. 16. yüzyıla baktığımızda ise bu yüzyılın tarih ve edebiyat alanında çeşitlilik gösterdiği bir dönem olarak nitelendirmek doğru olacaktır. Tabakat, tezkire ve bibliyografya gibi türler bu dönemde kaleme alınmıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri alandaki karışıklıklara paralel olarak siyasetname ve nasihatname türlerinin bu dönemde yazıldığını görmekteyiz. 17. yüzyıla baktığımızda ise vekayiname türündeki eserlerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Ayrıca, vekayinamelerin yanında biyografi, ansiklopedi ve siyasetname türünde eserlerde de artış olduğu söylenebilir. 18. yüzyılın başlarında vakainüvistlik müessesinin kurulduğunu ve resmi Osmanlı tarih yazıcılığının ortaya çıktığını görmekteyiz. Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar bu müessesenin devam ettiğini bilinmektedir. 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı tarih yazıcılığında yenilikler olduğunu görmekteyiz. Geleneksel tacirliğin yanında bu dönemde sentezci bir tarih anlayışının olduğu görülmektedir. Devletin müesseselerinin de içine alan bu sentezci tarih yazımı Osmanlı tarihçiliğinin en müstesna örneklerini vermektedir. Ayrıca, bu dönemde bazı tarihçilerin batı kaynaklarından faydalanarak akademik manada ciddi sentezler ortaya koyduklarını görmekteyiz. Öte yandan, bu dönemde batı kaynaklı eserlerin tercümelerinin yapıldığını görmekteyiz. 20. yüzyılın başlarında salname türünün ilk defa ortaya çıktığını görmekteyiz. Yine tarih dergilerinin bu dönemde yayınlandığını biliyoruz. Dolayısıyla, Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin temelleri bu dönemde atılmıştır.

5.3. Cumhuriyet Dönemi Tarihçilik

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan bir takım siyasi ve kültürel hareketlenmeler, Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığının önemli isimlerinin yetişmesine neden olduğu bilinmektedir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, gayrimüslimlerin milliyetçilik çalışmalarına karşılık Türk aydınları da Türk benliğini ortaya koymak için milli tarih, Türk tarihi gibi görüşler üzerinde birtakım çalışmalarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda kurulan Türk Ocağı, Tarih-i Osmani Encümeni, Milliye Tedkik Encümeni, Türk Derneği gibi kuruluşlar, Cumhuriyet dönemi tarihçiliği açısından önem arz etmektedir (İnalçık, 2013, ss. 179-180). Özellikle Tarih-i Osmani Encümeni'nin Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Tarih Encümeni adıyla çalışmalarına devam ettiği görülmektedir. Ayrıca, komisyonun çıkardığı dergi, Türk Tarih Encümeni Mecmuası olarak yayınlarına devam etmiş ve bu dönemde yayınlanan eserler tarihçilik bağlamında en önemli eserler arasında yer almaktadır (Oral, 2006, s. 167).

1924 yılında ise Türkiyat Enstitüsü'nün, Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet'in ilanından bir yıl sonra kurulan enstitü, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine Bakanlar Kurulu kararıyla oluşturulmuştur. Enstitünün müdürlüğünü ise yine Mustafa Kemal Atatürk'ün görevlendirmesi ile Mehmed Fuat Köprülü yapmıştır. Enstitünün

amacı; Türk kültürü, edebiyatı, dilini ve tarihini ana hatlarıyla bilimsel olarak araştırmak; Türkoloji kütüphanesi kurmak, bu alanda çıkarılan yayınları bir araya toplamak ve Türk kültürünü dünyaya tanıtmak amacıyla bir yayın organıyla çalışmalar yapmaktır(Güleç, 2012, ss. 560-561; Özkan, 2010, ss. 1-2).

Temmuz 1911 yılında fiilen faaliyete geçen ve 25 Mart 1912 tarihinde resmi olarak kurulan Türk Ocağı'nın Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Türk Ocağı, etrafında yetişen gençlerin Millî Mücadele'ye büyük katkısı olmuş ve bu gençlerin yeni Türk devletinin kuruluşunda öncülük eden isimler olduğu bilinmektedir. Ayrıca Türk Ocağı, Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli yayınlar ve konferanslar düzenleyerek faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir. Milli tarih anlayışıyla hareket eden Türk Ocakları'nın kurucuları arasında Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Ferid Tek, Ahmed Ağaoğlu, Fuad Sabit gibi isimler yer alırken, geçici Yönetim Kurulu'na ise; başkan olarak Mehmet Emin Yurdakul, ikinci başkan Yusuf Akçura, katip Mehmet Ali Tevfik, ve Fuat Sabit de veznedar olarak seçilmiştir. Türk Ocağı'nın yukarıda saydığımız isimlerin dışında iki Tıbbiyeli öğrenci temsilcisiyle ilk toplantısını yaparak kurulmuştur. Türk Ocağı resmi olarak kuruluşunun ardından başkanlığa Ahmet Ferid seçilmiş, daha sonra ise Hamdullah Subhi Tanrıöver başkanlığı üstlenmiştir(Akyüz, 1986, s. 202; Sarımay, 2012, ss. 545-546).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Ocağı'nın üye sayısı giderek arttığı görülmekte ve Anadolu'nun birçok yerinde şube açılmasının, yeni kurulan Türk devletinin benimsenmesi ve tanıtılması açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Türk Ocakları ve Türk Ocaklarının yayın organı olan Türk Yurdu mecmuasını kullanılması yeni kurulan devletin rejimin tanıtılması açısından önemlidir. Ancak 1931 yılında geldiğimizde Türk Ocağı içeriden ve dışardan birtakım sorunlara karşın, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği ve Türk Ocakları üyelerinin bir kısmının onayıyla kapatılarak Halk Evleri açılmıştır(Akyüz, 1986, s. 208).

Türk Ocağı henüz kapatılmadan önce, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine 1930 yılında düzenlenen Türk Ocağı altıncı kurultayında, alınan bir kararla ocağa bağlı olarak bir de *Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti* kurulmuştur. Kurulan heyet 16 üyeden oluşmaktadır ve bu heyet içerisinde Hamdullah Suphi, Mehmet Tevfik, Yusuf Akçura, Samih Rifat, Reşit Galip, Afet İnan, Vasıf Çınar, Halil Edhem, Yusuf Ziya, Mükremin Halil, Hamid Zübeyr gibi önemli isimler yer almaktadır(Sarımay, 2012, s. 546). Mustafa Kemal Atatürk'ün desteğiyle çalışmalarına başlayan heyet, *Türk Tarihi'nin Ana Hatları* isminde 606 sayfalık ilk eserini yayınlamıştır. Bu eser, evrenin oluşumdan başlayarak Türk ırkını ve Türkiye tarihini konu almış ve 100 adet basılmıştır. Basılan bu eserler dönemin önemli tarihçilerine gönderilmiştir. Eserin yayımıyla dönemin aydınlarının ve tarihçilerinin görüş ve eleştirileri doğrultusunda "*Türk Tarih Tezi*" diye adlandırdığımız tezin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca eserin özeti niteliğinde *Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal Kısmı*' adı ile 30 bin adet kopya basılarak okullara dağıtıldığı bilinmektedir(İğdemir, 1973, s. 5).

1931 yılında Türk Ocağı'nın kapatılmasıyla bu heyet Cemiyetler Kanunu'na dayanarak Dahiliye Vekaleti'ne başvurmuş ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti isminde müstakil yeni bir dernek kurduklarını belirtmişlerdir. Böylece Türk Tarih Tetkik Cemiyeti resmi olarak çalışmalarına başladığı görülmektedir. 19 Nisan 1931 tarihinde resmi olarak kurulan cemiyet, 1932 yılında Ankara'da bulunan Halkevi'nde 9 gün süren ilk kongresini yaparak çalışmalarını sürdürdüğü görülmektedir. Müstakil olarak çalışmalarına devam eden cemiyet, harf inkılabından sonra ismini Türk Tarih Kurumu olarak değiştirmiş ve günümüze kadar faaliyetlerini sürdürmektedir. Öte yandan, 1935 yılında Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açıldığı görülmektedir(Çalen, 2022, s. 62).

Türk Tarih Kurumu'nun amacı; kurumun 4. ve 5. maddelerinde belirtildiği üzere Türk tarihini ve Türk tarihi ile ilgili konuları inceleyerek elde edilen sonuçları yaymaktır. Bunu yaparken de her türlü monografi, çeşitli eser ve dergileri yayınlamak, Türk tarihine dair kaynakları ve araştırmaları Türkçeye çevirmek, yeni buluşlar üzerine kongreler düzenlemek, Türk tarihini aydınlatacak her türlü veri ve belgeler için gereken incelemeleri başlatmak hatta kazı ve buluntularla ilgili araştırma yapmak gibi sorumluluklarını yerine getirmektir. Ayrıca 5. maddeye göre Türk Tarih Kurumu Cemiyetler Kanunu'nun 6,10,24 numaralı maddeleri çerçevesinde yurt içinde veya yurt dışında yabancı bilim kurulları ile iş birliği yapabilir, kurum yerli ve yabancı bilim kurullarına üye olabilir ve bunlara temsilci gönderebilir(İğdemir, 1973, s. 37).

Türk Tarih Kurumu, Mustafa Kemal Atatürk hayatıyken 2-11 Temmuz 1932 ve 20-25 Eylül 1937 tarihlerinde toplamda iki kez toplanmıştır. Birinci kongreye Türk profesör ve öğretmenlerin katıldığı bilinmektedir. Bu kongre, kurumun araştırmalarında kullandığı yöntem ve amacının belirlenmesi sebebiyle önem arz etmektedir. 1937 yılında toplanan II. Türk Tarih Kongresi ise çok sayıda yabancı ve Türk profesörlerin katılımıyla gerçekleşmiş uluslararası kongre niteliğindedir(Oral, 2006, ss. 310-322). Türk Tarih Kurumu, Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına kadar çok sayıda birincil kaynak niteliğinde yayınlar yaptığı görülmektedir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından günümüze kadar aktif olarak yayın ve çalışmalarına devam etmekte ve sosyal bilimler alanında birincil kaynak mahiyetli kaliteli yayınlar yaparak literatüre kaynak sağlamaktadır. Bunların dışında çeviri, arşiv vesikaları, monografiler, kataloglar, kazı raporları gibi birçok alanda çalışmalarını sürdürdüğü bilinmektedir. Türk Tarih Kurumu bu çalışmaların yayın organı olarak *Belleten Dergisi*'ni çıkarmıştır. Ayrıca 1937 yılından günümüze kadar süre gelen *Belleten Dergisi* Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığının bilimsel olarak ilerlemesi için önemli gelişmeler arasındadır(Koç, 2011, ss. 656-657; Özgen, 2011, s. 619).

Türk tarihi ve Türkiye tarihiyle arkeolojisi açısından önemli bir adım olan yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler aslında Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe olan ilgisiyle onun öncülüğünde gerçekleşmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün henüz gençlik yıllarında tarih kitapları okuduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün tarihe olan ilgisinin yanı sıra yeni

kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşası için Türk milletinin benliğini öğrenmesi ve öğretilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yukarıda belirttiğimiz gibi tarih ve arkeoloji gibi sosyal bilimler kullanılmıştır. Türk devletinin sağlam temeller üzerine oturtulması için milletin geçmişini benimsemesi gerekmektedir. Tarih bilimi bu noktada önem arz etmektedir. Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu ve resmi yayın organı olan Belleten Dergisi, bu bağlamda önemli bir adımlardır. Ayrıca Türk Tarih Kurumu, amaçları doğrultusunda *"Türkiye Tarihi Kaynaklarını Araştırır"* maddesinin gereğini yerine getirdiğini göstermektedir (İğdemir, 1973, s. 37; Oral, 2006, s. 268). Türk Tarih Kurumu, Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliğine konferans, kongre, arşiv, araştırma-tetkik, kütüphane ve arşiv hizmetleri alanlarında katkı sağlamıştır. Bu nedenle tarihin bilimsel olarak değer kazanmasına katkıda bulunmuştur. Kendi içinde yöntem ve araştırma teknikleriyle Türk tarihçiliğine nitelik kazandırdığı bilinmektedir.

Görüldüğü üzere, tarih yazıcılığı da perde arkasında bir tarihi geçmişe sahiptir. Osmanlı Devleti'nden başlayarak Cumhuriyet dönemi ve hatta günümüze kadar gelen tarih yazıcılığı uzun bir geçmişe sahiptir. Bu süreç içerisinde tarih yazıcılığının belirli noktalarına baktığımızda dikkatimizi çeken ilk husus dildeki değişim olacaktır. Farsça ve Arapça ağırlıklı başlayan tarih yazıcılığı zamanla sadeleşme yoluna gitmiş ve çağa ayak uydurmaya çalışarak modernleşmiştir. Böylece toplumun her kesiminden insanın anlamasını amaçlamıştır. Bir diğer husus ise konu, zaman, mekân olarak tarihin alanı sürekli olarak genişlemesi olmuştur. Örneğin konu olarak sarayı, yöneticileri merkeze aldığı siyasi ve askeri tarih yazıcılığı, daha sonra insanı ilgilendiren tüm konuları içine alarak farklı coğrafyalara kadar genişlemiştir. Tarihin alanı genişledikçe uzmanlık alanlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Tarih yazıcılığı, kendi içinde farklı yöntemler ve fikirlerle felsefi olarak çeşitlilik içermektedir. Bunları tek tek açıklamak tezimizin oldukça dışına çıkacaktır. Ancak bugün Türkiye'de tarih yazıcılığı, Cumhuriyet'in mirası olan ustaların öncülüğünde Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Halil İnalcık, Osman Turan, Ömer Lütfi Barkan daha ismini sayamadığımız akademisyenlerin açtığı yolda ilerlemektedir.

5.4. Remzi Oğuz Arık'ın Tarih Bilimine Katkısı

Remzi Oğuz Arık, yukarıda belirttiğimiz üzere 15 Temmuz 1899 yılında doğmuş ve 3 Nisan 1954 yılında vefat etmiştir. 55 yıllık yaşamı içerisinde Bir devletin yıkılışına ve bir devletin yeniden doğuşuna şahitlik etmiştir. Bu bağlamda değerlendirecek, Arık'ın yaşamı boyunca yazdığı anıları, bilimsel yazıları ve hatta siyasi konuşmaları günümüzde birer tarihi kaynak niteliğindedir. Ancak yaşadığı dönemde bilimsel olarak tarih alanında dönemin dergilerinde yayınladığı çalışmaları, tezimizin içeriği açısından tarihi kaynak olarak değerlendirilmiştir. Yukarıda belirttiğimiz üzere müzecilik, sanat tarihi, arkeoloji ve tarih gibi birbiriyle ilişkili bilimler olduğu için eserlerini sınıflandırmakta zorlandık. Ancak yine de yukarıda saydığımız alanlarda yayımlanmış eserleri veya saha çalışmaları genel bir çerçevede tarih bilimine katkıda bulunmuştur.

5.4.1. Tarih alanında çalışmaları

Remzi Oğuz Arık, yukarıda belirttiğimiz üzere saha çalışmaları arkeoloji ve müzecilik alanlarında odaklanırken, bilimsel çalışmaları ise yine arkeoloji, sanat tarihi ve tarih alanına yöneliktir. Tarih alanında akademik bir görevi olmamakla beraber, 1949 yılında Ankara İlahiyat Fakültesi'nde İslam Sanatları kürsüsünü kurmuş ve kurduğu bu kürsü ilerleyen süreçte Türk İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü'nün kuruluşunda temel rol oynamıştır. Remzi Oğuz Arık'ın öğrencisi olan Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Arık'ın sadece sanat tarihi ve arkeoloji alanında değil, Türk kültür tarihine büyük ilgi ve birikimi olduğunu iletmektedir (Çongur, 2001, ss. 55-56)

Remzi Oğuz Arık, yaşamı boyunca şahit olduğu siyasal olaylar ve savaşlar neticesinde vatanına ve milletine bağlı bir karaktere sahiptir. Bu bağlamda, arkeolojik saha çalışmalarında bulunduğu şehirlerin tarihsel açıdan geçmişinin değerlendirmiş ve gezi yazısı niteliğinde fikri görüşlerinde içinde barındıran eserler ortaya koyduğu görülmektedir. Örneğin, Konya Alaittintepe kazı çalışmaları sırasında şehrin dokusunu kültürel yapısını, tarihini içeren yazılar yazmıştır. Ayrıca, yukarıda bahsettiğimiz üzere sanat tarihi bağlamında şehrin camilerini inceleyerek Selçuklu ve Osmanlı sanatıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Kısacası Remzi Oğuz Arık arkeoloji, sanat tarihi ve tarih alanında aynı konu üzerinde farklı perspektiflerde eserler üretmiştir. Arık'ın genel olarak tarihsel bağlamda değerlendirdiğimiz yazıları, gezi yazısı ve anılar niteliğindedir. Ayrıca, bu türdeki eserlerinde çoğunlukla fikir görüşleriyle anılarını birleştirerek okuyucuya dersler çıkarmayı amaçladığını görmekteyiz.

5.4.2. Tarih alanında yayınları

Aşağıdaki tabloda yer verdiğimiz eserler, Remzi Oğuz Arık'ın arkeoloji, müzecilik alanında saha çalışmaları yaptığı dönemlerde kaleme aldığı ve tarih alanında sınıflandırdığımız eserleridir. Tabloda verdiğimiz eserleri içerik açısından değerlendirip inisiyatif olarak hazırlamaya çalıştık. Remzi Oğuz Arık'ın yaşadığı dönem itibarıyla kaleme aldığı tüm eserler bugün tarihsel bağlamda değerlendirilebilmektedir. Biz tezimizin sınırları açısından fikri yazılarını tabloda yer vermemeye özen gösterdik. Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu bölümde de Ezel Erverdi ve M. İhsan Kara'nın Dergah yayınları tarafından yayınlanan "*Remzi Oğuz Arık Türk Sanatı ve Arkeoloji Yazıları*" ve H. Rıdvan Çongur tarafından hazırlanan Kültür Bakanlığı yayınları tarafından yayınlanan "*Profesör Remzi Oğuz Arık*" adlı eserleri göz önünde bulundurarak hazırlandı.

Çığır, Türk Yurdu, Ülkü, Bizim Türkiye, Millet gibi dönemin dergilerinde yayınlan eserler genel olarak gezi yazısı niteliği taşımaktadır. Ayrıca yerel tarih bağlamında değerlendirebileceğimiz şehir tarihi alanında yazılan yazılarının da olduğunu görülmektedir. Yazıldığı dönemin izlerini taşıyan bu yazılar, arkeolojik çalışmaları sırasında veya müze çalışmaları sırasında anı niteliği taşıyan içeriklerdir. Anılarının yanı sıra o dönemin sorunlarına da yer vererek bizlere dönemin problemleri hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 5. 1. Remzi Oğuz Arık'ın tarih alanında değerlendirdiğimiz eserleri

Tür	Eserin Adı	Dergi Adı/Yayın Tarihi
Makale	Akdeniz Medeniyeti	Türk yurdu/1929
Makale	Tarihte Kayseri	Çığır/1940 aynı yıl farklı aylarda yeniden yayınlanmıştır
Makale	Çanakkale Alanlarında	Çığır/1940
Makale	Bergama Yolunda	Ar/1938 Çığır/1941
Makale	Adana ve Mersin	Çığır/1941
Makale	Acaba en eski Ankara mı?	Çığır/1941
Ayrı basım	Arkeoloji Enstitüsünün Dünü Bugünü ve Yarını Hakkında	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yıllık Çalışmaları Dergisi'nin 1. Sayısından Ayrı Basım/1941
Makale	Anadolu Selçuki Devleti Tarihi ⁸²	Ülkü/Nisan 1942-Çığır/Temmuz 1942
Makale	Mardin: Tarih ve Sanat	Ülkü/1942
Makale	Antakya Yolunda	Millet/1943
Makale	Topkapı Sarayı'nda Tarih	Ülkü/1944
Makale	Tarih Görüşü	Hareket/1947
Makale	Boğazköy	Bizim Türkiye/1948
Kitap	Ankara-Konya Eskişehir-Yazılıkaya Gezileri ⁸³	Türk Tarih Kurumu Yayınları 1956
Makale	"Ankara Anıtı" Hakkında	Hamit Develi'nin çevirisi Remzi Oğuz Arık'ın İncelemesiyle 1999 Cumhuriyet yayın evi

⁸² Bu makale, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu Selçuklu Devleti tarihini konu alan eserlerin bibliyografyası hakkındadır. Ayrıca Remzi Oğuz Arık eserlerin içeriği hakkında bir iki cümle açıklamada bulunmuştur.

⁸³ 1956 yılında Prof Dr. Tahsin Özgüç tarafından Remzi Oğuz Arık'ın vefatından sonra yayınlanmıştır. V. Seri no;13 olarak Türk Tarih kurumu yayınları tarafından basılmıştır.

5.4.3. Tarih alanında görüş ve eleştirileri

Remzi Oğuz Arık, Cumhuriyet'in önemli isimleri arasında yer almaktadır. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarını göz önünde bulundurduğumuzda, diğer alanlarda olduğu gibi sosyal bilimler alanında hem maddi yetersizlikler hem de yeterli bilim insanı eksikliği nedeniyle özellikle Türk bilim insanlarının fedakârlıklarını esirgemeyerek büyük bir titizlikle çalıştıkları görülmektedir. Remzi Oğuz Arık da vatanının kıymetini bilen ve kendini vatanına adanmış değerli bir şahsiyet olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Arık, ağırlıklı olarak arkeoloji ve sanat tarihi alanında eğitim vermesine rağmen tarih alanına katkıları olduğu görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık'a göre tarih, milletlerin aynasıdır ve Türk tarihi köklü bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle, Türk tarihinde bir dönemi yüceltip diğer dönemi karalamak doğru değildir. 1941 yılında İngiliz Kültür Heyeti'nin düzenlediği mimarlık sergisine katılan Arık, burada asistan arkadaşlarıyla arasında geçen bir sohbet sırasında Türklerin İslam sebebiyle geri kaldığına dair bir imada bulunması üzerine eleştiride bulunmuştur. Arık'a göre bu zihniyetteki insanlar tarih düşmanıdır. Türk tarihinde veya Osmanlı tarihinde yaşanan her buhran döneminde Türk kültürüne yüklenmek istenen suçları reddetmiştir. Bu nedenle kendisine karşı tepkiler olduğunu dile getirmiş ve ona "gerici" olduğuna dair söylemlerde bulunduklarını belirtmiştir. Ancak Arık bu eleştirilere cevap olarak, "bunun bir gericilik değil geçmişte olan kötü olaylara ah vah etmek değil tekrar yaşamamak için olduğunu" dile getirmektedir(Arık, 1942, ss. 225-226).

Remzi Oğuz Arık'a göre Türk tarihi gibi dünyada örneğine az rastlanan bir geçmişe sahip olan millet, kendi geçmişine rağmen olumsuzluklara inkâr etmeden sahip çıkmalıdır. Tarih bir bütündür ve keyfi olarak parçalanamaz veya inkâr edilemez. Ayrıca tarihçi, kendi geçmişine sahip çıkarken diğer ırk ve milletlere düşmanlık beslememelidir. Tarihçi, sevgiyle ve saygıyla çevresine bakmalıdır. Yine Arık'a göre tarih bilimiyle ilgilenen bilim insanları ise geçmişi bir ayna gibi görmeli ve bütün insanlığın tarihini takip etmelidir. Remzi Oğuz Arık, bunu yapmanın ne kadar zor olduğunu bilse de geçmişte ne kadar zor ve sancılı dönemlerden geçtiğini hatırlatmaktadır(Arık, Mayıs 1947b, s. 1-2).

Remzi Oğuz Arık'a göre dönemin iki önemli sorunu vardır. Bunlardan birincisi dünya çapında seviyeleri ve özgürlükleri eşit olmayan milletlerin varlığıdır. İkincisi ise bu milletler arasında insanlık tarihini bilmeyenlerin sayısının çokluğudur. Arık'a göre bir milletin ve o milleti yönetenlerin insanlık tarihi açısından birikimi olması, o milletin geçmişine ve çevresine ibretle bakarak kendine ders çıkarmasını sağlayacaktır. Ona göre hiçbir mevkii kalıcı değildir, hiçbir hüküm sonsuza kadar devam etmez ve hiçbir suç cezasız kalmaz. Bu nedenle insan kaderini elinde tutmalıdır. Bunu yapmak içinde geçmişe ve çevresine ibretle bakmalıdır. İnsanlığın mutluluğu ve huzuru tarih bilmek ve onu sevmekle mümkündür. Tarihi reddetmek veya nefret etmek, insanlık için felaket olabilir(Arık, Mayıs 1947b, ss. 1-2).

Remzi Oğuz Arık'ın tarih kitaplarının tercümeleri hakkında görüş ve eleştirileri de önemlidir. Osmanlı dönemindeki yapılan tarih kitaplarının çevirilerinin çevirmenin insafına kaldığını ve hemen hemen her cümlede eksiklikler bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Osmanlı tarihi konulu yabancı kaynakların etikliği konusunda çevirmenin bilgi doğruluğunu sorgulamadan keyfi çeviriler yaptığını eleştirir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1924 yılından çevirdiği Deguignes' e ait Selçuklu tarihi konulu eserin, tenkit edilmeye müsait olmayan bir çeviri olduğunu vurgulayarak okuyucunun Deguignes'in görüşlerinin etkisinde kalabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Türkler hakkında olumsuz düşünceler taşıyan Hammer'ın eserini çeviren Mehmet Ata'nın çevirisini eleştirir ve eserin dipnotlar ve tenkitlerle daha az zararlı hale getirmeye çalışsa da eserin bu duruma uygun olmadığını dile getirmektedir. Osmanlı tarihçiliği konusunda da Tarihi Osmani Encümeni adına Necip Asım ve Mehmet Akif'in 1919 yılında yazmış olduğu "Osmanlı Tarihi" adlı eserin 127 ile 191. sayfaları arasında kalan kısmın Selçuklu tarihine ayrıldığını, bu kısmın herhangi bir tenkit ve kaynak olmadan yazıldığını belirterek eleştirmektedir. Genel olarak 1940'lı yıllara kadar Selçuklu tarihi hakkında metodik, sistematik ve tam fihristi kataloğun olmadığını belirtmektedir. Ancak 1940'lı yıllardan sonra bu konuda çalışmaların başladığının vurgusunu yapmaktadır. Doktor Rıza Nur, Fuat köprülü, Müderris Şerafettin, Mükrimin Yinanç, Hasan Fehmi Turgal, İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi isimlerin Selçuklu tarihi üzerine çeviri ve eserlerinin eksiklikleri veya eserlerin değeri konusunda değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Eserlerdeki eksikliklere sert eleştirilerle değil, saygı ve sevgi çerçevesinde yumuşak üslupla yaklaşır ve övgüsünü de aynı şekilde ifade etmektedir. Ayrıca bu eserin, tarih araştırmaları için ne kadar değerli olduğunu vurgulamaktadır.(Arık, Nisan 1942a, ss. 21-22).

Remzi Oğuz Arık, Avrupa kökenli tarihçilerin Türkleri aşağı ırktan göstermelerinden rahatsızlık duymaktadır. Yabancıların gözünde Türklerin karalanmasını eleştirmektedir. Bu konudaki üzüntüsünü ve eleştirisini kendi üslubuyla dile getirmektedir. Ayrıca 1928 yılında Münih'te karşılaştığı bir mimar adayının Türkleri aşağılamasından ve Almanya'da tanıştığı bir enstitü müdürünün "Osmanlı" kelimesini kötü şeyler ifade etmek için kullandığını anlatarak bu tür durumları kendi üslubuyla eleştirdiğini görmekteyiz. Tüm bunları üzümlere anlatırken Türkiye'deki üniversitelerde yabancı kültürler için kürsülerin açılmasına karşın, Türk sanatı, tarihi ve arkeolojisi için ilgili kürsülerin açılmamasına dikkat çekmektedir(Arık, 1942, ss. 226-227)

Remzi Oğuz Arık'ın Türk tarihine olan ilgisi ve Türklerin geçmişini bütünsel olarak değerlendirme çabası açıkça görülmektedir. Osmanlı döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar tarih yazıcılığı konusunda detaylı bir bilgi birikimine sahiptir. Bu bilgisini makalelerinde ve olumlu eleştirilerinde detaylı bir şekilde sunmuş ve bibliyografik içeriklerle zenginleştirmiştir. Arkeoloji ve sanat tarihi alanında eğitim almasına rağmen tarih ile ilgilenmiş ve katıldığı arkeolojik kazılarda şehirlerin yakın tarihlerine de hâkim olduğu gözlemlenmektedir. Saha çalışmalarında akademik makalelerin yanı sıra şehirlerin kısa

tarihleri üzerine ayrı çalışmalar yaparak bu çalışmalarını dönemin dergilerinde yayınladığı görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık, tarih içerikli çalışmalarında fikirsel düşüncelerini de dile getirmiş ve dönemin eğitim sistemi üzerine de eleştiriler yapmıştır. Özellikle üniversitelerde Türk sanatı, tarihi ve arkeolojisi eğitiminin eksikliklerine dikkat çekmiş ve sosyal bilimlerin o dönemde gereksiz ve fuzuli olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Bu konudaki eleştirilere cevap mahiyetinde yazılar yazarak sıkıntıları dile getirmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın bu çabaları, Türk tarihçiliğinin gelişimine, Türk kültür ve sanatının anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Biyografiler modern zamanın aynasıdır. Aynı zamanda tarihin de aynasıdır. Bu aynalar geçmişte yaşamış insanların hayatından tarih üretmemize vesile olurlar. Tarihe katkısı olan insanlara çevrilirse çok daha güzel hikâye ve görüntüler elde edilir. Remzi Oğuz Arık da bu güzel görüntülere sahip münevverlerden biridir. Bu çalışmayla onun görüntüsünü tüm yönleriyle sistematik bir şekilde ortaya koymaya çalıştık.

Remzi Oğuz Arık, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan bütün zorluklara rağmen kendisini yetiştirmiş, kendisini ülkesine, değerlerine ve ülkesinin ülküsüne adanmış bir aydındır. Bu durum kendi hayatından feragat edip kendisinden sonrakilere, ülkesine ve devletine hizmet etmek en temel gayesi olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Ülkesini seven işini en iyi yapandır" sözü Cumhuriyet'in ilk dönem aydınlarında, bir görev olarak kabul edilmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın motivasyon değerlerinin izlerinin olduğu yer işte tam da burasıdır.

Düşünce dünyamızda her geçen gün değeri artan multidisipliner çalışma örnekleri günümüzde kendine sağlam bir yer açmıştır. Sosyal bilimler alanında multidisipliner çalışma her geçen gün ağırlığını arttırmıştır. Fakat yüz yıl önce multidisipliner çalışmalar istisnadır ve çalışanın ufkuyla doğrudan orantılıdır. İşte Remzi Oğuz Arık da bundan 70 yıl önce bu durumu görüp buna göre tüm sosyal bilimleri bir arada çalışmış ve öyle çalışılması gerektiğini öğüt vermiş bir akademisyendir. Onun bu tavrı arkeoloji, tarih, sanat tarihi ve müzecilik alanlarında sorumlu ve bu alanların kurucuları arasında sahiplenici bir tavırla yaklaşmasına neden olmuştur. Remzi Oğuz Arık'ın bu alanlarda sağladığı katkılar sebebiyle bugün onun adı yeniden araştırmalara konu olmuştur.

Remzi Oğuz Arık, sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında çalışmış ve çok sayıda eser vermiştir. Bu eserlerin bir kısmı tarih, arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik alanına aittir. Ancak bu eserlerin en çok hangi alanda yoğunlaştığını tespit etmek zordur. Çünkü eserleri bitişiktir. Bu sebeple eserlerinin büyük bir kısmında sınıflandırma yapmak ya da sadece bir alanda değerlendirmek zorlu bir süreçtir. Ortaya koyduğu eserler interdisipliner ve multidisipliner çalışmalara örnek teşkil etmektedir. Örneğin; 16 Ağustos 1943 yılında Millet Dergisi'nde yayınlanan "Tarih'e Arkeoloji 'ye ve Müzeye Dair" adlı eseri içerik bakımından incelediğimizde yazıldığı dönemin sosyal bilimler açısından değeri, eleştirileri ve bu bilimlerin sorunları üzerine durduğu için sınıflandırma yapmak zordur. Yine benzer içerikteki 1947 yılı basımı olan "Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu" adlı eseri farklı disiplinlere ait bilgiler içermesi bakımından bir alanda değerlendirmek yanlış olacaktır. Yine Mayıs 1943 yılında Çığır Dergisi'nde yayınlanan "Hacı Bayram'daki Klasik Mabed" adlı eserine baktığımızda hem arkeoloji alanında hem de tarih alanında değerlendirilebilir bir eserdir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Remzi Oğuz Arık akademik alt yapısı güçlü ve çok yönlü idealist, kuvvetli bir bilim insanı olmasına rağmen sosyal çevresi tarafından eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Yine bu eleştirileri Arık'ın gerek bilimsel gerekse de fikri makalelerinin satır aralarında rastlamaktayız.

Ulusal anlamda kendini kanıtlayan Remzi Oğuz Arık, evrensel anlamda da çalışmaları hakkettiği değeri görmüştür. Ülkesini çeşitli uluslararası cemiyetlerde temsil etmiş ve önemli akademik cemiyetlere üye olarak kabul edilmiştir. Bu cemiyetler arasında Finlandiya Arkeoloji Cemiyeti, Alman Arkeoloji Cemiyeti gibi kuruluşların yanında uluslararası düzeyde diplomatik anlaşmazlıkları barışçıl yöntemle çözmeyi amaçlayan Cemiyeti Akvam delegesi olduğunu da görülmektedir. Remzi Oğuz Arık, salt bir tarihçi değildir. Onun tarihçiliğinde multidisipliner bir bakış açısı hakimdir. O kendisini tarihçi olarak nitelendirmemesine rağmen tarihle ilgili sosyal bilimlerle ilgilenmiştir. Ona göre sosyal bilimler ile ilgilenen bilim insanları sadece bir alana yoğunlaşıp diğer alanlara körleşmemelidir. Ayrıca Remzi Oğuz Arık'a göre Türklerin tarihi bir bütündür. Türklerin Eski Çağ, Orta Çağ, Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinden herhangi birinin ön plana çıkarılarak diğer dönemlerin yok sayılmasını doğru bulmamaktadır. Remzi Oğuz Arık'ın bu düşüncesi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli tarih anlayışı ile aynıdır. Ayrıca bu konuda ayırım yapıp karalama yapan ilim insanlarını eleştirdiği görülmektedir.

Remzi Oğuz Arık'ın fikri görüşlerinin pusulası olan Anadoluçuluk düşüncesiyle tarihçilik anlayışı paralel olarak ilerlemektedir. Anadoluçuluk anlayışı çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toplumsal birlikteliğinin temelini ortak bir tarih anlayışıyla atılacağını düşünmektedir. Bu bağlamda Anadolu coğrafyası içerisinde eğer bu ortak tarih toprağın altındaysa çıkarılıp aydınlatmak gerektiği yönündedir. Remzi Oğuz Arık'a göre tarihte meydana gelen bütün olayların bir sebebi vardır ve milletlerin de yaşadığı coğrafya ile bağı vardır. Yukarıda bahsi geçen bu bağ ise hatıradır dolayısıyla tarihtir.

Bu çalışmada Remzi Oğuz Arık'ın tarih, arkeoloji, sanat tarihi ve müzecilik alanında eserleri incelenerek sosyal bilimler alanındaki çalışmaları ve bu alandaki fikirleri değerlendirilmiştir. Remzi Oğuz Arık'a göre Anadolu tarih bağlamında bereketli topraklardır. Bu nedenle Anadolu toprakları üzerinde araştırmacılar sosyal bilimler bakımından avantaj sahibidir. Bu konuda eserlerinde müzecilik ve arkeoloji alanına çok sayıda vurgu yaptığını görmekteyiz. Müzecilikle ilgili yaşamı boyunca yazılı olarak değerlendireceğimiz fazla eseri yoktur. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan çok sayıda müzenin hem kuruluşunda hem de düzenlenmesinde büyük katkılarının olduğunu görmekteyiz. Müzelerin ulus-devlet inşası için öneminin bilincinde olan Remzi Oğuz Arık, bu konuda yasal düzenlemeler hakkında çalışmalarda bulunmuştur. Avrupa'da müzeciliğin, o dönemdeki Türkiye Devleti'ne göre ilerde olduğu konusunda bize bilgi aktaran Arık, Türkiye'de müzeciliğin daha avantajlı konumda olduğu anlatarak umudunu yitirmemiştir. Bunların yanında bir müzeci nasıl olmalı, nasıl müzeci yetiştirilir gibi konularda çalışmalar yapmıştır.

Arkeoloji alanıyla ilgili çok sayıda akademik eseri bulunan Remzi Oğuz Arık, pek çok arkeolojik kazılarda bulunmuştur. Bunların yanında arkeoloji alanında pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Bu bakımdan Remzi Oğuz Arık, Cumhuriyetin ilk yıllarında arkeolojinin bilim olarak Türk literatürüne girmesinde katkısı hatırı sayılır derece fazladır. Anadolu coğrafyasının zorlu koşullarına rağmen kazı çalışmalarında büyük başarılarla imza atmıştır. Yukarıda detaylı olarak verdiğimiz bu çalışmalarla Türk arkeolojisi uluslararası akademik camiada sesini duyurmuş ve kendine yer edinmiştir.

Sanat tarihi alanında yaptığımız araştırmalar doğrultusunda Remzi Oğuz Arık'ın bu alanda hem dersler vermiş hem de eserler ortaya koymuştur. Diğer alanlarda olduğu gibi Remzi Oğuz Arık'ın sanat tarihi alanında sınıflandırdığımız eserlerini incelediğimizde o dönemde yaşanan eksikler hakkında eleştiri ve öneriler de bulunduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda eğitim alanında yetersizliklere değinmektedir.

Remzi Oğuz Arık'ın yaşadığı dönem sebebiyle fikri yazılarından siyasi konuşmaları hatta radyo konuşmaları da dahil olmak üzere günümüzde birer tarih belgesi niteliğindedir. Ancak tarih içeriği bakımından değerlendirdiğimiz de çok sayıda eseri söz konusudur. O dönemde sosyal bilimlerin gelişim aşaması, yaşanan sorunlar, eksiklikler, avantaj yaratan durumlar ve bu bilimlerin gelişimi hakkında birçok bilgi sahibi olabileceğimiz eserlerdir. Bu bağlamda önem arz etmektedir.

Remzi Oğuz Arık'ın bir hedefi vardır. Bu hedef, kendisinden sonra gelecek olan aydın gençlerin, önünü açmak daha rahat araştırma yapmasını sağlamaktır. Bu bağlamda sosyal bilimlerin alanındaki eserlerinde, literatürde kullanılan yabancı terimlerin Türkçe karşılığını açıklamaya çalıştığını görmekteyiz. Buna en güzel örnekleri arkeoloji alanında değerlendirdiğimiz eserlerin satır aralarında görmekteyiz. Bu eserlerinin içerisinde Türkçe karşılığı olmayan teknik terimleri açıklamıştır. Türkiye'de bir bilim dalının, bilim dalı olmasındaki en önemli unsur, o bilimle ilgili terimlerin Türkçeleştirilmesi ve anlaşılabilir olmasıdır. Arık," bunun bilincinde olduğundan eserlerini yeterince açıklayıcı bir üslupla yazmıştır.

Günümüzde Remzi Oğuz Arık birçok teze konu olmuştur. Hakkında birçok çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarla Remzi Oğuz Arık kıymeti her geçen gün artarak çoğalmaktadır. Ayrıca ülkemizin birçok il ve ilçesinde Remzi Oğuz Arık hakkında çalışmalar yapılmış ismi hala yaşatılmaktadır. Bu bir vefa göstergesidir. Sonuç olarak Remzi Oğuz Arık hakkında çalışmalar yapılsa da yenilerine ihtiyaç vardır. Asıl alanı sosyal bilimlerin olan Arık'ın adına ödül törenleri düzenlenmeli veya enstitülerde onun çalışmalarına yönelik projeler yapılmalıdır.

Ayrıca Remzi Oğuz Arık, 1935 yılında yapılan, arkeoloji tarihinde ilkleri temsil eden Alacahöyük kazısında bulunmuştur. Aynı yıl Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine kabul edilmiştir. Ayrıca bu kazı neticesinde "Alaca Höyük Hafriyatı 1935'te ki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor" adlı Türk Tarih Kurumu tarafından basılan eseri yayınlamıştır. Bu eser arkeoloji tarihinde önemli bir yere sahiptir. Eser uluslararası boyutta Türk arkeolojisinin adını

duyurmuştur. Ayrıca eser arkeoloji alanında yazılan sistemli ilk eser özelliğiyle dünyada örnek niteliğindedir. Bugün Alacahöyük, Çorum il sınırlarındadır. Arkeoloji alanında birçok çalışmaya katkı sağlayan Remzi Oğuz Arık'a Çorum, bir kültür hazinesi borçludur. Bu bağlamda Remzi Oğuz Arık'ın adının yaşatılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA,30-18-1-2/ 66-57-17 Dosya Ek:410-26.

BCA,30-18-1-2/ 72-15-7 Dosya Ek: 410-27.

BCA,30-18-1-2/ 83-32-15 Dosya Ek.

BCA,30-18-1-2/ 86-24-14 Dosya Ek: 238-483.

BCA,30-18-1-2/ 111- 38-14 Dosta Ek: 47-148.

BCA,30-18-1-2/ 114-51-16 Dosya Ek 47-288.

BCA,30-11-1-0/ 209-33-19 Dosya Ek.

Resmi Yayınlar

TKP. Gaye-Prensipier Tüzük Program Beyanname. (1952). Türkiye Basım Evi.

Türkiye Köylü Partisi Gaye- Prensipier. (1952). Türkiye Basımevi.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Yeni Köylü Sesi

Zafer

Kitaplar

Akşin, S. (2017). *Kısa Türkiye Tarihi* (22.Baskı). İş bankası Kültür Yayınları.

Akşin, S. (2018). *Siyasal Tarih (1923-1950). İçinde Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* (13. Baskı, C. 4, ss. 127-211). Cem Yayınevi.

Akurgal, E. (1987). *Hatti Uygarlığı (Remzi Oğuz Arık'ın Türk Arkeolojisindeki Yeri). İçinde H. R. Çongur (Ed.), Remzi Oğuz Arık Armağanı* (ss. 1-13). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)* (1. Baskı). Phoenix Yayınevi.

Aldoğan, G., & Candil Çulcu, F. (Çev.). (2017). *Sanatın Tüm Öyküsü* (3. Baskı). Hayalperest Yayınevi.

- Alkan, N. (2022). Geçmişten Günümüze Dünyada Tarih Yazıcılığı. İçinde A. Şimşek (Ed.), *Tarih İçin Metodoloji* (6. Baskı, ss. 39-54). Türk Tarih Kurumu.
- Alp, Prof. Dr. S. (1987). Remzi Oğuz Arık'ı Anlatıyorlar Prof Dr. Sedat Alp'in Konuşması. İçinde *Remzi Oğuz Arık Armağanı* (ss. 297-298). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Arık, R. O. (1943a). Anadolu'da Yeni Yerleşme Yerleri. *III. Türk Tarih Kongresi*, 342-352.
- Arık, R. O. (1936b). *Türkiye'de 1935 Yılındaki Arkeoloji İşleri Hafriyat, Sondaj, Gezi*. Devlet Basımevi.
- Arık, R. O. (1943b). Karaoğlan Höyüğü Bakır Çağı Mimarlığındaki Özellikler. *III. Türk Tarih Kongresi*, 47-59.
- Arık, R. O. (2022). *Remzi Oğuz Arık Kazı Defterleri, 1934-1936* (Kitap Deposu). Gaziantep: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü.
- Arık, R. O. (Ekim 2017a). Ankara Müzeleri. İçinde E. Ezel & M. İ. Kara (Ed.), *Remzi Oğuz Arık Türk Sanatı ve Arkeolojisi Yazıları* (1. bs, ss. 461-496). Dergah Yayınları.
- Arık, R. O. (1941c). Arkeoloji Enstitüsü'nün Dünü Bugünü, Yarını Hakkında. *Arkeoloji Araştırmaları (1940-1941) Cumhuriyet Matbaası*, 1, 833-851.
- Arık, R. O. (1969a). *Coğrafyadan Vatana*. Milli Eğitim Basımevi.
- Arık, R. O. (2017b). Eski Darülfünun'dan Hatıralar. İçinde E. Ezel & M. İ. Kara (Ed.), *Remzi Oğuz Arık Coğrafyadan Vatana Fikri Yazılar* (1. Baskı, ss. 147-149). Dergah Yayınları.
- Arık, R. O. (1947a). *Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu*. C.H.P. Halkevleri Yayınları.
- Arık, R. O. (1969b). *İdeal ve İdeoloji*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri.
- Arık, R. O. (1953a). *Turuva Kılavuzu*. Milli Eğitim Basımevi.
- Arık, R. O. (1953b). *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*. Milli Eğitim Basımevi.
- Arık, R. O. (1938c). *Türkiye'de 1936 Yılındaki Arkeoloji İşleri Hafriyat, Sondaj, Gezi*. Ankara Halkevi Neşriyatı Müze ve Sergi Şubesi.
- Arsebük, G. (1983). Dünden Bugüne Arkeoloji. İçinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (1983. bs, C. 1, ss. 66-75). İletişim Yayınları.
- Arseven, C. E. (1952). Sanatın Tanımı. İçinde *Sanat Ansiklopedisi* (C. 4). Milli Eğitim Basımevi.
- Asaf, M. (1986). *1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım* (İ. Parmaksızoğlu, Ed.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Babinger, F. (1982). *Osmanlı Tarihi Yazıları ve Eserleri* (Prof. Dr. C. Üçok, Çev.). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Baçar, V. (2016). *Oluş Arık'la Asya'dan Anadolu'ya*. Sanat Yayınları.
- Bahrani, Z., Çelik, Z., & Eldem, E. (Ed.). (2022). Giriş: Arkeoloji ve İmparatorluk. İçinde *Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914* (ss. 21-48). Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü.
- Bakırcıoğlu, Z. (2000). *Remzi Oğuz Arık'ın Fikir Dünyası* (1. bs). Dergah Yayınları.
- Busbecg, O. G. D. (1974). *Türkiye'yi Böyle Gördüm* (A. Kurutluoğlu, Çev.). Tercüman 1001 Temel Eser.
- Carr, E. H. (2009). *Tarih Nedir?* (M. G. Gürtürk, Çev.). İletişim Yayınları.
- Cezar, M. (1971). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi* (1.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cezar, M. (1998). 17. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Sanat Tarihi ile İlgili Noktalar. İçinde *17. Yüzyıl Osmanlı Kültür ve Sanatı* (ss. 41-54). Sanat Tarihi Derneği Yayınları:4.
- Collingwood, R. G. (1990). *Tarih Tasarımı* (K. Dinçer, Çev.; 1. Basım). Ara Yayıncılık.
- Çalen, M. K. (2022). Geçmişten Günümüze Türkiye'de Tarih Yazıcılığı. İçinde A. Şimşek, *Tarih İçin Metodoloji* (6.Baskı, ss. 55-63). Türk Tarih Kurumu.
- Çelik, Z. (2016). *Asar-ı Atika Osmanlı İmparatorluğu'nda Arkeoloji Siyaseti* (A. Gür, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çongur, H. R. (2001). *Profesör Remzi Oğuz Arık*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demiryürek, M. (2003). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925)* (1.Baskı). Phoenix Yayınevi.
- Develioğlu, F. (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (32. Baskı). Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dikkaya, F. (2003). Epistemolojik Bir Sorun Olarak "Kazıbilim". İçinde *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* (ss. 183-192). Ege Yayınları.
- Eldem, E. (2022). Huzurlu Bir İlgisizlikten Sıkıntılı Bir Kaygıya: Osmanlıların Gözünde Eski Eserler, 1799-1869. İçinde *Osmanlı İmparatorluğunda Arkeolojinin Öyküsü 1753-1914* (ss. 243-281). Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü.
- Eraslan, Prof. Dr. C. (2019). Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar. İçinde *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II: C. II* (12. Baskı, ss. 15-66). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını.
- Eroğlu, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi* (4. Baskı). İmge Kitabevi.

- Eroğlu, H. (2022). Tarih Nedir? Ne Değildir? İçinde A. Şimşek (Ed.), *Tarih İçin Metodoloji* (6.Baskı, ss. 3-11). Türk Tarih Kurumu.
- Ersoy, A. (2016). *Sanat Kavramlarına Giriş* (1. Baskı). Hayalperest Yayınevi.
- Eyice, Prof. Dr. S. (1985). Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu. İçinde *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (C. 6, ss. 1596-1604). İletişim Yayınları.
- Gerçek, F. (1999). *Türk Müzeciliği*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Günaltay, M. Ş. (1991). *İslam Tarihinin Kaynakları: Tarih ve Müverrihler* (Y. Kanar, Ed.). Endülüs Yayınları.
- Halkın, L. E. (1989). *Tarih Tenkidinin Unsurları* (B. Yediyıldız, Çev.). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını.
- Hayta, Prof. Dr. N., & Ünal, Doç. Dr. U. (2013). Modernleşme Döneminde Osmanlı Tarih Yazıcılığı (1789-1908). İçinde V. Engin & A. Şimşek (Ed.), *Türkiye'de Tarih Yazımı* (2. Baskı, ss. 137-153). Yeditepe Yayınları.
- Hayta, Prof. Dr. N., & Ünal, Doç. Dr. U. (2018). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (XVII. Yüzyıl Başlarından Yıkılışa Kadar)*. Gazi Kitapevi.
- Hocaoğlu, D. (2013). Tarih Kavramı: Res Gestae-Historia Rerum Gestarum. İçinde V. Engin & A. Şimşek (Ed.), *Türkiye'de Tarih Yazımı* (2. Baskı, ss. 23-33). Yeditepe Yayınları.
- İğdemir, U. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnalcık, H. (2013). Türkiye'de Modern Tarihçiliğin Kurucuları. İçinde *Türkiye 'de Tarih Yazımı* (2.Baskı, ss. 179-196). Yeditepe Yayınları.
- Johan J., W. (2012). *Antikçağ Sanat Tarihi* (O. Özgül, Çev.; 1.Baskı). Say Yayınları.
- Kabacılı, A. (Ed.). (2017). *Talat Paşa'nın Anıları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kabasakal, Dr. M. (1991). *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960* (1. Baskı). Tekin Yayınevi.
- Kaplan, M. (1992). *Ali'ye Mektuplar* (Z. Kerman & İ. Enginün, Ed.). Dergah Yayınları.
- Kara, M. İ. (2022). Remzi Oğuz Arık'ın Hayat Hikayesi ve Hafriyat Defteri Yayını. İçinde F. Aral (Ed.)Ö. İyier & B. Özensoy (Çev.), *Remzi Oğuz Arık Kazı Defterleri, 1934-1936* (ss. 19-24). Ofset Yapımevi Yayınları.
- Karpat, K. H. (2019). *Türk Demokrasi Tarihi* (10. Baskı). Timaş Yayınları.
- Koç, Y. (2011). *Türk Tarih Kurumu ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri* (M. Öz, Ed.; ss. 655-666). Türk Tarih Kurumu.

- Koçak, C. (2010). *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1954-1950)* (1. Baskı, C. 1). İletişim Yayınları.
- Koşay, H. Z., Orgun, M. E. Z., Bayram, S., & Tan, E. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyet Çağlarında Türk Kazı Tarihi 1. Kitap: C. I.* Türk Tarih Kurumu.
- Kütükoğlu, B. (1994). *Vekayi’nüvis Makaleler* (1. Baskı). İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kütükoğlu, M. S. (2014). *Tarih Araştırmalarında Usul* (2. Baskı). Türk Tarih Kurumu.
- Mete K., K. (ile Doğançan Özsel, Ozan Çavdar, Erdem Altaylı, Barış Mutlutay, Safiye Ateş, & Uğur Sadioğlu). (2007). *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler 1923-2006* (1.Baskı). İmge Kitabevi.
- Minor, V. H. (2017). *Sanat Tarihinin Tarihi* (C. Soydemir, Çev.; 2. Baskı). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Muşmal, H., & Gümüş, H. (2021). *Türkiye’de Müzecilik (1836-1938)*. Selenge Yayınları.
- Mülayim, S. (1983). *Sanat Tarihi Metodu* (1.Baskı). Anadolu Sanat Yayınları.
- Oral, M. (2006). *Türkiye’de Romantik Tarihçilik (1910-1940)* (1. Baskı). Asil Yayın Dağıtım.
- Özbudun, E. (2016). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi* (2.Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özçelik, İ. (2011). *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler* (1. Basım). Nobel Kitap.
- Özdoğan, M. (2006). *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özdoğan, M. (2016). *50. Soruda Arkeoloji* (6.). Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Özgüç, Prof. Dr. T. (1987). Remzi Oğuz Arık’ı Anlatıyorlar Yükseköğretim Kurulu Başkan Vekili Tahsin Özgüç’ün Konuşması. İçinde H. R. Çongur, *Remzi Oğuz Arık Armağanı* (ss. 287-291). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Öztürk, K. (1999). *Türk Parlamento Tarihi TBMM. IX Dönem 1950-1954* (C. 7). Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- Öztürk, N. (2018). *İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri* (3. Basım). Bilge Kültür Sanat.
- Öztürk, Prof. Dr. N. (Çev.). (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)* (1. Basım). Bilge Kültür Sanat.
- Read, H. (2017). *Sanatın Anlamı* (N. Asgari, Çev.; 2.Baskı). Hayalperest Yayınevi.
- Sevin, V. (1995). *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı* (1. Basım). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sezer, H. E. (1976). *Remzi Oğuz Arık*. Toker Yayınevi.

- Shiner, L. (2017). *Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi* (İ. Türkmen, Çev.; 4. Basım). Ayrıntı Yayınları.
- Sunar, İ. (2010). *Demokrasi Türkiye Serüveni*. Doruk Yayıncılık.
- Şahin, M. (2020). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzecilik Tarihi 1846-1938*. Kitapyurdu doğrudan Yayıncılık.
- Şarman, K. (2021). *Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)* (6. bs). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Temizer, R. (1987). Remzi Oğuz Arık'ı Anlatıyorlar Müzeci Raci Temizer'in Konuşması. İçinde H. R. Çongur (Ed.), *Remzi Oğuz Arık Armağanı* (ss. 299-300). Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Togan, A. Z. V. (1969). *Tarihte Usul* (2. Baskı). Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 DP'nin Altın Yılları 1950-1954* (1.Baskı). Bilgi Yayınevi.
- Üçsu, K. (2022). *Anadolu Arkeolojisinin Unutulmaz Kaşifleri*. Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü.
- Wölfflin, H. (2015). *Sanat Tarihinin Temel Kavramları* (A. Cemal, Çev.; 1. Baskı). Hayalperest Yayınevi.

Makaleler

- Akyüz, K. (1986). Türk Ocakları. *Belleten*, 50(196), 201-228.
- Arık, R. O. (1933). Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 1 Temmuz 1933, 22-63.
- Arık, R. O. (1934). Karalar Hafriyatı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, II, 102-167.
- Arık, R. O. (1936a). Göllüdağ Hafriyatı Üstüne (İlk Kısa Rapor). *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 3, 3-19.
- Arık, R. O. (1937). Alaca-Höyük Hafriyatının İlk Neticeleri. *Belleten*, I, 210-268.
- Arık, R. O. (1939). Anadolu'nun En Garip Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü. *Belleten*, 3(9), 27-42.
- Arık, R. O. (1940). Türkiye'de Sanat Tarihi. *Çığır*, 8(91), 9-17.
- Arık, R. O. (1942). Tarihimizin Öğrettikleri. *Millet*, 8, 225-231.
- Arık, R. O. (1943). Tarih'e, Arkeoloji'ye, Müze'ye Dair. *Millet*, 16, 105-109.
- Arık, R. O. (1944). 1942'de Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor. *Belleten*, 8(30), 341-384.
- Arık, R. O. (1951). Bugünkü Mimarlığımız. *Hisar*, 12, 4-5.

- Arık, R. O. (1974). *Milliyetçilik* (1. Baskı). Hareket Yayınları.
- Arık, R. O. (Nisan 1942a). Anadolu Selçuki Devleti Tarihi. *Ülkü*, 13, 21-22.
- Arık, R. O. (1938a). Çankırıkapı Hafriyatı. *Belleten*, 2(7/8), 495-496.
- Arık, R. O. (Mayıs 1947b). Tarih Görüşü. *Hareket*, 3, 1-2.
- Arık, R. O. (Mayıs 1942b). Türk Sanat ve Arkeolojisi. *Millet*, 1, 5-8.
- Aslanapa, O. (1976). Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünün Kuruluşunun Otuzuncu Yıldönümü. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 6, 1-22.
- Behnan, E. (1934). Müzeciliğin Tarihi. *Ülkü*, 3(18), 428-431.
- Çal, H. (2009). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 315-333.
- Çelik, Y. (2022). Biyografi Yazma Geleneği ve Cumhuriyet Sonrasında Biyografi Sözlükleri. *Bilig*, 102, 1-25.
- Çetinel, O. (2013). Adam Gibi Adam! Profesör Remzi Oğuz Arık. *Kozan Sevdası*, 16, 30-32.
- Dolunay, N. (1941). Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Çankırıkapı Hafriyatı. *Belleten*, 5(19), 261-266.
- Duyuran, R. (1954). Arkeoloji Müzesi Müdürü Rüstem Duyuran'ın Konuşması. *Milliyetçiler Derneği Neşriyatı*, 1, 5-7.
- Emecen, M. F. (1999). Osmanlı Kronikleri ve Biyografi. *İslam Araştırma Dergisi*, 3, 83-90.
- Ferruh, Ö. (2003). İslam Tarihinin Ana Kaynakları ve Müracaat Eserleri (A. Apak, Çev.). *İstem*, 1, 169-179.
- Gölbaş, A. (2016). Türk Arkeolojisinin Kuramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 301-316.
- Göz, M. M. (2023). Millî Mücadele Döneminde Darülfünun. *Biruni Üniversitesi Sağlık ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-12.
- Gülekoğlu, Ü., & Eyicil, A. (2024). Adana'da Ermeni Olayları (1909-1921). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 190-203.
- Gündüz, M. (2021). Entelektüel ve İdealist Bir Eğitimci Bürokrat: Cahit Okurer. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 6(2), 319-338.
- Hallaçoğlu, Y. (1979). Tapu-Tahrîr Defterlerine Göre 16. Yüzyılın İlk Yarısında Sis (=Kozan) Sancağı. *Tarih Dergisi*, 32, 819-892, 1041-1046.
- İnan, A. (1971). Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında. *Belleten*, 35(140), 519-530.

- Karamağaralı, H. (Mayıs 1954a). Çalışma ve Mücadele ile Dolu Bir Ömür Remzi Oğuz Arık. *Gurbet*, 1, 31-35.
- Karamağaralı, H. (1954b). Prof. Remzi Oğuz Arık'ın Eserleri. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(I-II), 83-87.
- Karaoğlu Höyüğü Hafriyatı (Haberler). (1938b). *Belleten*, 2(7-8), 491-492.
- Kılıç, F. (2007). Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 543-564.
- Koşay, H. Z. (1934). Ahlatlıbel Hafriyatı. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, II., 3-101.
- Koşay, H. Z. (1967). Türkiye Arkeoloji Araştırmalarında Gelişmeler. *Belleten TTK*, 31(123), 415-422.
- Kuruloğlu, F. (2009). Osmanlı Devleti'nde Müzecilik. *Tarih Okulu Dergisi*, 2010(VI), 45-61.
- Madran, E. (1985). Osmanlı Devleti'nde "Eski Eser" ve "Onarım" Üzerine Gözlemler. *Belleten*, 49(195), 503-549.
- Madran, E. (1996). Cumhuriyetin İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi. *ODTÜ MFD*, 16:1-2, 59-97.
- Mansel, A. M. (1960). Osman Hamdi Bey. *Belleten TTK*, XXIV, 291-301.
- Mutlu, S., & Başaran Mutlu, M. (2018). Anadolu'da Arkeolojinin Kurumsallaşma Süreci ve Gelişimi. *Academic Knowledge*, 1(1).
- Obuz, Ö. (2011). Anadoluculuk Akımının Doğuşu. *Türk Yurdu*, 31(289), 316-322.
- Öz, T. (1949). Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler. *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, 5, 1-15.
- Özcan, A. (2013). Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1, 271-293.
- Özgen, Y. (2011). *Belleten Dergisinin Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihçiliğindeki Yeri* (M. Öz, Ed.; ss. 619-626). Türk Tarih Kurumu.
- Özgünel, C. (1986). Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi. *Belleten TTK*, 50(198), 895-914.
- Özkan, M. (2010). Kuruluşunun 70. Yılında TÜRKİYAT ENSTİTÜSÜ. *Türkiyat Mecmuası*, 20, 1-11.
- Pinar, M., & Karapınar, Ö. (2021). Türkiye Köylü Partisi'nin Ağrı Teşkilatlanması 1952-1958. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26, 348-368.

Prof. Remzi Oğuz Arık'ın Eserleri Hakkında Bibliyografya. (1954). *Milliyetçiler Derneği Neşriyatı*, 1, 32-37.

Safa, P. (1954). Peyami Safa'nın Konuşması. *Milliyetçiler Derneği Neşriyatı*, 1, 15-16.

Sümer, F. (1963). Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın Yarisına Kadar). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-98.

Şahiner, Y. (2017). Mustafa Naima Efendi'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Eseri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme. *Anasay*, 1, 85-100.

Tekindağ, Ş. (1971). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Belleten*, 35(140), 655-664.

Topçu, N. (1954). Doç. Dr. Nurettin Topçu'nun Konuşması. *Milliyetçiler Derneği Neşriyatı*, 1, 17-31.

Tütüncü, E., Akgönül, S. O., & Köker, H. (2020). Cumhuriyetten Günümüze Antik Nümizmatik. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 291-298.

Ünar, Ş. (2020). Atatürk Dönemi'nde Türk Arkeolojisi. *Anasay*, 11, 129-148.

Vurucu, İ. (2011). Anadolu Türk Milliyetçilerine Turancılık Algısı. *Türk Yurdu*, 31(289), 267-280.

Yazıcı, N. (2009). Türkiye'de Sanat Tarihinde İlkler/Öncüler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 14, 571-608.

Yiğit, H. (2017). Tarih Araştırmalarında Sanat Tarihinin Yeri ve Önemi. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 117(230), 219-232.

Tezler

Altuner, H. (2007). *Türkiye'de Ortaöğretim Müfredatındaki Sanat Tarihi Derslerinin Tarihi Süreç İçinde Değerlendirilmesi ve Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılması* [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Şahin, B. (2009). *Atatürk Devrinde Sanat Tarihi Çalışmalarının Gelişimi* [Yüksek lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Şişik, H. (2019). *Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)* [Yüksek lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.

Ünüvar, S. (2018). *Remzi Oğuz Arık'ta Bilim, Milliyetçilik ve Köy Tartışmaları* [Yüksek Lisans]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Adresleri

Beydilli, K. (2020). Müderrishane-i Berri Hümayun. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 515-516). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. KEMAL BEYDİLLİ, "MÜHENDİSHÂNE-i BERRÎ-i

HÜMÂYUN", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi:(14.03.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhendishane-i-berri-i-humayun>.

Etem, H. (1932). Müzeler. *I. Türk Tarih Kongresi, 02-11 Temmuz 1932*, 531-567. Erişim Tarihi: (06.04.2023), <https://www.ttk.gov.tr/kongreler/i-turk-tarih-kongresi-02-11-temmuz-1932-ankara/>.

Gündüz, F. (2007). OSMAN HAMDİ BEY. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 468-469). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. FİLİZ GÜNDÜZ, "OSMAN HAMDİ BEY", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-hamdi-bey>.

Güleç, İ. (2012). Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, ss. 560-561). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. İSMAİL GÜLEÇ, "TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/turkiyat-arastirmalari-enstitusu>.

Kuşoğlu, M. Z. (1997). HAKKÂKLİK. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 15, ss. 204-205). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. MEHMET ZEKİ KUŞOĞLU, "HAKKÂKLİK", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakkaklik>.

Kütükoğlu, B. (2012). VAK'ANÜVİS. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 457-461). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. BEKİR KÜTÜKOĞLU, "VAK'ANÜVİS", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakanuvis>.

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak, Erişim Tarihi: (07.08.2023), https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/eYayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d09/SM_1864_1_9.pdf.

Özcan, A. (1997). HARBİYE. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 16, ss. 115-119). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. ABDÜLKADİR ÖZCAN, "HARBİYE", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/harbiye>.

Özcan, A. (2011). Tarih-i Osmani Encümeni. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi: C. 40.* (ss. 83-86). TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. ABDÜLKADİR ÖZCAN, "TÂRÎH-i OSMÂNÎ ENCÜMENİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih-i-osmani-encumeni>.

Remzi Oğuz Arık'ın 9. Dönem Seyhan Milletvekili Olmasına Dair Olumluluk Belgesi, Erişim Tarihi: (07.08.2023), https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/eYayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d09/HT_1864_1_9.pdf.

Türkiye Köylü Partisi logosu, Erişim Tarihi: (05.07.2023), https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:T%C3%BCrkiye_K%C3%B6yl%C3%BC_Partisi_logo.png

Sarınay, Y. (2012). Türk Ocağı. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 41, ss. 545-546). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. YUSUF SARINAY, "TÜRK OCAĞI", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/turk-ocagi>.

Ürekli, F. (2009). SANÂİYİ-i NEFÎSE MEKTEBİ. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 93-97). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. FATMA ÜREKLİ, "SANÂİYİ-i NEFÎSE MEKTEBİ", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024) <https://islamansiklopedisi.org.tr/sanayi-i-nefise-mektebi>.

YSK Web Portal. (t.y.). Geliş tarihi 24 Ocak 2024, Erişim Tarihi: (24.01.2024), <https://www.ysk.gov.tr/tr/02-mayis-1954-x-donem-milletvekili-genel-secimi/80062>.

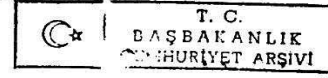
Yücel, E. (2006). MÜZE. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 240-243). TDV İslam Araştırmaları Merkezi. ERDEM YÜCEL, "MÜZE", TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Tarihi: (09.06.2024), <https://islamansiklopedisi.org.tr/muze>.

EKLER

Ek.1. Kararnameler

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayı
2

Kararname

4958

Oslo'da toplanacak olan tarihten önceki ve ilk tarihsel zaman-
lar bilgileri ikinci arşulusal kongresine Ankara tarih, dil, coğrafya fa-
kultesi Antropoloji Profesörü Dr. Şevket Aziz Kansu ve Maarif Vekâleti
Antikitetler ve Müzeler Dairesi Arkeoloğu Remzi Oğuzun gönderilmeleri ve
kendilerine Türkiye sınırları dışından başlamak üzere 2/4798 sayılı ka-
rarnameye bağlı formüle göre gündelik ve siyasal pasaport verilmesi ve
masraflarının Norveç kliringi yolu ile ödenmesi; Maarif Vekilliğinin
29/6/936 tarih ve 756 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Ve-
killiğinin 7/7/936 tarih ve 54246/1/9652 sayılı mutaleanamesi üzerine
icra Vekilleri Heyetince 7/7/936 da onanmıştır.

7/7/936

REİSİ CUMHUR

K. C. 554

Bş. V.

J. İsmi

Ad. V.

J. S. S. S.

M. M. V.

K. Oğuz

Da. V.

S. Kaya

Ha. V. V.

J. S. S. S.

Ma. V.

J. S. S. S.

Mf. V.

J. S. S. S.

Na. V.

A. Çetinkaya

İk. V.

C. S. S. S.

S. İ. M. V.

J. S. S. S.

G. İ. V.

K. S. S. S.

Zr. V. V.

C. S. S. S.

66 57 17

Kararname, (Belge-1) Dr. Şevket Aziz Kansu ve Remzi Oğuz Arık'ın Oslo'daki kongrede görevlendirmelerine dair belge.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Kararname

Karar sayı

2

6081

Salâhiyetleri ilmi çalışmalara münhasır kalmak üzere, 8. mart.

937 tarihinde Kahirede toplanacak olan Arzuulusal Hafriyat Konferansına Antikitetler ve Müzeler Direktörü Hamid Zübeyr Koşayla Antikitetler ve Müzeler Dairesi Arkeoloğu Remzi Oğuz Arıkın murshhas olarak gönderilmeleri ve kendilerine hâreirahlarından başka Türkiye sınırlarından başlamak üzere 5690 sayılı kararnameye göre gündelik ve masraflarına karşılık 1937 takvim yılı döviz cetvellerinde Maarif Vekâleti hesabına kongre ve konferanslar ve Beynelmilel müesseselere yardım faslına konulan 30 bin liralık tahsisattan Hamid Zübeyre 700 ve Remzi Oğusa 500 liralık döviz ve seyahatları için siyasal pasaport verilmesi; Maarif Vekillığının 8/2/936 tarih ve 2/142 sayılı tezkeresi ve Maliye Vekillığının 27/2/937 tarih ve 54247/2837 sayılı mütaleenamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 27/2/937 toplantısında onanmıştır.

27/2/937

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bş. V.

I. İmri

Ad. V.

S. Sarıca

M. M. V.

A. Oğuz

Da. V.

S. Kay

Ha. V.

H. R. Aras

Ma. V.

S. Arık

Mf. V.

S. Arık

Na. V.

A. İsmail Kaya

İk. V.

C. Bay

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

R. Aras

Zr. V.

M. İsmail Kaya

030 18 01 02 72 15 7

Kararname, (Belge-2) Hamid Zübeyr Koşay ve Remzi Oğuz Arık'ın Kahire'de düzenlenen konferansa görevlendirmeleri ve masraflarının Maarif Vekaletince karşılanmasına dair belge.

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DÂİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayı 3		Kararname	
8594			
1938 Ağustosunun birinden altısına kadar Kopenhag'da toplanacak olan Antropoloji ve Etnoloji Milletler arası kongresine Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü Doktor Şevket Aziz Kansu ile Maarif Vekâleti Antikitetler ve Müzeler Direktörlüğünde Arkeolog'u Remzi Oğuz Arık'ın sarrafhas olarak gönderilmesi ve kondileri Türkiye sınırlarından bağlamak üzere 2/5690 sayılı kararnamaya göre yevmiye verilmesi ve tahakkuk edecek biledüle masraflarının 1938 döviz cetvellerinde kongre, Konferans ve baynekmilal sergilere iştirak faalına Maarif Vekâleti hesabına konulan tahsisattan döviz olarak verilmesi; Maarif Vekilliğinin 1/4/938 tarih ve 2/408 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 54247/2/5817 sayılı mütalâanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 16/4/938 tarihinde onanmıştır. 16/4/938 REİSİCÜMUR K. Atatürk			
Bg. V. C. Başgany	Ad. V. S. Şevket	M. M. V. M. Oğuz	Da. V. S. Kaya
Ha. V. H. Başgany	Ma. V. S. Şevket	Mi. V. M. Oğuz	Na. V. A. Çetinkaya
İk. V. H. Başgany	S. I. M. V. H. A. Başgany	G. I. V. H. A. Başgany	Zi. V. H. A. Başgany
030 1 01 02 83 32 15			

Kararname, (Belge-3) Şevket Aziz Kansu ve Remzi Oğuz Arık'ın Kopenhag'da düzenlenen konferansta görevlendirmelerine ve masraflarının karşılanmasına dair belge.

10620

Parisde Sorbon Üniversitesinde kurulmuş olan "Centre d'études Turques" de her sene Türk Tarihi ve Türk Medeniyeti hakkında Türk Profesörleri ile yabancı profesörler ve âlimler tarafından verilmekte olan konferans serisi arasında Türk Müzeciliği ve Türk Arkeolojik hafriyatı hakkında konferanslar vermek ve gidip gelme yol parası ile yevmiyeleri Türk Tarih Kurumu tarafından verilmek üzere Parise gönderilecek olan Antikitetler ve Müzeler Dairesinde Arkeolog Remzi Oğuz Arık'a masraflarına karşılık 1939 takvim yılı itibarile tanzim edilen döviz cetvellerinin "kongre, konferans ve sergilere iş tirak faslına Maarif Vekâleti namına konulan tahsisattan altıyüz liralık döviz müsaadesi verilmesi; Maarif Vekilliğinin 13/3/939 tarih ve 2/446 sayılı tezkeresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 20/3/939 tarih ve ¹³²⁴⁸1658 sayılı mutaleaınamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 20/3/939 tarihinde onanmıştır.

20/3/939

REİSİCÜMHUR

İsmail Hani

Bş. V.

B. F. Akaydany

Ad. V.

T. F. Akay

M. M. V.

M. M. V.

Da. V.

Fayik iğfrah

Ha. V.

H. S. S. S.

Ma. V.

M. V.

Mf. V.

Mf. V.

Na. V.

A. C. C. C.

İk. V.

İk. V.

S. İ. M. V.

S. İ. M. V.

G. İ. V.

G. İ. V.

Zr. V.

Zr. V.

1939	13	01	02	86	24	14
------	----	----	----	----	----	----

Kararname, (Belge-4) Paris'te düzenlenen konferansta Remzi Oğuz Arık'ın görevlendirilmesi ve masraflarının karşılanmasına dair belge.

Oxford'da toplanmış olan Antropoloji ve Etnoloji ilimleri Milletlerarası kongresinin daimi Konseyi çalışmalarına katılan Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Antropoloji Ord.Profesörü Dr.Şevket Aziz Kansu ile Ankara Etnografya müzesi Müdürü Profesör Remzi Oğuz Arık'a 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 13/4/1946 tarihli ve 41586/92 sayılı yazısı ve Maliye Bakanlığının 20/5/1946 tarihli ve 13248/657/3182 sayılı mütalaası üzerine, Bakanlar Kurulunca 28/5/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

[Signature]

Başbakan	Adalet Bakanı	Milli Savunma Bakanı	İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Maliye Bakanı	Milli Eğitim Bakanı	Bayındırlık Bakanı	Ekonomi Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Gümrük ve Tekel Bakanı	Tarım Bakanı	Ulaştırma Bakanı	Ticaret Bakanı	Çalışma Bakanı
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>

080 18 01 02 111 38 14

Karar, (Belge-5) Oxford'da toplanan uluslararası kongrede görevlendirilen Şevket Aziz Kansu ve Remzi Oğuz Arık'a ödenek çıkarılması hakkında belge.

Atina'da Fransız Arkeoloji Okulunun Kuruluşunun yüzüncü yıl dönümünü kutlulamak üzere Eylül 1947 ayı içinde yapılacak olan törene katılacak Ankara Etnografya müzesi Müdürü Remzi Oguz Arık ile İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürü Aziz Ogan'a yolculuklarının 15 günü için 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi ; Millî Eğitim Bakanlığının 25/7/1947 tarihli ve 4-235/4197 sayılı yazısı üzerine , Bakanlar Kurulunun 25/7/1947 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

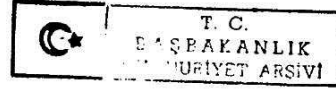
CUMHURBAŞKANI

İsmail İnönü

Başbakan <i>B. F. Paker</i>	Devlet Bakanı Başv. Yardımcısı <i>M. Örmüç</i>	Devlet Bakanı <i>M. K. K. K.</i>	Adalet Bakanı —	Millî Savunma Bakanı <i>R. K. K.</i>
İçişleri Bakanı <i>A. Y. K.</i>	Dışişleri Bakanı <i>M. K. K.</i>	Maliye Bakanı <i>M. K. K.</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>R. K. K.</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>C. K. Y. K.</i>	Ekonomi Bakanı ve Adalet B. V. <i>A. K. K.</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>S. K. K.</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>G. K. K.</i>	
Tarım Bakanı <i>G. K. K.</i>	Ulaştırma Bakanı ve Çalışma B. V. <i>S. K. K.</i>	Ticaret Bakanı <i>F. K. K.</i>	Çalışma Bakanı —	

00 18 01 114 51 76

Karar, (Belge-6) Atina'da Fransız Arkeoloji Okulunun kuruluş yıl dönümü sebebiyle Aziz Ogan ve Remzi Oğuz Arık'a yapılacak olan ödenek hakkında belge.

K A R A R

22863

1- Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Profesörlüğüne Diyanet İşleri Müşavere Heyeti Azasından Yusuf Ziya Yörükân'ın 100 lira, İslâm Sanatı Tarihi Profesörlüğüne Ankara Etnografya Müzesi Müdürü Hasan Remzi Oğuz Arık'ın 90 lira, Dinler Tarihi Profesörlüğüne Türk Dil Kurumu Uzmanlarından Hilmi Ömer Budda'nın 80 lira aylıkla 4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 73 üncü maddesine göre Senatoca seçildiklerinden tayinleri tensip edilmiştir.

2- Bu kararı Millî Eğitim Bakanı yürütür.

31. Ekim 1949

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan

S. Gündüz

Millî Eğitim Bakanı

T. Bayraktar

030 11 1 2093 19

Karar, (Belge-7) Remzi Oğuz Arık'ın İslam Mezhepleri Tarihi Profesörlüğüne tayin edilmesine dair belge.

Seyhan

iii

Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait
TUTANAK

Örnek No. : VI

Mad. 46-8 117/son. FK

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya San'atı	ALDIĞI OYLAR		Seçmenlerin Sayısı	Oylarını kullananların sayısı	Seçimi hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	Düşünceler
			Rakamla	Yazı ile				
Remzi oğuz arık	Konen(İzmir) 1315	İlahiyat Fakültesi Profesörü	93345	Dokuz-onaltı bin üç yüz otuz beş	295575	278072	Y O K	

Milletvekili seçimi kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda
ilimiz Milletvekilliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak kurumumuz tarafından kendisine verildi.

oy ile SEYHAN

Başkan

Üye

N. Aksoy

Üye

N. Arpacıoğlu

Üye

N. Arpacıoğlu

Üye

N. Arpacıoğlu

Üye

I. Karabulut

Üye

A. Arpacıoğlu

Üye

A. Arpacıoğlu

Üye

A. Arpacıoğlu

Üye

A. Arpacıoğlu

Üye

V. Karabulut

Kamutayın 5.VI.1950 tarihli altınca birleşiminde onanmıştır.

NOT: Başkan ve üyelerin imza odacıkları yerlerin üstüne ayrı ayrı adlarıyla soyadları yazılacaktır.

Doğru Notları : Ankara

Tutanak, (Belge-8) Remzi Oğuz Arık'ın 9. Dönem Seyhan milletvekili olmasına dair tutanak.

[illegible]

Olumluluk Kâğıdı, (Belge-9) Remzi Oğuz Arık'ın 9. Dönem Seyhan milletvekili olmasına dair TBMM'de bulunan olumluluk belgesi.

Türkiye Köylü Partisi'nin renklendirilmiş ve sade haliyle logosu.

Ek.2.Fotoğraflar

Remzi Oğuz Arık'ın Truva Kazılarında bulunduğu sırada çekilen fotoğrafları⁸⁴ TTK Kütüphanesi, Remzi Oğuz Arık'ın Kazı Defteri adlı kutu içerisinde çıkan fotoğraflardır(Arık, 2022).

⁸⁴ TTK Kütüphanesi Remzi Oğuz Arık'ın Kazı Defteri adlı eserden alınmıştır. Eser kutu şeklindedir ve fotoğraflar zarfta muhafaza edilmektedir.

Turova : Anıpta ~~görsel~~ ^{klasik} çapa ait şehit
ve mezarlar arasında bulunan
bir büyük yapının mozaik yolları
kitâbeni .
911

Mozaiklerin genel
görünüşü ...

